

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛІНСЬКОГО»

УКРАЇНА - ЄДИНА КРАЇНА

Розробки уроків і позакласних заходів
для проведення Першого уроку
у 2014/2015 навчальному році

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»

УКРАЇНА – ЄДИНА КРАЇНА

**Розробки уроків і позакласних заходів
для проведення Першого уроку
у 2014/2015 навчальному році**

*Друкується за рішенням науково-методичної ради
комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»*

КІРОВОГРАД
2014

ББК 74.200.515
УДК 37.017:371.32+37.041
У 45

Україна – єдина країна. Розробки уроків і позакласних заходів для проведення Першого уроку у 2014/2015 навчальному році: [методичний посібник] / укладачі: Ю.В. Міщай, С.М. Пляка, О.П. Третяк, О.В. Ревнищева. – Кіровоград: ФО-П Александрова М.В., 2014. – 172 с.

Методичний посібник містить методичні рекомендації для проведення в навчальних закладах області Першого уроку у 2014/2015 навчальному році на тему «Україна – єдина країна». Запропоновані матеріали спрямовані на формування у школярів української громадянської ідентичності шляхом вивчення історії держави, її національних і культурних традицій, поваги до Законів України, усвідомлення морально-правових норм та загальнолюдських цінностей суспільства.

У збірнику також подано орієнтовні розробки уроків та позакласних заходів. Вони різняться структурою та вибором методичних прийомів і форм роботи, що дозволить педагогам познайомитись з різною інтерпретацією загального підходу до виховання громадянина-патріота.

Посібник адресований педагогам, працівникам методичних служб, керівникам гуртків, учнівській молоді та батьківській громадськості, усім, хто прагне до стабільності, миру і злагоди в Україні.

Рецензенти:

Козир І.А. - проректор з науково-педагогічної роботи Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, кандидат історичних наук, доцент;

Тарапака Н.В. - завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук, доцент.

Відповідальна за випуск – Корецька Л.В.

ББК 74.200.515
УДК 37.017:371.32+37.041
У 45

Для оформлення обкладинки використано малюнок Юрія Поліщука, переможця аматорського конкурсу малюнка (2014 р., Рівненська область) та творчі роботи вихованців євроклубів Кіровоградщини.

© КОІППО, 2014

ЗМІСТ

<i>Мицай Ю. В.</i> Методичні рекомендації щодо проведення Першого уроку у 2014/2015 навчальному році на тему «Україна – єдина країна».....	5
--	---

РОЗДІЛ І ВЧИМОСЯ БУТИ ДОБРИМИ ЛЮДЬМИ (початкова школа)

<i>Мельник Т. О.</i> Вчимося бути добрими людьми (урок-свято для учнів 1 класу).....	15
<i>Стукаленко О. П.</i> Учись, думай, твори добро (урок-гра для учнів 1 класу).....	19
<i>Лисенко О. М.</i> «Ми у світ цей прийшли, щоб людей шанувати, Щоб зернинки добра друзям всім дарувати!» (інтерактивне заняття для учнів 2 класу).....	23
<i>Килимник Л. І.</i> «У душах людських хай палає тепло, Людське милосердя хай творить добро» (урок-роздум для учнів 2 класу).....	28
<i>Зеленяк Н. М.</i> «Віддай людині крихітку себе. За це душа поповнюється світлом» (урок-композиція для учнів 3 класу).....	32
<i>Алексейчик О. О.</i> Ступай в житті дорогою добра (урок-свято для учнів 3 класу).....	37
<i>Найденко С. Л.</i> Подорож до Країни Цінностей (урок-подорож для учнів 3 класу).....	42
<i>Балютіна К. М.</i> Зростаєте добрими людьми (урок-роздум для 3 класу інтенсивної педагогічної корекції).....	47
<i>Марченко І. В.</i> Добро творити на Землі людині лиш дано (урок-роздум для учнів 4 класу).....	49
<i>Баканьова С. В.</i> Добрі справи прикрашають людину (година спілкування для учнів 4 класу).....	56

РОЗДІЛ ІІ МИ – НАЦІЯ ЄДИНА! (основна школа)

<i>Онищенко С. П.</i> На те ми люди, щоб добро творити (родинне свято-подорож для учнів 5 класу).....	61
<i>Баранова С. Л., Калашник О. А.</i> Мораль і моральність – основні цінності етики громадянськості (урок-спілкування для учнів 5-6 класу).....	67

<i>Аношкіна Г. Г.</i> «Є край, де найкращі у світі пісні, І цвітом чарує калина, Де сонечко вперше всміхнулось мені, – Це дім мій – моя Україна!» (урок-подорож для учнів 5-6 класів).....	75
<i>Малишко В. Г.</i> Наш край у творах письменників-земляків (урок-літературна вітальня для учнів 7-8 класів).....	81
<i>Приблуда О. І.</i> Ми – нація єдина, твої ми діти, Україно! (урок-спілкування для учнів 7-8 класів).....	88
<i>Гільщанська Т. І.</i> З любов'ю до рідного краю (урок-зустріч для учнів 8 класу).....	94
<i>Криволапова В. Д.</i> Толерантність людини – найважливіша умова миру і злагоди в сім'ї, колективі, суспільстві (година спілкування для учнів 8 класу).....	99
<i>Талашкевич Л. В.</i> Світ відкриває Україну, Україна відкриває світ (засідання круглого столу для учнів 8-9 класів).....	104
<i>Репецька Н. А., Чернецька В. В.</i> «Ось такі з тобою ми, земляче...» (урок з елементами дослідження для учнів 8-9 класів).....	107

РОЗДІЛ III ВІД КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ДО КУЛЬТУРИ НАЦІЇ (старша школа)

<i>Триняк Т. В.</i> Правова культура – міцність держави (урок-тренінг для учнів 10 класу).....	112
<i>Бузько В. Л.</i> Видатні українські вчені, винахідники, які зробили вагомий внесок у розвиток світової науки (урок-конференція для учнів 10-11 класів).....	118
<i>Арутюнян О. С.</i> Ми – європейці: реальність та перспективи (урок-спілкування для учнів 10-11 класів).....	128
<i>Чебоненко В. Ф., Снітко І. Ю.</i> Людина. Особистість. Громадянин. (урок-тренінг для учнів 10-11 класів).....	135
<i>Шевченко П. І., Панасенко О. І.</i> Уроки громадянськості: сторінками життєвого шляху видатних випускників школи (усний журнал для учнів 10-11 класів).....	148
<i>Мельник І. А.</i> Митці промовляють до нащадків (літературний журнал для учнів 11 класу).....	156
<i>Пляка С. М.</i> Пізнай рідний край та Україну (тематичні кросворди).....	164

Ю. В. Міщай,

*завідувач науково-методичної лабораторії
виховної роботи і формування культури
здоров'я комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО УРОКУ У 2014/2015 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ НА ТЕМУ «УКРАЇНА – ЄДИНА КРАЇНА»

«...Українська держава має велику історію, причому в усі періоди ми не зникали не тільки як етнічна субстанція, а й як політична, тільки наше державне життя у різночасся здобувало різні суспільні форми, існуючи в одні часи як самостійне утворення, а в інші – автономічне, але ніколи наше власне державне буття не припинялося. Тож маємо періоди, коли наш народ жив активним політичним життям і пасивним, але він завжди був, завжди відчував себе як особна соціумна категорія, творив свої державні структури і власну багатовікову культуру» [5, с 11].

Україна має давні традиції державотворення, вона пройшла непростий шлях до здобуття своєї Незалежності. Її історія та велич творилась віками людьми, чий імена викарбувані в серці кожного українця. Варто згадати не одне покоління борців за визволення, за відновлення української державності, зокрема, це: І. Мазепа, П. Орлик, Г. Полетика, В. Лукашевич, Д. Донцов, М. Міхновський, М. Грушевський, В. Винниченко, С. Єфремов, Є. Коновалець, С. Бандера, Я. Стецько, А. Мельник, Р. Шухевич, О. Ольжич, О. Теліга, В. Стус, В. Марченко, П. Григоренко, В. Мороз, В. Симоненко, І. Світличний, Б. Антоненко-Давидович, В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, Є. Сверстюк, А. Горська і багато інших [2].

Завдяки їх відвазі та відданості рідній землі ми отримали у спадок вільне та незалежне сьогодення. Ми не маємо права знехтувати цим подарунком.

Ми ще раз наголошуємо: «Наша Україна – єдина країна!». І не має значення, на якій частині цієї величної держави ми проживаємо, ми – єдині. Єдині в думках, у помислах, у бажанні жити у вільній, незалежній державі з високими показниками її розвитку та співдружності її громадян.

Зміцнити державу можуть громадяни, які люблять свою країну, свій народ, готові до захисту національних інтересів та розбудови громадянського суспільства, правової демократичної держави в Україні.

Ураховуючи актуальність окресленої проблеми та підвищений інтерес суспільства до формування ціннісних орієнтацій молоді, зокрема формування у неї громадянсько-патріотичної позиції, залучення до вивчення історико-культурної спадщини та процесів українського державотворення, **Перший урок у 2014/2015 навчальному році рекомендуємо провести на тему «Україна – єдина країна».**

Громадянське виховання – це процес формування свідомого громадянина-патріота, людини, якій притаманні особистісні якості та риси

характеру, спосіб мислення, учинки та поведінка, спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Сьогодні громадянська освіта визначається Радою Європи як «комплекс заходів і дій, що мають на меті навчити молодь та дорослих брати активну участь у демократичному житті шляхом усвідомлення та використання своїх прав та обов'язків».

Головна мета Першого уроку – формування у школярів української громадянської ідентичності шляхом вивчення історії держави, її національних і культурних традицій, поваги до Законів України, усвідомлення морально-правових норм та загальнолюдських цінностей суспільства.

Завданнями Першого уроку є:

- ознайомлення учнів з основними державотворчими подіями становлення незалежної України; історією створення Державного Прапора, Гімну, Гербу України;

- розвиток у школярів почуття гордості за Україну, її історію та видатних людей, які зробили вагомий внесок у розвиток світової та європейської спільноти;

- сприяння усвідомленню школярами спільних цінностей української нації: державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності й демократичних засад державного устрою;

- виховання шанобливого ставлення до державної символіки, культурного та історичного минулого України;

- усвідомлення духовної єдності населення всіх регіонів України, спільності культурної спадщини та майбутнього своєї держави;

- формування правової культури, правосвідомості учнів, їх поваги до Конституції України, Законів України, усвідомлення своїх прав, свобод та обов'язків;

- формування активної життєвої позиції школярів, їх громадянського самовизначення, прагнення до самореалізації в Україні;

- розвиток комунікативної культури спілкування і взаєморозуміння; формування толерантності та терпимості до різних поглядів та переконань;

- усвідомлення школярами таких цінностей, як цінність людського життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки;

- виховання людяності, гідності, справедливості, толерантності, відповідальності – основних моральних цінностей, що визначають ставлення до людей і сприяють єдності країни, стабільності, миру і злагоді в Україні;

- мотивування учнів до усвідомленої поведінки на основі розуміння та прийняття ними морально-правових регуляторів життя суспільства і держави;

- формування негативного ставлення до проявів дискримінації, жорстокості та насильства, засудження військової агресії.

Перший урок у новому навчальному році рекомендуємо провести у нестандартній формі, зважаючи на те, що для школярів цей день є святом повернення до школи, як до рідної домівки. Це – радість зустрічі з друзями, улюбленими вчителями. Це – надія на те, що в новому навчальному році буде все інакше, значно краще... Звідси – радісний настрій дітей, емоційне піднесення, бажання діяти. Тому важливо, щоб Перший урок пройшов урочисто, з яскравими і цікавими моментами та став поштовхом до подальшої

роботи з вивчення історії України, рідного краю, усвідомлення школярами спільних цінностей української нації, викликав бажання дізнатися більше про життя і творчість видатних українців.

Під час підготовки до уроку та оформлення класної кімнати (залу) рекомендуємо використовувати державну символіку України – Прапор, Герб, Гімн; карти України, Європи, Кіровоградської області; ілюстрації краєвидів України та рідного краю; елементи народної символіки, вишитий рушник; портрети видатних українців та відомих людей рідного краю; тексти художніх творів; світлини пам'ятних місць рідного краю; роздатковий матеріал для роботи в парах та групах тощо.

Урок може бути розроблений із використанням інтерактивних технологій, мультимедійної презентації, фотосюжетів, відеороликів, театралізації, ігрових форм роботи тощо. Необхідно запропонувати учням розвивальні завдання, дискусійні запитання, практичні вправи, що сприяють розвитку мислення школярів, зокрема: кросворди, розшифровки, розсипанки, ребуси, незакінчені речення.

Під час підготовки та проведення Першого уроку слід враховувати як індивідуальні, так і вікові особливості учнів.

Моделюючи структуру та зміст Першого уроку, радимо врахувати, що належне місце у вихованні громадянина-патріота займають такі складові:

- патріотизм як почуття любові до свого народу, до України, турбота про їхнє благо, готовність захистити та відстояти українську державну незалежність;
- правосвідомість як усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, відповідального ставлення до законів, до державної влади;
- національна самосвідомість, що базується на національній ідентифікації та вбирає в себе: віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє, волю до праці на користь народу; вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку;
- планетарна свідомість, що включає відчуття єдності й унікальності життя на Землі, повагу до всіх народів, їхніх прав, інтересів і цінностей; розуміння світу як єдності та різноманітності, системи держав;
- культура міжетнічних відносин, що розуміється як реалізація на практиці взаємозалежних інтересів у процесі економічного, політичного, соціального та духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру, толерантності;
- політична культура, що включає належну політичну компетентність, знання про типи держав, політичний устрій суспільства, політичні організації та інститутції, принципи, процедури та регламенти суспільної взаємодії, виборчу систему;
- моральність, що являє собою єдність національних та загальнолюдських цінностей (доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повага, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність);

- **працьовитість**, що передбачає трудову активність, ініціативу, розуміння економічних законів і проблем суспільства та шляхів їх розв'язання; готовність до соціальної творчості як умови соціальної адаптації, конкурентоспроможності та самореалізації особистості в ринкових відносинах.

Готуючись до уроку, учителям необхідно врахувати, що становлення громадянина-патріота у *молодших школярів* передбачає формування основних моральних цінностей – людяності, гідності, справедливості, толерантності, відповідальності, що визначають ставлення до людей і сприяють єдності країни, стабільності, миру і злагоді в Україні.

Тому пріоритетною для проведення Першого уроку в *початковій школі* радимо визначити ідею «*Вчимося бути добрими людьми*».

З цією метою доцільно опрацювати ключові показники ціннісного ставлення до людини, зокрема:

Людяність – це важлива моральна цінність, що визначає гуманне ставлення особистості до себе і до іншої людини. Людяність є усвідомленням свого буття з точки зору моральності; готовність послугуватися моральними цінностями у власній поведінці; протистояння злу, аморальності й насиллю. Людяність не є даною від народження, а культивується особистістю самостійно в процесі життя через турботу про інших, співчуття, співрадість, любов до рідних, учителів, друзів, безкорисливу допомогу і розраду, що є особливо важливим у молодшому шкільному віці.

Гідність – це особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності, моральної рівності серед людей; ставлення до людини, в якому визнається її безумовна цінність.

Справедливість характеризує людські стосунки і визначає певний порядок життя дитини в дитячому колективі, сім'ї, визнання її гідності тощо. Справедливість у молодшому шкільному віці пов'язана з дотриманням правил поведінки, моральних норм, етикету, чесністю, правдивістю тощо.

Толерантність характеризується здатністю терпеливо ставитися до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки оточуючих. Складовими толерантності можна вважати такі особистісні моральні якості, як доброзичливість, повага, чуйність, тактовність, делікатність, великодушність тощо. Ці якості тісно пов'язані з емпатійністю людини, її здатністю до співпереживання і співчуття.

Відповідальність характеризується ставленням до іншого, передбачає урахування його потреб, відповідального ставлення до обов'язків, повагу до вчителя, батьків, однолітків. Бути відповідальним означає переживати власну значущість, усвідомлювати свою корисність для інших, можливість щось зробити для оточуючих, а також передбачити можливі наслідки своїх дій, зокрема негативні [4, с. 9-30].

У процесі організації роботи з *першокласниками* рекомендуємо надати перевагу діалогічному способу спілкування, виконанню практичних дій, ігровим формам роботи.

Гра допомагає дітям краще виразити власні почуття, розв'язати внутрішні конфлікти, опанувати правила та норми поведінки, отримати досвід

конструктивної взаємодії, позитивно сприймати оточуючих, що є підґрунтям ціннісного ставлення один до одного.

У процесі ігрової діяльності у молодших школярів формується орієнтація на загальний зміст людських взаємин і стереотипів поведінки. У подальшому це створює міцний ґрунт для глибоких, усвідомлених громадянсько-патріотичних почуттів, які зміцнюються і поглиблюються з розвитком дитини.

У роботі з учнями 2-4 класів важливо приділити увагу проблемі формування моральної чутливості до життєвих ситуацій; усвідомлення школярами єдності населення всіх регіонів України та найголовнішої людської радості – жити серед людей.

З цією метою радимо використовувати етичні бесіди за змістом моральних понять з опорою на конкретні приклади життя, відомі художні твори. Під час етичної бесіди вчитель використовує позитивний приклад поведінки дітей, застосовує наочність: плакати, ілюстрації книг, мультфільми, фільми. Говорити можна про правила поведінки та спілкування в школі, дома, на вулиці, у громадських місцях; про шанобливе ставлення до родини, народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу; про моральні якості, що визначають становлення громадянина-патріота; про почуття власної гідності; про прийнятні й неприйнятні нами способи прояву емоцій; про роль ціннісного ставлення до людини у становленні гармонійних стосунків; обговорювати прочитані художні твори або ситуації; аналізувати життєві спостереження.

Варто врахувати, що навчити дітей бачити і відчувати, розуміти і переживати всім серцем, шановливо ставитися до оточуючих та спільних цінностей українського народу можна, залучивши їх до обговорення низки запитань, наприклад:

- Що ви найбільше цінуєте у себе (в інших)?
- Яку людину вважають людяною, чуйною?
- Що таке гідність?
- До кого можна ставитися з гідністю?
- Що таке толерантність?
- Які вчинки можна назвати толерантними?
- До кого ми маємо ставитися толерантно?

Використання методики незакінчених речень допоможе сформувати у дитини уявлення про «добро» як життєву цінність людини і «зло» як його протилежність. Учитель може запропонувати дітям поміркувати і висловитися з приводу закінчення речень на кшталт: «Мене можна цінувати за те, що я...», «Людяність – це...», «Відповідальність – це...», «Справедливість – це...», «Повага гідності – це...», «Толерантність – це ...».

До опитування слід залучити усіх учнів класу, при цьому варто обов'язково ставити до дітей питання мотиваційного характеру («Чому саме таке закінчення ти пропонуєш?»).

Ефективність проведення Першого уроку в *початковій школі* залежить від використання вчителем сучасних інтерактивних форм та методів роботи. З цією метою доцільно використовувати: методи зворотного зв'язку та

соціального порівняння («Діаграми Вена», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Піктограми»); пізнавально-дослідницькі методи (етична бесіда, «Дискусійна сітка», «Дискусія», «Запитання до автора», «Філософія для дітей», метод «Прес»); ігрові та діяльнісні методи (рольові ігри, ігри-драматизації, «Галерея», метод проектів, розв'язання морально-етичних ситуацій); інтерактивні методики («Асоціативних зв'язків», «Незакінчених речень», «П'яти якостей», «Позитивних та негативних якостей», «Очі в очі»).

У ході Першого уроку варто обговорити з дітьми та проаналізувати ситуації морального вибору, спонукаючи їх до діалогу, висловлювання власної позиції та ставлення до відповідних учинків. Необхідно мотивувати дітей до вдумливого і вимогливого аналізу своїх учинків, своєї поведінки та готовності бути гідним громадянином України.

Проведення Першого уроку та організацію діяльності учнів *основної школи* радимо зосередити навколо ідеї «*Ми – нація єдина!*». Із цією віковою категорією школярів доцільно продовжити процес формування системи цінностей, зокрема: правил та норм поведінки, соціально важливих для суспільства, що становлять основу правопорядку; почуття патріотизму, розвиненої правосвідомості, культури міжетнічних відносин; активної життєвої позиції щодо негативних проявів у соціумі; толерантного ставлення до історії та культури інших народностей; почуття свободи, людської і національної гідності.

Під час проведення Першого уроку особливу увагу слід приділити формуванню почуття свободи і гідності, що серед морально-духовних та громадянських цінностей є визначальною. При цьому вчителю необхідно враховувати способи досягнення різних видів гідності:

- людська гідність (Я – дитина, людина, представник людства);
- особистісна, власна гідність (Я – учень, гуманіст, нащадок і продовжувач славного роду);
- національна гідність (Я – українець, творець себе і держави, нації).

Для учнів *основної школи* доцільно дати коротку характеристику державної символіки і надати інформацію про історію виникнення та значення Державного Прапора України (Указ Президента України «Про День Державного Прапора України» від 23.08.2004 р. № 987/2004).

Також рекомендуємо ознайомити учнів з історією української державної символіки, яка задекларована у 20 статті Конституції та із Законом України «Про Державний Гімн України» (від 06 березня 2003 року № 602-IV, Стаття 1).

З метою ефективною реалізації мети та завдань уроку важливо ознайомити учнів з історичним минулим України та основними державотворчими подіями становлення незалежності, звернувши увагу учнів на ідею єдності нашої держави, що була найзаповітнішою мрією українців протягом багатьох сторіч. Її обґрунтували у своїх працях визначні мислителі та діячі: члени Кирило-Мефодіївського братства (до нього належав і Тарас Шевченко), «Руської трійці» на чолі з Маркіяном Шашкевичем у Галичині, Михайло Драгоманов, Іван Франко, Михайло Грушевський. Саме вони висунули завдання – об'єднати всі етнічні українські землі в єдину державу.

Інтерес до історії України, її політичного та соціального розвитку має доповнюватися бажанням дізнатися про історію свого села, міста, вулиці, історію своєї сім'ї, видатних людей України та рідного краю.

У ході проведення Першого уроку акцентуємо увагу на доцільності використання виховного потенціалу інтернет-ресурсу, що дає можливість запропонувати учням *віртуальні подорожі музеями України* та залучити їх до вивчення історико-культурної спадщини країни.

З цією метою рекомендуємо ознайомитись з інформаційними ресурсами, що підготовлені *Гайдою Л.А.*, методистом КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», зокрема:

- *Український пам'яткоохоронний інтернет-ресурс «Відлуння віків»* Центру пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури пропонує ознайомитись із сучасними проектами з вшанування пам'яті про борців за свободу, незалежність та демократичний вибір народу України, наприклад:

- матеріали про відкритий конкурс на кращу ідею спорудження пам'ятника «Борцям за волю України» у місті Ковелі Волинської області;

- ідею створення у Дніпропетровську на площі Героїв Майдану меморіалу загиблим під час революції (за результатами конкурсу «Пам'ятник Небесній сотні», проведеного Дніпропетровською філією Співки архітекторів України) (режим доступу: <http://pamjatky.org.ua/>).

- Цікаві сучасні інтерактивні освітні програми музеїв представлені на сайті «*Музейний простір України*» (режим доступу: <http://prostir.museum/ua>).

- Елементи експозицій та віртуальних екскурсій представлено на сайті *Національного музею історії України*, який за допомогою матеріальних пам'яток відтворює історію нашої держави, що впливає на процес формування ціннісних орієнтацій особистості. Музей проводить для дітей театралізовані екскурсії, під час яких учасники можуть здійснити незвичайну цікаву подорож залами музею, почути змістовну розповідь екскурсовода та познайомитись з персонажами минулих історичних епох (режим доступу: <http://www.nmiu.com.ua/uk.html>).

Пропонуються також мандрівки експозиціями та екскурсія в 3D форматі (режим доступу: http://www.nmiu.com.ua/3D/hmuseum_1.swf).

- У контексті відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка цікавий інформаційний ресурс має *Шевченківський національний заповідник у Каневі*, який проводить значну культурно-просвітницьку роботу серед чисельних відвідувачів не лише з України, а й з багатьох країн світу, знайомить з життєвим і творчим шляхом поета і художника, з українською культурою, історією становлення української державності, поборником якої був Тарас Шевченко (режим доступу: <http://museum3dtours.com/php/point.php?parent=point&idm=15&l=ua>).

- Пропонуємо віртуальну мандрівку до одного з найбільших українських музеїв техніки та технології і найбільшого університетського музею України – *Політехнічного музею* у Київському політехнічному інституті,

музейні експозиції якого презентують широкий діапазон технологій та інженерної діяльності людини: радіо, телебачення, обчислювальна техніка, електроніка, використання природних ресурсів, машинобудування, залізниця та мореплавання, вогнепальна зброя та військовий зв'язок, авіація та космонавтика. Музей розташований в автентичній індустріальній будівлі на території Політехнічного інституту імператора Олександра – Київського Політехнічного Інституту – історичного місця, пов'язаного з іменами Ігоря Сікорського, Дмитра Менделєєва, Сергія Корольова, Євгена Патона, історичними подіями Першої та Другої світових воєн, дослідженням космосу, створенням нових машин, приладів, інженерних ідей та навіть цілих галузей науки і техніки. У колекції музею представлені: створені в Україні комп'ютери «МІР» та «Промінь», космічний корабель «Восток-4», один з перших радіоприймачів (режим доступу: <http://museum.kpi.ua/>).

- Новітній напрям сучасних суспільних відносин в Україні презентує *Музей історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху* – український нестационарний спеціалізований музей, створений 2008 року в Харкові з метою гендерного просвітництва й інформування, сприяння укріпленню культурних зв'язків між Україною й іншими країнами, консолідації жіночого руху. Музей збирає експонати, що демонструють процес гендерного конструювання та показує, що гендерні проблеми є не тільки проблемами жінок, але й всього суспільства (режим доступу: <http://gender.at.ua/>).

- Інноваційні форми і методи роботи з дитячою аудиторією пропонує один з кращих українських меморіальних музеїв – *Музей-квартира Павла Тичини*, місія якого – запозичивши світовий досвід в музейній галузі, передати громаді накопичену культурно-літературну спадщину геніального поета ХХ століття Павла Тичини в образному, мистецькому розмаїтті із застосуванням не лише музейно-традиційних, а й пізнавальних, ігрових, розважальних форм роботи (режим доступу: <http://tychyna.com/>).

Серед музеїв Кіровоградщини, які пропагують ідеї пацифізму як ідеологію беззастережного осуду війни, відмови від неї як інструменту зовнішньої політики та необхідності мирного вирішення конфліктів між державами і народами є *Олександрійський музей миру* – єдиний в Україні і один з 15 музеїв такого напрямку на планеті. Його експозиція складається із трьох частин: зала України, зала Миру і етнографічна зала «Світлиця козака Вуса». *Зала Миру* є першою і найстарішою, тут зібрані експонати і матеріали, які на конкретних прикладах аналізують наслідки воєн, і також презентується сутність міжнародного руху за право на мирне життя. Пізнавальними є тематичні виставки: «Мир і Милосердя», присвячена створенню та діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста; «Про створення та діяльність ООН»; «Українська Рада Миру й українська діаспора» (режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Олександрійський_музей_миру
http://alexandria.kr.ua/category/cult_struct/museum_of_peace/).

Проведення Першого уроку для учнів *старшої школи* доцільно підпорядкувати ідеї «*Від культури особистості до культури нації*».

Зміст такого уроку передбачає ознайомлення учнів з «Декларацією про державний суверенітет України», «Актом проголошення незалежності України», «Декларацією прав національностей України», «Законом про громадянство України», Конституцією України.

Доцільно звернути увагу учнів на те, що незалежність України – заслуга не лише певних політичних сил та рухів, але й усього українського народу, здійснення мрій багатьох його поколінь. Варто згадати, що завжди, навіть за найменш сприятливих обставин, проголошувалась державність, зокрема тільки в ХХ столітті чотири рази: 22 січня 1918 року (IV Універсал Центральної Ради), 30 червня 1941 року у Львові (Акт відновлення Української держави), 5 жовтня того ж року у Києві, 24 серпня 1991 року (Акт проголошення незалежності України). А ще ж проголошення в листопаді 1918 року Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), проголошення незалежності Карпатської України (березень 1939 року) [3].

Одним з офіційних символів країни, що уособлює її суверенітет є Державний Прапор України. Національні символи – це свідчення високого духу народу, його історичних прагнень, унікальності, своєрідний генетичний код нації. Вони покликані служити надійною основою формування громадянських рис особистості, її патріотизму, національної свідомості.

Доцільно ознайомити учнів з історією становлення та розвитку вітчизняного конституційного права, а також із діяльністю видатних постатей у цій сфері з давніх часів до сьогодення.

Окрім того, необхідно розкрити сутність окремих статей Конституції України, що визначають цінності української нації: державний суверенітет, незалежність, територіальну цілісність й демократичні засади державного устрою (стаття 1; стаття 132).

Продовжуючи роботу з Конституцією України, необхідно підкреслити, що Основний Закон закріплює невід’ємні права і свободи людини та громадянина, що належать їм від народження, гарантуються державою та становлять ядро правового статусу особи в Україні:

- *особисті права і свободи*: право на життя та право на захист свого життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); право на повагу до своєї гідності (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право на недоторканність житла (ст. 30); право на невтручання в особисте життя (ст. 32); право на свободу пересування, право вільного вибору місця проживання (ст. 33); право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35); право на охорону здоров’я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право на безпечне для життя і здоров’я довкілля (ст. 50); право на охорону сім’ї, дитинства, материнства і батьківства (ст. 51);

- *політичні права і свободи*: право на свободу думки і свободу слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34) тощо;

- *економічні, соціальні, культурні права і свободи*: право власності, право на працю, на належні безпечні умови праці (ст. 43); право на відпочинок (ст. 45); право на соціальний захист (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на освіту, безоплатне здобуття вищої освіти (ст. 53); право на свободу

літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 54); право знати свої права і обов'язки (ст. 57); право на правову допомогу (ст. 59) тощо.

Також важливо звернути увагу учнів на міжнародні нормативно-правові акти, які стосуються захисту прав людини.

Ефективність проведення Першого уроку значною мірою залежить від вибору форм та методів його організації. Пріоритетна роль має належати активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості, відкритості, толерантного ставлення до відмінностей між людьми. Тому радимо використовувати: соціально-проектну діяльність, метод відкритої трибуни, демократичний діалог, диспут, дебати, брейн-ринг, уроки пам'яті, уроки мужності, акції та флешмоби патріотичного спрямування.

На Перший урок пропонуємо запросити представників місцевої влади, депутатів, діячів культури і науки, активістів громадських організацій, учасників історичних подій, знавців і шанувальників історії рідного краю.

Готуючись до уроку, рекомендуємо педагогам використовувати матеріали створеного електронного каталогу «Україна – єдина країна», що розміщений на веб-сайті науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» (<http://koipro414.at.ua>).

Каталог структурований за такими розділами: «Нормативно-правове забезпечення ціннісного ставлення до суспільства і держави», «Науково-методичне забезпечення формування громадянсько-патріотичних якостей учнів», «Відеоматеріали».

Доцільно організований Перший урок сприятиме тому, щоб школярі зростали успішними учнями, впевненими людьми, відповідальними громадянами, готовими бути повноцінними членами суспільства, які зможуть знайти шлях до стабільності, миру і злагоди в Україні.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: [підручник] / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Генік С. 150 великих українців / С. Генік. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001.
3. Стерчо П. Карпато-українська держава / П. Стерчо. – Львів, 1994.
4. Третяк О.П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів. Частина I / О.П. Третяк. – Х : Вид група «Основа», 2013. – 159 [1] с. – (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип. 9 (117)).
5. Шевчук В. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення / В. Шевчук. – К.: АБРИС, 1995.

РОЗДІЛ І

ВЧИМОСЯ БУТИ ДОБРИМИ ЛЮДЬМИ

(початкова школа)

*Т. О. Мельник,
учитель початкових класів
КЗ «Навчально-виховне
об'єднання № 25 «Загальноосвітня
школа І-ІІІ ступенів, природничо-
математичний ліцей, центр
позашкільного виховання «Ліра»
Кіровоградської міської ради
Кіровоградської області»,
переможець обласного етапу
Всеукраїнського конкурсу
«Учитель року»*

ВЧИМОСЯ БУТИ ДОБРИМИ ЛЮДЬМИ

(урок-свято для учнів 1-го класу)

Мета: ознайомити учнів із сутністю понять «добро», «доброта»; учити дітей цінувати добро; формувати вміння оцінювати власні вчинки та вчинки інших людей, формулювати оціночні судження; розвивати вміння та навички підтримання міжособистісної злагоди, а також вміння, які допомагають запобігати виникненню конфліктів чи мирному їх урегулюванню; виховувати любов і повагу один до одного, бажання творити добро.

Обладнання: надруковані вислови про добро, клубочок ниток, уривок з мультиплікаційного фільму «День народження kota Леопольда», сигнальні картки червоного та зеленого кольорів, ілюстрації казкових персонажів, стікери.

Хід уроку

І. Організаційний момент

1. Вправа «Долоньки».

Завдання: потрібно доторкнутись долоньками один одного та щиро посміхнутись, даруючи гарний настрій і «тепло свого серця». При цьому слід промовляти рядки вірша:

Сонце встало із-за гаю –
Промінцями росу сушить.
Я здоров'я вам бажаю
І добра у ваші душі.

2. Вправа «Павутинка дружби».

Завдання: діти повинні передавати клубочок ниток один одному, називаючи кілька позитивних якостей або даруючи комплімент.

II. Мотивація та оголошення теми і мети уроку

1. Перегляд уривку з мультиплікаційного фільму «День народження kota Леопольда» (*акцентувати увагу на пісні «Добрим будь!»*).

- Який персонаж вам сподобався найбільше? Чому?
- Якими якостями він володіє?
- Чому він завжди перемагає?
- Які висновки допомагає зробити персонаж мультиплікаційного фільму?

2. Вибір якостей для себе.

(На дошці – зображення хлопчика і дівчинки, а також стрічка, на якій надруковані якості людей. Учитель чи один з учнів зачитує написані на стрічці риси характеру, а інші з допомогою сигнальних карток «семафорять» про те, чи необхідна їм ця якість.)

Якості людини: мужність, благородство, відвертість, великодушність, відповідальність, вірність, делікатність, милосердя, співчутливість, добро, скромність, правдивість, працелюбність, порядність, добродійність, безсоромність, грубість, заздрість, підступність, зарозумілість, доброта, лицемірство, лихослів'я, брехливість.

3. Вправа «Мозковий штурм».

Завдання для дітей у групах: пояснити тлумачення слів «добро», «доброта».

Один учень з'ясовує тлумачення слів за словником.

4. Висновок: сьогодні на уроці ми познайомимось із такими важливими якостями, як добро та доброта. А також з'ясуємо, чому вони мають таке велике значення для нас, спробуємо зрозуміти, як дарувати добро іншим.

III. Новий матеріал, осмислення

1. Слухання притчі про мудреця та метелика.

Багато років тому в одному місті жив дуже мудрий чоловік. До нього часто приходили люди за порадою. Кожному з них йому вдавалося дати дуже хорошу і правильну пораду. Слава про його мудрість рознеслася всюди. Одного дня його слава дійшла до ще одного чоловіка, який теж був мудрим і відомим в окрузі. Цей чоловік теж допомагав іншим людям. Йому подобалося те, що його вважають наймудрішим і прислухаються до його порад. І коли він дізнався, що є ще один мудрець, то став злитися на нього за те, що втрачає свою популярність. І став думати, як довести іншим людям, що насправді мудрішим є він. Довго він думав і вирішив: «Я візьму метелика, заховаю його між долонь, підйду на очах у всіх до мудреця і запитаю його: «Скажи, що в мене в руках?». Він, звичайно ж, великий мудрець, тому він здогадається і скаже: «У тебе в руках метелик». Тоді я його запитаю: «А який це метелик: живий чи мертвий?». І якщо він скаже, що метелик живий, тоді я легенько притисну його своїми долонями так, що коли я їх розкрию, то всі побачать, що тваринка мертва. А

якщо мій супротивник скаже, що метелик мертвий, тоді я відпущу його і він полетить. І таким чином усі побачать, що мудрець виявився не правий». Так він і зробив. Узяв метелика, підійшов до мудреця і запитав його:

– Скажи, що у мене в руках?

Мудрець подивився і сказав:

– У тебе в руках метелик.

Тоді він запитав мудреця:

– Скажи, який він: живий чи мертвий?

Мудрець пильно подивився йому в очі, подумав і сказав:

– Все буде так, як ти захочеш.

2. Обговорення.

– Як ви розумієте вислів: «Усе у твоїх руках?».

– Яку пораду ви дасте героям притчі?

– Який висновок ви зробили?

3. Гра «Казкова лікарня».

(На дошці – ілюстрації негативних персонажів із казок.)

Завдання для учнів: об'єднавшись у групи, указати негативну якість персонажа, казку, з якої персонаж завітав до лікарні, та запропонувати рекомендації для лікування.

Персонажі: Лисичка, Баба Яга, Змій Горинич, Вовчик-братик.

4. Дискусійна сітка.

Ми допомогли розібратися в ситуації іншим, допомогли їм, а як би ми вчинили самі? Як би ви вчинили, якщо вас образили? Вибачити чи дати здачі?

Яку якість вважаєте важливішою: «доброту» чи «справедливість»?

(Діти відповідають на питання з допомогою стікерів, які прикріплюють на дошці біля обраного слова.)

Доброта

Справедливість

– Давайте спрогнозуємо результати, наслідки кожного з виборів.

– Які висновки ви зробили?

– Чи змінив хтось свою думку щодо питання дискусійної сітки?

5. Запропонуйте для розгляду інші ситуації, які траплялися з вами чи вашими друзями, коли ви були невпевнені, що зробили правильний вибір.
(Слухання та обговорення ситуацій.)

6. Гра «Збери прислів'я».

Перед вами конверти, у яких ви знайдете слова про добро. Ви повинні скласти з цих слів речення, а точніше прислів'я про добро.

✓ Добрі діла тихо ходять, а злі, як дзвони дзвонять.

✓ Від добра добра не шукають.

✓ Хто людям добра бажає, той і собі має.

✓ З добрим дружись, а злого й лихого стережись.

✓ Без доброго діла немає доброго імені.

✓ Роби добро, скільки можеш, і від того не занеможеш.

✓ За добро добром і платять.

IV. Рефлексія

1. Гра «Семафор доброти».

Дітям пропонуються твердження, ситуації, а вони повинні зреагувати на них підняттям картки: червоної, якщо вислів правильний, та чорної, якщо вислів хибний.

- Добрі хлопчики завжди смикають дівчат за волосся.
- Не можна ледарювати, коли всі працюють.
- «Дайте мені хлібину!», – звертається хлопчина в магазині до продавця.
- Мої черевики чистить мама.
- Якщо товариш запросив тебе на день народження, залиш подарунок удома. Він тобі і самому згодиться. У гостях ні з ким не розмовляй, тільки вибирай, що смачніше, та їж.
- Я поважаю батька свого і дуже люблю свою маму.
- Я ніколи нікому не задрю.
- Дівчаткам дуже подобається, коли їх лупцюють та ставлять підніжки.
- Я завжди допомагаю старшим.
- Якщо твій товариш упав, покажи на нього пальцем, смійся голосно, щоб він бачив, що ти не засмучуєшся.
- «Я трохи порвала цю книжку, підклейте її самі», – сказала дівчинка бібліотекаря.
- Люби ближнього свого, як себе самого.
- Як хочеш, щоб з тобою чинили люди, так і ти вчиняй із ними.

2. Творча робота.

Завдання: намалуйте добро.

3. Вправа «Я хочу стати кращим».

Завдання: прикріпити до дерева листочок, на якому записано (намальовано), яку добру справу я планую зробити сьогодні.

V. Підсумки уроку

1. Вправа «Мікрофон».

- Я дізнався...
- Я навчився...
- Я зрозумів, що...

2. Слова вчителя.

– Діти, турботливе та поважне ставлення людини, її доброта завжди приносять радість оточуючим. І навпаки, грубість, черствість, байдужість до самопочуття людини, її долі - засуджуються дорослими та однолітками.

Отже, будьте, діти, милосердними, говоріть теплі, щирі слова один одному, робіть добрі справи, здійснійте гарні вчинки, і добро буде завжди у вашому домі, родині, а головне – у вашому серці!

О. П. Стукаленко,
учитель початкових класів
ЗШ I-III ступенів № 7
імені О. С. Пушкіна
Кіровоградської міської ради

УЧИТЬСЯ, ДУМАЙ, ТВОРИ ДОБРО (урок-гра для учнів 1-го класу)

Мета: розширювати знання дітей про такі поняття, як «чуйність», «справедливість», «доброта»; розвивати потребу робити добро; формувати вміння працювати в групі.

Обладнання: дзвіночок; сердечка з білого паперу; сонечко, промінчики з жовтого паперу, кольорові олівці.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Знайомство

Учитель. Доброго дня, діти! Мене звать... (Учитель називає своє ім'я, розповідає про себе: що він любить, що йому не подобається, чи є у нього домашня тваринка, чому він захотів стати педагогом. Пропонує дітям (якщо є такі бажані) задати йому питання, які допоможуть краще познайомитись.)

А тепер треба нам познайомитись один з одним. Давайте швидко познайомимось: на сигнал «один-два-три» голосно назвіть своє ім'я, а на сигнал «тиша» (палець на губах) закрийте рот долонькою.

Чому не вдалося познайомитись? Чому виник тільки шум? Говорити треба по черзі. Але ми не можемо запам'ятати імена відразу 20-30 дітей. Спочатку розпочнемо знайомство у групах.

1. Організація груп. Учитель просить учнів по черзі назвати свої імена. Але спочатку, без жодного слова, необхідно учням домовитися, хто буде першим. (Наприклад: першим учитель показує коротку пантоміму: б'є себе в груди: «Я буду першим», або показує рукою на когось: «Він буде першим!»). Потім відвертається і рахує до п'яти. На рахунок «п'ять» в кожній групі встає одна дитина – та, що буде першою.)

2. Групова робота. Перша дитина говорить своє ім'я, а за нею по колу всі інші. Потім групи пошепки хором повторюють усі імена. На роботу – три хвилини. Коли вчитель просигналізує дзвіночком, усі учні замовкають і завмирають.

3. Представлення групи. Група хором або кожен учень по черзі називає своє ім'я. Щоб клас бачив дітей, яких називають, доцільним буде, якщо група встане, а вчитель підходитиме і торкатиметься рукою до голівки кожної дитини, і в цей момент група називатиме її ім'я.

Відповіді кожної групи супроводжуються аплодисментами: вони добре зробили першу шкільну справу – познайомились.

Після відповіді 1-2 групи пропонується додаткове завдання: у нових групах знайти рідкісні імена, тобто такі, яких у класі ще не називали. Коли учні почнуть викрикувати з місця ці рідкісні імена, треба їм нагадати невдачу першого знайомства: *коли кожен говорить своє, ніхто нічого не навчиться.*

III. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності

Що ми тільки-но з вами зробили? (*Познайомились.*)

Але ми не просто називали свої імена, ми вчилися разом виконувати спільну справу.

Сьогодні ви прийшли до школи і стали першокласниками. Тепер ви – клас. Вас багато і всі ви різні. Ви будете разом навчатися, гратися, відпочивати, ходити на екскурсії. Як же треба вести себе один з одним, щоб всім було добре, щоб до школи йти хотілось із радістю? (*Відповіді дітей.*)

Так, щоб всім добре було в школі, треба поважати один одного, дружити, допомагати, уболівати один за одного, бути чесним, не обманювати, не дражнитись. Усе хороше, що ви назвали, можна передати коротко: *треба робити добро.*

Тема нашого уроку: **«Учись, думай, твори добро».** (*Учитель відкриває на дошці тему уроку.*)

Фізкультхвилинка.

(*Діти разом із учителем стають у коло посередині класу. Учитель промовляє рядочки вірша і показує відповідні рухи, діти повторюють. Можна повторити вірш і рухи ще один раз.*)

Усміхнемось сонечку! (*підняли руки вгору, усміхнулись.*)

Здрастуй, дороге! (*помахали руками.*)

Усміхнемось квіточці! (*присіли, уявили квіточку на підлозі, посміхнулись їй.*)

Хай вона росте! (*показали руками, як росте квіточка.*)

Усміхнемось дощику! (*підняли руки вгору, посміхнулись.*)

Лийся, мов з відра! (*руки вгору-вниз, вгору-вниз.*)

Друзям усміхнемося! (*посміхнулись сусідові справа, зліва.*)

Зичим всім добра! (*простягли руки в сторони, узялись за руки, підняли всі разом руки вгору.*)

IV. Формування нових знань

1. Вправа «Сонечко доброти».

– Ми усміхнулись один одному, сказали: «Доброго дня!» і на краплинку сонця побільшало у світі, на краплинку щастя, на краплину радіснішим стало життя. Щодня, тільки на небі з'явиться ласкаве сонечко, доброта розсіває свої зерна – зерна добра в душах людей.

– Що ж таке доброта? Давайте всі разом створимо Сонечко доброти, яке буде в нашому класі світити всім і нагадувати про потребу робити добро.

Діти беруть промінчики, виходять до дошки, пояснюють, що таке доброта, і прикріплюють промінчик до сонечка. *(Наприклад: доброта – це посмішка, ввічливі слова, допомога один одному, співчуття, співпереживання, лагідне слово, уміння просити пробачення, уміння не заздрити, уміння не видавати чужі таємниці тощо.)*

2. Гра «Коло рук». *Усі діти стають у коло, беруться за руки.*

– Уявіть у своєму серці вогник добра, ніжності, любові. Уявіть, як він збільшується, його сила переходить у вашу долоньку, а далі передається в долоньку того, хто сидить праворуч, збагачується добром, ніжністю, любов'ю та рухається далі по колу. Потoki ніжності і любові збільшуються і збільшуються. Посміхніться один одному.

– Давайте завжди будемо дарувати один одному тільки добро і любов.

3. Гра «Чарівні окуляри» (в групах). *Кожна група отримує «чарівні окуляри». Кожен по черзі одягає їх і говорить комусь зі своєї групи приємні, добрі слова.*

4. Робота над казкою М.А. Андріанова «Солодощі для серця».

– Чи приємно було вам, коли ви слухали добрі, лагідні слова?

Кожній людині подобається, коли її люблять, вибачають, допомагають, ставляться добре. Але, на жаль, люди часто забувають дарувати любов, допомагати, вибачати і ведуть себе погано з іншими людьми. Послухайте казку «Солодощі для серця».

У школі подруга пригостила Інну цукерками. Інна з'їла цукерки, а в кишені залишилися лише обгортки, які шаруділи. Прийшла мама забирати Інну зі школи, обняла свою доньку і почула якесь шарудіння.

– Що це в тебе шарудить, донечко?

– Та це я обгортки від цукерок забула викинути, мене сьогодні Тетянка пригостила.

– А для мене хоч одна цукерка залишилась? – поцікавилась мама.

– Ой, я знову забула тобі залишити, – відповіла Інна.

Наступного дня прийшла мама з магазину, а Інна вже в коридорі її зустрічає і в пакет заглядає, щоб швидше подивитись, що ж солодкого для неї куплено.

Заглянула Інна в пакет, а там хліб, молоко, а також обгортки від цукерок і печива.

– А де печиво і цукерки? – здивувалась Інна.

– Ой, донечко, зовсім забула тобі залишити, усе по дорозі додому з'їла. Хотіла образитись Інна на маму, та раптом пригадала, що вчора в школі так само вчинила.

І зрозуміла вона дуже просту істину...

– Що зрозуміла Інна? (Відповіді учнів.)

– Так, Інна зрозуміла, що, якщо хочеш, щоб ділились із тобою солодощами, треба і самому інших пригощати.

Після того випадку Інна вже ніколи не забувала частину солодкого залишати для батьків. Навіть якимось цікаво виходило: коли сама все з'їдаєш, тільки в роті насолода, а коли ділишся і пригощаєш інших, то й серцю приємно.

– Чи сподобалась вам казка?

– Коли ви раділи? Коли сумували?

– Що найбільше запам'яталось?

– Чому, коли з кимось поділишся, то серцю приємно?

5. Гра «Добре сердечко». У кожного з вас на парті є біле сердечко. Як ви думаєте, якого кольору серце доброї людини? Розфарбуйте серце таким кольором.

(На дошці на аркуші паперу намальований контур серця значного розміру. Кожна дитина виходить і прикріплює своє сердечко на контур. Коли всі діти прикріплять свої серця, утвориться одне велике серце.)

6. Робота над притчею.

– Як же зробити так, щоб наші серця завжди залишались добрими? Послухайте ось таку історію.

Одну мудру бабусю запитали: «Бабусю, ти прожила таке тяжке життя, а душею така молода. Чи є в тебе який секрет?». Бабуся відповіла: «Усе добре, що мені зробили, я записую на своєму серці, а все погане – на воді. Якщо б я робила навпаки, серце моє було б зараз усе порубцьоване. А так воно – рай благотворний».

Отже, щоб наші серця і душі завжди залишались добрими, *треба добро пам'ятати, а зло – забувати.*

7. Гра «Так і не так».

Зараз я буду називати добрі і погані справи. Коли ви почуєте добру справу – плескайте в долоні, погану – тупочіть ногами.

1. Допомогати мамі мити посуд.
2. Робити комусь зло, якщо ніхто не бачить.
3. Не вмиватися.
4. Берегти рідну природу та охороняти її.
5. Шанувати працю інших людей.
6. Галасувати, коли хтось відпочиває.
7. Обманювати, хвалитись.
8. Насміхатись із чужого горя.
9. Добре вчитись, багато читати.
10. Не слухати батьків.
11. Бути вихованим, стриманим.

12. Допомогати друзям у біді.
13. Ділитися тим, що в тебе є.
14. Ображати інших.
15. Захищати слабкого.
16. Спати на уроках.
17. Красти чужі речі.
18. Любити своїх батьків.

V. Рефлексія навчально-пізнавальної діяльності

- Про що ви дізнались сьогодні на уроці?
- Що вам запам'яталось?
- Що було цікаво?
- Що ви хотіли б розповісти батькам?

Список використаних джерел

1. Андрианов М.А. Философия для детей в сказках и рассказах: [пособие по воспитанию детей в семье и школе] / М.А. Андрианов. – Минск: Современная школа, 2008.– 280 с.
2. Бандура С.В. Морально-етичне виховання. 1-4 класи (за програмою Л.М. Слотвинської): [посібник учителя] / С.В. Бандура. – Х.: Основа, 2012. – 494 с.
3. Кріль Л.С., Лоджук Н.Р. Виховуємо особистість. 1 клас: На допомогу класному керівнику /Л.С. Кріль, Н.Р. Лоджук. – Тернопіль: Навчальна школа – Богдан, 2011. – 152 с.
4. Система виховання у початковій школі (за Національною програмою виховання МОН України) / упорядник А.В. Лихва. – [3-тє вид.]. – Х.: Основа, 2011. – 373 с.
5. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? / К. Фопель. – 2-е издание. – М.: Генезис, 2010. – 541 с.

*О. М. Лисенко,
учитель початкових класів
Маловисківської ЗШ № 3 I-III ступенів
Маловисківської районної ради*

**«МИ У СВІТ ЦЕЙ ПРИЙШЛИ, ЩОБ ЛЮДЕЙ ШАНУВАТИ,
ЩОБ ЗЕРНИНКИ ДОБРА ДРУЗЬЯМ ВСІМ ДАРУВАТИ!»**
(інтерактивне заняття для учнів 2-го класу)

Мета: формувати в дітей почуття доброти, любові до навколишніх людей; розвивати потребу робити добро безкорисливо; виховувати в учнів порядність, бажання підтримувати ближнього у скрутну хвилину.

Обладнання: написи з висловами про добро, прислів'я, завдання для роботи в групах, оформлені на картках.

Хід уроку

I. Привітання. Організація класу

Учитель.

Доброго дня, шановна громадо!
У новім навчальнім році
Я бачити вас дуже рада.
Всі засмагли і рум'яні,
Відпочили всі за літо.
Головне, що всі здорові:
І батьки, і наші діти.
Тож запрошую всіх вас
На перший урок у 2-А клас!
Дозвольте привітати всіх нас із Днем Знань!

Бажаю дітям підкорити нові вершини знань, зустріти добрих і надійних друзів та досягти омріяної мети. А батькам бажаю здоров'я, а також невичерпної енергії, терпіння, розуміння, мудрості.

Учень.

Знову вересень ступив на наш поріг,
Святкує свято вся наша країна,
Своє майбутнє, зміну молоду
Благословляє нині Україна!

Учениця.

Перше вересня – день особливий
Для усіх, хто йде до школи.
Дощовий він чи сонячний, може,
Не забути його ніколи.

Учень.

І сьогодні радісний і світлий,
Він відкриє двері Знань для нас.
Школа радо всіх зустріла знову,
Привітно усміхнувся рідний клас!

Учениця.

Підросли ми усі і зміцніли,
І цікавістю очі горять.
Дай нам, Боже, здоров'я і сили,
Щоб багато нового пізнати.

1. Гра «Так чи ні, я чи не я»

– А зараз, діти, прошу відповідати чесно та відверто:

- ☼ Усі за літо відпочили?
- ☼ А набралися ви сили?
- ☼ У школу всі із вас хотіли?
- ☼ А на сонці загоріли?
- ☼ Хто улітку грався?

- ☼ Ну, а хто купався?
- ☼ У таборі хто із вас був?
- ☼ А хто букви всі забув?
- ☼ Хто з вас їздив до бабусі?
- ☼ Хто допомагав матері?
- ☼ Хто книжку нову прочитав?
- ☼ А хто лише в м'яча ганяв?...

Питань багато маю я до вас, розповісти про все настав вже час.

2. Вправа «Мікрофон».

- Розповісти про найцікавіші моменти літніх канікул.

II. Актуалізація знань

1. Проблемне питання.

- Ви влітку відпочивали, набиралися сил та здоров'я.
- Чи не забували ви про добрі справи?
- Які добрі справи ви зробили?
- Напишіть на символічних зернинках про одну таку справу.

Добрі вчинки, як зернинки,
Проростають в інших людях,
І чим більше їх посіять –
Тим усім нам краще буде.

2. Дискусія.

- А що приємніше: коли ти робиш добру справу чи коли тобі добре ?

3. Вправа «Зроби вибір».

– Якби вам подарували зернинку добра, куди б ви її поклали? Прикріпіть зернинку, на якій ви написали добру справу, до вибраного зображення.

Малюнки на дошці: СЕРЦЕ, СКРИНЯ, ПОЛИЧКА, ЗНАК ПИТАННЯ (свій варіант).

- Поясніть свій вибір.
- У народі кажуть: чим більше ти віддаєш – тим більше до тебе повертається.

4. Слухання та обговорення казки.

ПРО ЩАСТЯ

Пишно вбралось однієї неділі Щастя, бо вирішило відвідати людей.

Постукало в перші ворота.

- Хто там? – запитав перший господар.

– Щастя, – відповіло Щастя.

- Чудово! Йди-но сюди, я тебе з'їм.

З'їв чоловік Щастя і був щасливий. Але Щастя було обурене такою поведінкою, тому втекло від цього господаря.

Постукало Щастя у другі ворота.

- Хто там? – запитав другий господар.

– Щастя, – відповіло Щастя.

- Чудово! Йди-но сюди, я тебе вип'ю!

Випив чоловік щастя і був щасливий. Але й цей господар не виправдав сподівань Щастя, тому і від нього воно втекло.

Постукало Щастя у треті ворота.

– Хто там? – запитав третій господар.

– Щастя, – відповіло Щастя.

– Чудово! Йди-но сюди, я посаджу тебе в клітку.

Посадив чоловік Щастя в клітку і був щасливий. Щастя не могло довго томитися в клітці, тому при першій нагоді втекло від цього господаря.

Постукало Щастя у четверті ворота.

– Хто там? – запитав четвертий господар.

– Щастя, – відповіло Щастя.

– Чудово! Йди-но сюди, я тебе подарую.

І подарував чоловік Щастя своєму приятелеві і був щасливий... І Щастя було щасливе.

– Від чого ж Щастя було щасливим?

III. Рефлексія

1. Робота в групах.

1) Складання порад.

– А чи можна навчитися робити добрі справи?

Як це – робити добро?

Давайте складемо поради: що потрібно зробити для того, щоб людям біля тебе було добре?

2) Складання частин прислів'їв.

Народна мудрість – невичерпне джерело життєвих порад та правил.

– Добре слово і залізні ворота відкриває.

– Тепле слово і в мороз зігріє.

– Добре слово людині, що дощ у посуху.

– Слово – ключ, яким відкривають серця.

– За добро добром платять.

– З добрим дружись, а лихих стережись.

– Добро перемагає зло.

– Вчися робити добро, тоді погане на розум не прийде.

– Хто людям добра бажає, той і собі має.

2. Гра «Якщо ти добра людина, то повинен ...».

Умови гри. Якщо ви вважаєте, що людина повинна робити те, що я називаю, то ви плескаєте в долоні і кажете: «Молодець!» А якщо ж це робити не можна, то говорите: «Це ганьба!».

1. Допомогати мамі мити посуд.

2. Робити комусь зле, якщо цього ніхто не бачить.

3. Не вмиватися.

4. Берегти рідну природу та охороняти її.

5. Шанувати інших людей.

6. Галасувати, коли хтось відпочиває.

7. Бути вихованою, стриманою.

8. Обманювати, хвалитися.
9. Насміхатися з чужого горя.
10. Добре вчитися, багато читати.
11. Не слухати батьків, учителів.
12. Допомогати друзям у біді.
13. Ділитися тим, що в тебе є.
14. Ображати інших.
15. Захищати слабкого.
16. Спати на уроках.
17. Красти.
18. Любити своїх батьків, учителів, вихователів.

Символом добра в нашому класі стане хлопчик Добродарик та дівчинка Ласкавинка (*малюнки або іграшки*).

Кожного місяця їх будуть вручати тим, хто зробить найбільше добрих справ.

Започаткування книги «Літопис добрих справ 2-А класу».

Заповнимо першу сторінку зернинками, на яких записали зроблені вами влітку добрі справи.

А тепер давайте разом з вами складемо вірш про те, яким треба бути в житті. Останнє слово кожного рядка ви добиратимете в риму самостійно.

Щедро ллє проміння сонце
У твоє й моє ... (*віконце*),
Щоб в теплі ми виростили
Й світло людям ... (*дарували*).
Й де б ми в світі не бували,
Щоб завжди любов ... (*несли*),
Щастя, радість і тепло,
Щоб чудово всім ... (*було*).
В світ прийшли ми: я і ти –
Для любові й ... (*доброти*).
Будь привітним і прихильним,
Добрим, лагідним, і ... (*сильним*).
Вчися правдою прожити,
Теплим словом вмій ... (*зігріти*).
Вчись завжди допомагати
І людині ... (*співчувати*).
І старайся так прожити,
Щоб, як сонечко, ... (*світити*)!
І в душі завжди нести
Теплий промінь ... (*доброти*)!

Тож, люди на Землі,
Спішіть добро творити!
Щоб нам не згинуть у морі зла,
Щоб кожен міг серед краси прожити
У царстві справедливості й добра.

*Л. І. Килимник,
учитель початкових класів
ЗШ I-III ступенів № 29
Кіровоградської міської ради*

**«У ДУШАХ ЛЮДСЬКИХ ХАЙ ПАЛАЄ ТЕПЛО,
ЛЮДСЬКЕ МИЛОСЕРДЯ ХАЙ ТВОРИТЬ ДОБРО»**
(урок-роздум для учнів 2-го класу)

Мета: формувати переконання про те, що людина народжена для того, щоб робити добрі вчинки; розвивати емоційно-ціннісну сферу учнів, навички культури поведінки, дружні відносини з оточуючими людьми; виховувати бажання творити добро й уникати злих учинків.

Обладнання: аркуші паперу, кольорові олівці, малюнок смайлика, картки – конверти з розрізаними на частини прислів'ями, звукозапис пісні Н. Май «Пісня про добро».

Хід уроку

I. Організація класу до роботи

Усміхнися сонечку:

«Здрастуй, золоте!».

Усміхнися квіточці –

Хай вона цвіте!

Усміхнися дощику:

«Лийся, мов з відра».

Друзям усміхнися,

Побажай добра.

Учитель. Побажавши один одному добра, ми разом послухаємо пісню Наталії Май «Пісня про добро» (*звучить пісня*).

– Ви прослухали пісню. Як ви вважаєте, чому буде присвячений сьогоднішній урок? (*Відповіді дітей.*)

– Так, доброті, звичці робити добро.

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

– А чи можна прожити без доброти? Чому?

– Навіщо людям доброта?

– Як, на вашу думку, самому потрібно робити добро чи слід чекати, поки тебе попросять?

– До кого можна бути добрим?

– Кого в нашому класі можна назвати добрим?

– На що схожа доброта? Мені здається, що на посмішку матері. А вам?

– Де в природі можна взяти фарби й звуки, щоб описати доброту?

III. Повідомлення теми і завдань уроку

– Сьогодні ми поговоримо про добро, про те, як воно народжується і хто його творець; про те, як прекрасно і корисно творити добро. Будемо сьогодні ми і філософами, і художниками, і акторами, і чарівниками.

Девізом нашого уроку будуть слова Великого Кобзаря, які записані на дошці: «Добре жити тому, чия душа і дума добро навчилися робить». (*Діти читають із дошки.*)

IV. Сприймання та усвідомлення учнями нового матеріалу

1. Словникова робота.

– Доберімо тематичний словник до слова «добро», «доброта».

Добро – корисна справа, учинок.

Доброта – чутливе, дружнє ставлення до людей.

2. Вправа «Портрет Добра».

– У моїй уяві слово – це жива істота. Воно подібне людині, так само може радіти, сумувати, ображатись.

– Закрийте очі й уявіть, як виглядає «Добро».

– Якого кольору може бути доброта?

– Яка вона на дотик?

(Добро – це ласка, добра людина, добрі теплі руки, котик, собачка;

– це злагода, мир;

– це почуття, яке виражає людина, коли вона щаслива;

– це, коли робиш добро іншим;

– це щось таке хороше, що є в людині.)

– З чим асоціюється слово добро? Втільте свої асоціації в малюнку.

Створіть портрет Добра. (*Презентація дитячих робіт.*)

Учитель.

На доброті існує світ,

І добротою пахне хліб.

І мирне небо...

І в школу йти,

Це також – вияв доброти.

І до людей любов свята –

Це чистота і доброта.

– З давніх-давен стосунки між людьми, взаємопідтримка, доброта, милосердя були основними в житті, і це народ відобразив в усній народній творчості. Попрацюйте в групах.

3. Робота в групах.

Кожній групі видаються «розсипані» прислів'я. Учнім треба зі слів і словосполучень зібрати прислів'я; обговорити їх в групі; з'ясувати, у чому полягає його зміст, а потім усім розповісти про це.

1. Де є добрі люди,

там біди не буде.

2. Хто людям добра бажає,

той і собі має.

3. Роби добро, не кайся,

робиш зло – зла і сподівайся.

4. Перший крок до добра –

не роби зла.

5. Не одяг красить людину,

а добрі діла.

– Чого вони нас вчать?

Висновок: прислів'я вчать бути добрими, чуйними, милосердними до людей, тварин, природи, на добро завжди відповідати добром.

– З цих прислів'їв ми бачимо, що добро завжди приносить радість усім людям, які вас оточують. Перший крок до доброти – це добре слово. Давайте сплетемо ланцюжок хороших і важливих для кожного з нас слів.

4. Гра «Ланцюжок хороших слів». (*Діти називають хороші слова своїм товаришам, передаючи з рук у руки веселого смайлика.*)

– Бути добрим нелегко, а постійно творити добро важко. Треба менше говорити про добро, а постійно його робити. Прислухайтеся до татової поради.

5. Інсценізація вірша.

Татова порада

Прибіг щодуху син додому, до тата голосно гука:

«А я провідав у лікарні свого товариша-дружка!

То ж правда, тату, я чутливий і маю серце золоте?»

Замисливсь тато на хвилину і так сказав йому на те:

«Коли тебе в тяжку годину, людина виручить з біди,

Про це добро, аж поки віку, ти, синку, пам'ятай завжди.

Коли ж людині щиросердно, ти зробиш сам добро колись,

Про це забудь, аж поки віку, мовчи й нікому не хвались.»

(*Обговорення*).

6. Фізкультхвилинка

А тепер у нас розминка,

А тепер фізкультхвилинка.

Встали рівно біля парт,

Починаємо наш старт.

Ось зігнули так ручата

Й полетіли, мов качата.

Ніжками затупотіли,

Потім разом всі присіли.

До сонечка потяглися

І у боки так взялися.

Вправо разом нахилились,

Вліво, щоб не помилились.

Руки вниз ми опустили

Й трохи ними потрусили.

Шию трішки розім'яли

І за парти посідали.

7. Обговорення ситуацій.

✓ Оленка робила подарунок для мами. Братик пробіг повз сестричку і частина папірців злетіла. Оленка готова була заплакати, але братик сказав чарівне слово. Яке? Оленка посміхнулась і сказала братику...

✓ Бабуся зшила для Катрусиної ляльки сукню, але вона виявилась маленькою для неї. Катруся засмутилася. А бабуся попросила принести ляльку і зшила іншу суконьку. Дівчинка була рада. Вона...

✓ До Тані на день народження прийшли друзі. Вони вітають її, вручають подарунки. Побачивши книгу, Таня засмучено відповідає: «У мене вже є така!». Узявши коробку цукерок каже: «Я такі не люблю». Як дівчинка мала вчинити?

8. Ситуації «Уявіть собі...».

✓ Старенька бабуся просить сходити в аптеку за ліками, а на вас чекають друзі.

✓ У клас весняним ранком залетіла бджілка. Вона не може вилетіти на волю.

✓ Мишко захворів і його довго немає у школі. (Діти висловлюють свої думки, надають поради.)

V. Рефлексія

1. Гра «Так і ні».

- Бабусі хлопчик помагав,
На допомогу він мастак.
Він, діти, добрий хлопчик? (Так.)
- Тепер усі скажіть мені:
У сварці жити добре? (Ні.)
- А як немає забіяк,
Тоді усім прекрасно? (Так.)
- А як серця у всіх ясні,
То вам погано, діти? (Ні.)
- Співає хлопчик гарно як!
А вам подобається? (Так.)
- А як обличчя всіх сумні,
Похмурі, злі? Вам добре? (Ні.)
- Кричить, ламає все хлопчак,
Це теж погано, діти? (Так.)
- Тоді іще скажіть мені:
Як діти б'ються, добре? (Ні.)
- Коли вам краще жити:
Коли сміються діти? (Так.)
- Звичайно, краще в мирі
І з усіма дітьми дружити,
Щоб всі веселими були,
В добрі і злагоді жили.

2. Анкетування (усне).

- Чи можна змусити людину бути доброю?
- Чи можна стати добрим на певний час? А назавжди?
- Чи потрібно бути добрим у ставленні до будь-якої людини?
- Чи легко бути добрим?
- Чи є у вас бажання робити добрі справи?

3. Складання правил доброти.

– Щоб бути доброю людиною, треба дотримуватися певних правил доброти. Давайте складемо їх. (Із розсипаних слів діти складають правила.)

- е Н дь б у ді б ж а н и м.
- ма До г а й по ш и м с л а б, л е н ь м а к и м, р и м х в о.
- щ а й П р о ш и м і н м и л п о к и.
- л и к о Н і н е д р и з а з.
- л і й Ж а ш и х і н, а е н е б е с.

VI. Підсумок уроку

– Шлях до доброти – нелегкий, довгий шлях, на якому людину чекають зльоти і падіння, спуски і підйоми, чергування добра і зла. Навчитися бути по-справжньому добрим нелегко. Справжня людина, за глибоким переконанням, –

це людина добра і мудра, щира і сердечна, щедра і світла, яка вміє любити і співчувати, захистити і приголубити, поважати і порадити, людина з добрим серцем і світлою душею.

Доброта – це слово, яке зігріває, огортає теплом душу живої істоти, робить життя світлим і радісним.

Ви – молодці, добрі, чуйні діти. Завжди лишайтесь такими. Будьте завжди веселими, життєлюбними, поважайте людей, творіть добро незалежно від того, помітять його чи ні.

Список використаних джерел

1. Володарська М.О. Години спілкування 2 клас / М.О. Володарська, Т.Б. Рябова. – Х.: Вид. група «Основа», 2013. – 57 с.

2. Куріпта В.І. Сценарії позакласних заходів для 1-4 класів / В.І. Куріпта. – Х.: Вид. група «Основа», 2006 : Вип. 5 (29). – 368 с. (Б-ка журн. «Початкове навчання».)

3. Лопаткіна О.О., Скребцова М.В. 50 уроків про чесноти для занять з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку/ О.О. Лопаткіна, М.В. Скребцова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 238 с.

Н. М. Зеленьк,

учитель початкових класів

НВК «Кіровоградський колегіум –

спеціалізований загальноосвітній

навчальний заклад I-III ступенів –

дошкільний навчальний заклад – центр

естетичного виховання»

Кіровоградської міської ради

«ВІДДАЙ ЛЮДИНІ КРИХІТКУ СЕБЕ. ЗА ЦЕ ДУША ПОПОВНЮЄТЬСЯ СВІТЛОМ» (урок-композиція для учнів 3-го класу)

Мета: формувати вміння вчитися – самоорганізовуватися до навчальної діяльності у взаємодії, працювати у відповідності з правилами роботи в групі; брати на себе відповідальність за ефективне здійснення презентації результатів роботи групи; дотримуватись норм мовленнєвої культури, зв'язно висловлюватись у контексті змісту самостійно опрацьованого матеріалу; виховувати толерантність у взаємодії з учителем, учнями; виховувати почуття гордості і любові до Батьківщини.

Обладнання: плакати із зображенням Державного Прапора України, Державного Герба України, запис Державного Гімну України; малюнок чарівної скриньки, картки із завданням для роботи в групах, аркуші паперу, різнокольорові пелюстки.

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку

(Учитель вітає дітей із початком нового навчального року, висловлює побажання здоров'я, успіхів у навчанні, гарного настрою.)

Учні читають вірші:

Увага! Увага! Скінчилось літо!

А скільки пригод неймовірних прожито!

Поїздки до моря, веселі походи,

Ігри та сонце, дарунки природи!

Від серпня я пройшов місток,

У вересень ступив лиш тільки –

Сухий березовий листок

Спурхнув метеликом із гілки.

І другий крутиться млинком...

А я біжу на шум і галас,

Де першим радісним дзвінком

До мене школа обізвалась!

Учитель. Пограймо в гру «Інтерв'ю» і дізнаємось, чи добре ви відпочили.

(Підготовлений учень задає питання учням класу.)

– Чи гарно ти відпочив улітку?

– Як ти допомагав своїм близьким?

– Як спілкувався з однокласниками протягом літа?

– Хто із задоволенням йшов сьогодні до школи?

– Хто скучив за товаришами?

– Про що думав по дорозі до школи?

Учитель. Давайте привітаємо один одного словами:

«Привіт, привіт, тобі, мій друже!

Я радий бачить тебе дуже.»

II. Актуалізація опорних знань учнів

(На слайді малюнок чарівної скриньки.)

Учитель. Діти, у цій скриньці знаходиться вислів про світло, але це слово вжито в переносному значенні. І якщо ви здогадаєтесь, про яке світло йдеться, то скринька відчиниться і з'явиться сам напис.

Метод «Мозковий штурм». *(Після припущень учнів учитель робить висновок і на наступному слайді з'являються записані слова української поетеси Л. Костенко: «Віддай людині крихітку себе. За це душа поповнюється світлом».)*

III. Оголошення теми і мети уроку

Учитель. Ми сьогодні будемо говорити про світло душі, яке робить людину справжньою, досконалою. Будемо вчитися бачити в людях кращі риси та співпрацювати так, щоб всім було затишно і приємно.

IV. Повторення вивченого матеріалу

Робота в групах. *(У класі три ряди – три групи. Кожна група отримує окреме завдання, на виконання якого відводиться 3 хвилини.)*

Учитель. Що потрібно для того, щоб вирости:

I група – отримує малюнок квітки;

II група – отримує схематичний малюнок людини;

III група – отримує малюнок людини, що посміхається.

(Представник групи захищає колективну роботу групи і пояснює зображення на малюнку.)

Під час перевірки застосовуються слайди:

I слайд: біля квітки з'являються слова: «сонце» як джерело світла і тепла, «повітря», «вода», «грунт».

II слайд: біля схематичного малюнка людини з'являються слова: «сонце», «повітря», «вода», «їжа», «інші люди».

III слайд: біля малюнка усміхненої людини з'являються слова: «сонце», «повітря», «вода», «їжа», «інші люди», «доброта», «турбота», «розуміння», «співчуття».

Учитель. Як бачите, діти, що, для того щоб людина стала щасливою, потрібно дуже багато чинників, які залежать від інших – наших рідних, близьких, знайомих і всіх тих, хто нас оточує. Усі люди мають бути уважними один до одного, уміти помічати погані настрої інших, співчувати і розуміти тих, хто знаходиться поруч. Не можна ображати інших. Але це також наука, якої варто навчатися. Саме цьому ми і будемо вчитися не лише на першому уроці сьогодні, а і впродовж всього шкільного життя.

V. Тренінги.

Гра «Чарівна перлина».

Учитель. Хочу вам запропонувати гру, яка навчить вас бути уважними один до одного. Я тримаю в руках чарівну перлину. Вона чарівна тому, що завдяки їй говорити може лише той, хто її тримає, при чому говорити лише хороше про людину, від якої її отримав. Пригадайте випадок, коли товариш вас виручив чи допоміг, або якщо ви можете назвати позитивну рису характеру, що відрізняє цього учня (ученицю) від інших. Перлину будемо передавати по черзі, адже кожен з однокласників неповторний і цінний для нашого класу. Ще одна головна умова – не тримати довго перлину в руках – говорити швидко і голосно, дивлячись в очі однокласнику. Щоб налаштувати вас на певний настрій, я увімкну спокійну музику.

(Діти грають в гру.)

Учитель. Як бачите, говорити хороші слова чи пригадати позитивні риси не завжди легко. Цьому вмінню треба вчитися, тож в цю гру ви можете грати в будь – який вільний час, щоб більше дізнатися один про одного. А подбати про гарний настрій іншого дуже легко. Я відкрию вам таємницю – для цього достатньо зробити щось приємне, як ми сьогодні – сказати комплімент чи подарувати щось, навіть дрібничку.

Гра «Готуємо сюрприз».

Клас об'єднується в групи: хлопці і дівчата. Кожна група отримує аркуш формату А4 і пелюстки квітки за кількістю дітей у групі. За хвилину діти в групі повинні приклеїти пелюстки так, щоб вийшла квітка в подарунок іншій групі.

(Аркуш паперу навмисне має бути невеликий, щоб діти вчилися співпрацювати, не ображаючи один одного. Ідеальний варіант, коли квітка вийшла і всі пелюстки видно, жоден не заклеєний іншими пелюстками.)

Після роботи вчитель прикріплює на дошці сюрпризи й аналізує, хто краще вміє співпрацювати – хлопці чи дівчата, робота якої групи була більш спокійною та організованою.

VI. Систематизація вивченого матеріалу

Учитель. Ми бачимо, наскільки несхожі результати отримали. Це відбувається тому, що всі люди різні, усі працюють по-різному, але є особливі риси, що відрізняють одні народи від інших. Прослухайте вірш і скажіть, про які таланти в ньому йдеться.

Коли це все було – ніхто не знає,
Але легенда так розповідає:
Надумав Бог про всіх подбати,
Талантами людей обдарувати.
Французам дав красу та елегантність,
А німцям – дисципліну та педантність,
Любов до моря дарував англійцям,
Росії – владність,
А голландцям – квіти.
Ну, як таким дарункам не радіти!
Підвівся Бог зі свого трону,
Вдоволено поправив він корону.
І тут побачив дівчину в куточку,
Одягнену у вишиту сорочку.
– Чом плачеш ти?
– Як звать тебе, дитино?
Вона відповіла: Я – Україна.
А плачу, Боже, бо не бачу меж
Від пролитої крові і пожеж.
Чому, скажи мені, така зла доля?
В своїй землі немає правди й волі!
– Та он яка історія твоя!
Та тільки всі роздав таланти я –
Скоріше треба було підійти...
І тут дівчина вже хотіла йти,
Та Бог підняв правицю, зупинив.
І з дівчиною знов заговорив:

– Неоціненний скарб один я маю,
Уславить він тебе у світі, знаю.
Бери його та бережи.

Це – пісня.

Взяла дарунок, до грудей притисла,
І понесла ту пісню по межі:

«Нам, Боже, Україну збережи!».

(Відповіді дітей.)

Учитель. Наша країна на сучасному етапі переживає складні часи. Що може допомогти українцям?

Учитель. Звичайно, уміння розуміти один одного, допомагати один одному, співпереживати почуття іншої людини. Українці мають славу історію і традиції. Щоб Україна стала сильною державою, нам усім треба вміти співпрацювати, чути і розуміти один одного. А в будь-які складні часи переживати всі негаразди допомагала пісня. Одна з головних – Гімн України. Давайте прослухаємо і пригадаємо правила поведінки людей під час його виконання.

Звучить Гімн України.

Учитель. У нашого народу є багато прислів'їв про Батьківщину. Пригадаймо їх.

- * Люби і знай свій рідний край.
- * За рідний край і життя віддай.
- * Україна рідненька, як батько і ненька.
- * Та земля мила, де мати народила.

Учитель. Ми з вами знаємо, як співпрацювати в групі, як жити в школі, щоб усім було добре. А тепер я пропоную вам спробувати скласти правила для громадян нашої держави, для українців та інших народів, що живуть на території України. Складати правила будемо разом, поважаючи думку інших, не перебиваючи, не повторюючись.

Правила для громадян України:

1. Поважати один одного.
2. Не ображати ні словом, ні ділом іншу людину, якої б національності вона не була.
3. Ставитися із розумінням до інших людей.
4. Допомогати один одному.
5. Бути чуйним і уважним.
6. Сприймати людину такою, якою вона є.

VII. Підсумок уроку

- Про що йшла мова на уроці?
- Чого ми навчалися сьогодні?
- Що найбільше запам'яталося?
- Хто хотів би запалити світло власної душі?

Список використаних джерел

1. Електронна бібліотека підручників та Українських рефератів.
2. Клаус Фопель «Как научить детей сотрудничать?»: [психологические игры и упражнения] / перевод с немецкого. – 2-е издание. Москва: «Генезис», 2010. – 544 с.
3. Віктор Кочевський «Люстерко» / В.Кочевський. – К.: «Веселка», 1993.

О. О. Алексійчик,
учитель початкових класів
Червонокосянтинівської
ЗШ I-III ступенів
Петрівської районної ради

СТУПАЙ В ЖИТТІ ДОРОГОЮ ДОБРА (урок-свято для учнів 3-го класу)

Мета: поглиблювати знання дітей про доброту як одну з найважливіших людських чеснот; розвивати емоційно-ціннісну сферу учнів, естетичні смаки, акторські здібності; виховувати людяність, порядність, доброзичливість, чуйність, бажання дарувати добро і любов оточуючим.

Обладнання: плакати з висловами про добро, ілюстрації, записи пісень, кульки, квіти, костюми для казкових героїв, свічка, скринька, кошик із гостинцями.

Хід заходу

Учитель.

Вона найпотрібніша всім над усе,
Вона тільки щастя і радість несе,
Для кожного вічна, проста й дорога,
І кожному з нас допомага.

Учень 1.

Її спішать творити люди,
Вона, як сонце, зігріва,
Із нею всім зручніше буде,
Без неї затишку нема.

Учитель. Хто ж вона, наша гостя дорога?

Учень 2. Сьогодні на наше свято завітала незвичайна гостя – це королева Доброта. Заходь, будь ласка, королево, до нас, у наш чудовий 3 клас!

(Заходить королева Доброта з букетом квітів.)

Королева Доброта.

Доброго дня, друзі!
Я – вічна доброта.

Нарвала квітів в лузі,

Я щира і проста!

(Роздає всім по квітці.)

- Наповніть душу ніжністю,
- Теплом,
- Добром,
- Любов'ю.
- Мудрістю зорійте!
- На зло ніколи не віддячте злом,
- Серця людей добром своїм зігрійте.
- На доброті існує світ,
- І добротою пахне хліб,
- І мирне небо...
- І в школу йти – це вияв доброти.
- А все – із доброго чи злого,
- Починається з малого.
- Дорогою добра в житті ступай,
- Образи вмій прощати і люте зло,
- Бо ти – людина, завжди пам'ятай,
- Роби добро, щоб менше зла було.

Учитель. Я помітила, що всі посміхнулися, усім стало приємно і тепло. І справді, щира посмішка, добре слово і краплиночка тепла мають велику силу – силу любові і добра. *(Звучить пісня Н. Май «Пісня про добро».)*

Учитель. А що містять у собі слова добро, доброта?

Учень 3. Добро – корисна справа, добрий учинок.

Учень 4. Доброта – чуйне, доброзичливе ставлення до людей.

Учень 5. Доброта – це слово, яке зігриває, огортає теплом душу, робить життя світлим і радісним.

Королева Доброта. Дуже приємно жити у світі добра, краси і добрих справ. Спробуймо скласти прислів'я із «розсипаних» слів.

(Завдання для дівчаток: «Світ не без добрих людей», для хлопчиків: «Людина починається з добра», для батьків «Хто людям добра бажає, той і собі має».)

Учитель. Перший крок до доброти – це добре слово. Недарма в народі говорять, що: «Лагідне слово і залізні двері відчиняє», «Одне приємне слово, наче сад зацвіте», «Мудре слово збережи, а погане – геть жени».

Добра людина – завжди ввічлива людина. Доповніть вірш потрібними словами ввічливості:

Заходить Галя до кімнати,

Забула Галя, що сказати.

Стоїть, мовчить, анітелень,

– Кажи, Галинко:... («Добрий день»).

Якщо бажаєш висловити подяку,

Промовити потрібно: ... («дуже дякую»).

Коли мене сварять, я намагаюсь

Завжди казати чемно: ... («вибачаюсь»).

І в Україні, і в Росії, і в Словаччині

Всі кажуть на прощання: ... («до побачення»).

Учень 6.

Будь ласка, спасибі, будьте здорові, –

Слова необхідні і корисні у мові.

Приємно їх чути і в школі, і дома,

Від мами, учителя, просто знайомих.

Тож радьмо: частіше їх, друзі, вживайте,

Даруйте сміливіше радісний настрій.

І кожен свій день починайте зі слів:

– Доброго ранку, вітаю, привіт!

(Заходять Леопольд і мишенята, виконують пісню «Якщо добрий ти».)

Учитель. Діти, добро народжується в серці, а виявляється у вчинках.

Поміркуймо, кому конкретно сьогодні потрібна наша допомога, підтримка чи співчуття. Подумаймо, що доброго ми можемо зробити, і свої думки напишемо на маленьких сердечках, які прикріпимо на великому серці. А засвітиться добротою воно тоді, коли всі ці справи будуть виконані.

(На великому символічному серці учні прикріплюють маленькі серця.)

Розв'язання проблемних завдань

Учитель. Говорити про поведінку інших легко, а як би ви вчинили в таких ситуаціях?

Ситуація 1. Дівчинка обурено скаржилася мамі: «У дворі є такий поганий хлопчик – увесь час мене називає Валькою». «А ти як його називаєш?» – запитала мама. – «Я його взагалі ніяк не називаю. Я йому просто кричу: «Ей, ти!»».

– Чи правильно вчинила дівчинка? *(Дівчинка сама повинна звати хлопчика по імені, показуючи йому приклад.)*

Ситуація 2. Хлопчик крикнув перехожому: «Скільки годин?».

– Яких помилок припустився хлопчик? *(1. Потрібно було не кричати, а говорити. 2. Хлопець забувся вжити слова ввічливості – «Скажіть, будь ласка». 3. Правильно говорити «котра година».)*

(Заходять казкові герої: Тато Карло, Ойболить, Герда, Женя з казки «Квітка-семицвітка».)

Учитель. Діти, з яких творів ці герої, та які добрі вчинки вони зробили?

Тато Карло.

Добрим бути – зовсім це не просто.

Не залежить доброта від зросту,

Не залежить доброта від віку,

Добрим треба бути нам до віку.

Ойболить.

Добро творити на Землі
Людині лиш дано.
І навіть діточки малі
Всі знають це давно.

Герда.

Тільки треба добрим, добрим бути,
І в біді про друга не забути.
І закрутиться Земля скоріше,
Якщо будем ти і я добріші.

Женя.

Всі прийшли на Землю, щоб добро творити,
Щоб ростить старанно честі деревце.
Треба добрим бути, чесно завжди жити
Й ти ніколи в світі не забудь про це.

(Пісня «Стелиться доріжка».)

Слово від батьків. Мама. У Біблії написано: «Не роби іншим того, чого не хотів би, щоб робили тобі». З давніх-давен доброта приносить користь людям на Землі. Зло, як відомо, довго не забувається і породжує зло. А от добро примножує добро. У доброзичливих людей «кришталево чисті душі», а у злих, жадібних, брехливих, жорстоких людей – «чорні душі». Не заплямуйте свою душу поганими вчинками. *(Запалює свічку.)*

Тато.

Життя – це скарб, дарований нам Богом.
Це радість, віра, мудрість, доброта.
Не розгубімо їх життєвими дорогами.
Нехай панує людяність свята.

Учень 7. *(Читає «Молитву школяра».)*

Боже Отче, глянь на діти –
На дрібненькі твої квіти.
Світи сонцем і зірками
Над малими школярами.
Дай нам сили і охоти
До науки і роботи.
Щоб росли ми здоровенькі
На потіху батька й неньки,
Дух святий хай з нами буде,
Щоб з нас стали добрі люди.

Тато. А це, діти, вам у подарунок кошик зі смачними гостинцями (яблука, цукерки) і сюрпризом. *(Сюрприз – поради для дітей, учні зачитують по черзі.)*

Поради

- Пам'ятай добро.
- Можна забути того, з ким разом сміявся, але ніколи не забувай того, з ким разом плакав.
- Будь вищим від усіляких пліток, заздрощів.
- Найкращі ліки від образи – прощення.
- Не втрачай самоповаги. Умій володіти собою.
- Перш ніж сказати щось погане, згадай, що найкраще слово – не сказане.
- Найкоротша відстань між людьми – усмішка. Частіше усміхайся.
- Якщо тобі погано, то це не причина, щоб завдавати страждань іншому.

Учитель. Від мене теж є невеликий подарунок – таємна «Скринька добрих учинків». Кожен із вас може записувати власні добрі вчинки та опускати їх у скриньку. Зверніть увагу, що скринька таємна. Не можна вихвалитися один перед одним кількістю добрих учинків. Ми творимо добро не заради похвали, а для загального добра на нашій планеті.

Королева Доброта. Людина насправді може бути доброю, сердечною, милосердною тільки тоді, коли вона любить свою Батьківщину.

Учень 8.

Моя Батьківщина – це вишеньки цвіт,
І верби над ставом, й калина.
Моя Батьківщина – це мрії політ,
Це рідна моя Україна.

Учень 9 .

У моєї України – є і гори, і долини,
У Донецьку є вугілля,
Хлібом славиться Поділля.
У Карпатах є ліси дивовижної краси.
На Поліссі льон цвіте, мов нагадує про те,
Що в моєї України простір вільний,
Небо синє!

Учитель. Давайте подаруємо неньці Україні музичну композицію «Ми діти твої, Україно».

(Виконується композиція «Ми діти твої, Україно».)

Учитель. Дякую вам за теплу, довірливу розмову, за добрі думки, за творче ставлення до роботи.

Добрі слова – корені.
Добрі думки – квіти.
Добрі справи – плоди.
Добрі серця – сади.

Піклуйтеся про свій сад і не дозволяйте йому зарости бур'янами, наповнюйте його добрими словами, гарними вчинками і сонячним світлом!

Список використаних джерел

1. Власова Н.З. Урок доброти для батьків і дітей / Н.В. Власова // Розкажіть онуку. – 2004. – №1-2. – С. 54-56.
2. Калинюк С.В. Людина починається з добра. Виховний захід / С.В. Калинюк // Початкове навчання та виховання. – 2014. – № 13-14. – С. 16-20.
3. Козир Г. Людина у цьому світі лиш добро повинна творити / Г. Козир // Початкова освіта. – 2004. – №34. – С.10-13.
4. Куріпта В.І. Сценарії позакласних заходів для 1-4 класів / В.І. Куріпта. – Харків: Видавнича група «Основа», 2006. – 368 с.
5. Сухомлинський В.О. «Народження добра» / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – К., 1977. – Т.5. – 639 с.

*С. Л. Найденко,
учитель початкових класів
ЗШ I-III ступенів № 10
Світловодської міської ради*

ПОДОРОЖ ДО КРАЇНИ ЦІННОСТЕЙ (урок-подорож для учнів 3-го класу)

Мета: закріпити знання учнів про загальнолюдські цінності; розвивати вміння використовувати слова ввічливості, взаємоповаги; учити поважати старших; розвивати увагу, пам'ять; виховувати в учнів культуру поведінки.

Обладнання. картки, свічка, музика для релаксації, зображення сонечка, картки з прислів'ями, картки для роботи в парах, малюнок Карлсона, малюнки меню Карлсона, назви країн, мікрофон, сигнальні картки.

Хід заняття

I. Коло радості

Учитель. Доброго дня, дорогі мої діти! Я хочу, щоб сьогодні ви стали добрими чарівниками. Нехай здійсняться всі ваші бажання, а золота рибка вам у цьому допоможе. Станьте в коло радості. Давайте я перша почну свої добрі побажання вам:

Бажаю всім щастя і добра! *(Діти передають золоту рибку по колу.)*

Діти.

- Я бажаю всім здоров'я.
- Я бажаю всім радості.
- Я бажаю всім сонячного дня.
- Я бажаю веселих ігор, добрих друзів...

Учитель. Ми з вами говорили мовою доброти. Якщо доброта живе у світі, радіють дорослі і діти.

Сьогодні, діти, ми з вами вирушаємо до чудової країни – Країни Цінностей.

- Що таке цінність?
- А, які цінності, на вашу думку, повинна мати людина, щоб її поважали, любили, хотіли бути на неї схожими? *(Відповіді дітей.)*

Отже, сьогодні, подорожуючи по Країні Цінностей, ми відвідаємо місто Ввічливості, місто Доброти, місто Здоров'я.

Нумо, у дорогу!

II. Основна частина

Зупинка «МІСТО ВВІЧЛИВОСТІ»

1. Вправа «Мікрофон».

- А як ви думаєте, яку людину вважають увічливою? *(Відповіді дітей.)*
- Увічливість. Це один з неодмінних компонентів спілкування людей, що є ознакою культурності. Увічливість робить людину привабливою, викликає до неї почуття симпатії... Недарма увічливість вважають однією з ознак вихованості.

2. Читання вірша.

Учениця. Я теж дуже ввічлива дівчинка, знаю багато чарівних слів:

Я коли прокинусь вранці,
То замість «добрий ранок»
Кричу на кухню мамі з спальні:
«Готовий вже сніданок?».

Як із ліжка я зіскакую, –
Кричу бабусі: «Дякую!».

А потім, з'ївши свій сніданок,
Усім кажу я: «Добрий ранок!».

– Що переплутала дівчинка?

– А ви вмієте користуватись чарівними словами?

3. Розповідь «Правила ввічливості».

1. Увічливість – уміння поводити себе так, щоб іншим було приємно з тобою.

2. Будь завжди привітним: вітайся при зустрічі, дякуй за допомогу, ідучи-прощайся.

3. Не примушуй за тебе хвилюватись. Ідеш – скажи, куди й о котрій годині повернешся.

4. Не капризуй, не бурчи. Твоє капризування може зіпсувати настрій іншим.

4. Аналіз ситуацій.

– Бути ввічливим, це не лише говорити чарівні слова, це також і вміння поводити себе культурно, виховано. От послухайте.

1) Вірш «На іменинах».

В їжачка, в їжачка,
Іменини край струмка.
За столом сидять рівненько,
Зайчик, Білочка руденька,
І пухнастий Хом'ячок,
І рогатий Слимачок.
П'ють чайок, торт їдять, –

Не шумлять і не кричать.
Всі чемненько розмовляють,
Їжачка поздоровляють.
Бо в гостях, мої малята,
Їм не личить пустувати.

– Чи правильно вели себе гості?

2) Вірш «Некультурні хазяї».

У неділю із гостей хлопчики вертались.

А дружок у них питає: «Як вам гостювалось?».

– Та нічого, все, як слід... Тільки бачиш, друже.

В тому домі хазяї – некультурні дуже.

Некультурні хазяї, грубі, нехороші, –

З нас при вході не зняли шапки і калоші.

Навіть з наших кожущин снігу не струсили,

Тому так, як увійшли, і до столу сіли.

– Чи дійсно хазяї були некультурні?

Учитель: – Що ж, повчимо цих хлопців чемності.

5. Гра «Устав чарівне слово» (вивішуються слова на дошці).

1. Розтопить серце всякого сердечне слово – *Дякую*.

2. Якщо їсти вже не в силах, то скажем мамі що? – *Спасибі*.

3. Зазеленіє старий пень, коли почує – *Добрий день*.

4. Коли згасає сонце і зоря лягає на плечі, серед знайомих голосів ми чуєм – *Добрий вечір*.

5. Розтане навіть крига від слова теплого – *Спасибі*.

6. Щоб зустрітися знову в годину призначену, кажу щиро і завжди я всім – *До побачення*.

6. Робота в групах «Склади прислів'я».

Учитель. Давайте утворимо і запам'ятаємо прислів'я, з'єднавши їх окремі частини.

1) Слово чемне

2) Скромність прикрашає

3) Увічливих і лагідних

4) Хто не поважає інших,

3) скрізь шанують.

4) той не шанує себе.

2) людину.

1) кожному приємне.

7. Гра «ТАК чи НІ».

Учитель. Бачу, що учні нашої школи стараються бути вихованими і ввічливими. Але хочу ще раз у цьому переконатися і пропоную вам пограти в гру «ТАК чи НІ». Згодні? Якщо погоджуєтеся зі мною, то плескаєте в долоні, а якщо не згодні, то сильно крутите головою в різні боки. Зрозуміло? Тож будьте уважні!

– Ви вдома мамі помагаєте?

– Ліжко зранку застеляєте?

– Посуд миєте?

– Чашки б'єте?

– А стареньких поважаєте?

– А маленьких ображаєте?

– Йдеш по вулиці – сміти, буде тьоті що мести.

- Назбирай камінців і кидай у горобців.
- Не топчи травинку, не зірви рослинку.
- Упіймаєш kota – покрути за хвоста.
- А прийдеш до школи – ні з ким не вітайся.
- У транспорті місцем старшим поступайся.

Учитель. Я дуже рада, що наші діти знають, як треба себе поводити. А ми подорожуємо далі.

Зупинка «МІСТО ЗДОРОВ'Я»

1. Мозковий штурм «Що таке здоров'я». Здоров'я – це...

- Як ми можемо зберегти здоров'я?
- Ми можемо сказати, що здоров'я – головне в нашому житті?
- Усі ви хотіли б мати успіх у житті, мати професію, виховувати дітей.

Для досягнення всіх цих бажань нам потрібно здоров'я.

2. Зустріч з Карлсоном.

Учитель. Ой, а хто це нас зустрічає. Так, Карлсон. На жаль, він не такий веселий, як завжди. Він захворів. Як ви думаєте, чому він захворів?

Карлсон їсть багато солодкого. Ось його меню на день (*показ малюнка меню*).

Що ви можете сказати? Що б ви порадили йому?

3. Обговорення порад для правильного харчування Карлсона.

Карлсон тепер постарасться дотримуватись правил здорового харчування.

4. Гра «Корисно – шкідливо» (робота із сигнальними картками).

Учитель. А ще Карлсон хоче дізнатися, що шкідливо для нашого здоров'я, а що корисно. Якщо це корисно – покажете картку синього кольору, а якщо шкідливо – червоного кольору.

Матеріал для гри. Займатися фізкультурою, обходитися без сніданку, дбати про гігієну, їсти на ходу, дотримуватися режиму дня, читати лежачи, обідати цукерками, умиватись без мила, грати в спортивні ігри, довго спати, ходити до басейну, смоктати пальці, провітрювати приміщення, вживати вітаміни, тягти до рота ручку, одягатись відповідно до пори року.

Учитель. Молодці! Карлсон дуже вдячний вам. І бажає вам здоров'я.

Отже, ви повинні турбуватися про своє здоров'я, тому що ранок починає день, а дитинство починає життя людини. А ми продовжуємо працювати.

5. Фізкультхвилинка.

Зупинка «МІСТО ДОБРОТИ»

1. Прослуховування пісні про доброту (Н. Май «Пісня про добро»).

Учитель. Послухайте пісню і скажіть, про що в ній співається?

І мабуть, ви здогадалися, що ми потрапили до міста Доброти. У цьому місті проживають лише добрі люди. А як ви гадаєте, з чого видно, що людина добра? (*З її добрих учинків.*)

2. Вправа «Мозковий штурм».

Учитель. Діти! Як видумаєте, яка це хороша людина?

Продовжіть: «Добра людина ніколи...»

3. Ситуації.

Учитель. Кожен день нам потрібно вирішувати ті чи інші життєві задачі, здійснювати вчинки. Давайте проаналізуємо такі ситуації.

Ситуація 1. Учень, повертаючись із школи, побачив, як бабуся поклала на лавочку важку сумку, не могла віддихатися. Він підійшов до неї і запропонував свої послуги. Хлопчик допоміг донести сумку, хоча йому було не по дорозі.

Наступного разу, йдучи до школи, він побачив на перехресті дідуса, який ніяк не міг перейти вулицю. Хлопчик підійшов до нього, узяв за руку і перевів на інший бік вулиці. Тільки дідусь хотів йому подякувати, а хлопчика вже й слід простив.

Ситуація 2. Коли бабуся-сусідка, яка захворіла, попросила хлопчика допомогти їй викинути сміття, він згодився. Але за умови, що за це вона повинна йому віддячити.

– Проаналізуйте ситуації і скажіть: які мотиви спонукали хлопчиків робити добру справу?

– У першому випадку хлопчик діяв безкорисливо, а в другому – з вигодою для себе.

– Як ви думаєте, чи зможе другий хлопчик безкорисливо робити добро людям? Як би ви вчинили на місці хлопчиків? Де і як проявляєте доброту?

Висновок: Робіть добро задля самого себе, будьте в цьому безкорисливі.

4. Вправа «Сонце доброти». Робота в групах (2 промінчики).

Учитель. На честь хороших людей запалимо на небі «Сонце доброти». Для цього на промінцях напишіть риси, притаманні гарній людині.

5. Вправа «Магічна свічка».

Учитель. У народі кажуть: «добро творить чудеса». Запалимо свічку й уявимо, що вона магічна. І хто візьме її в руки, перетвориться на чарівницю (чарівника). Включіть фантазію, уявіть, щоб ви зробили доброго, будучи чарівницею (чарівником)?

– Якби я стала (в) чарівницею (чарівником), я б зробила так ...

6. Бесіда.

– Що для вас означає слово «доброта»?

– Чи потрібна вона людям?

III. Рефлексія (звучить тиха музика)

1. Гра-тренінг «Квітка добра».

Учитель. Злегка витягніть руки вперед долонями вгору і закрийте очі. Уявіть те, що я вам скажу (*звучить приємна музика*).

Намалюйте у своїй уяві квітку добра і гарного настрою. Покладіть її на дві долоньки. Відчуйте, як вона зігріває вас: ваші руки, ваше тіло, вашу душу. Від неї йде дивний запах і приємна музика. І вам хочеться її почути. Подумки помістіть все добро і гарний настрій цієї квітки всередину, у своє серце.

Відчуйте, як добро входить у вас, додає вам радості. У вас з'являються нові сили: сили здоров'я, щастя і радості. Ви відчуваєте, як ваше тіло наповнюється задоволенням і радістю.

Ви поки ще діти, попереду вас чекає багато справ. Ви маєте зробити нашу планету Земля красивою. Для цього ви повинні вирости сміливими, добрими, ввічливими.

А тепер відкрийте очі. Я хочу, щоб із заняття ви взяли гарний настрій, теплі почуття, корисну інформацію.

2. Створення алеї Цінностей.

Учитель. У вас на партах лежать паперові сердечка. На них напишіть ті цінності, які ви вважаєте головними для себе. Ваші сердечка утворять алею Цінностей (*їх прикріплюють на дошку*).

IV. Заклучна частина

Учитель. Дякую за вашу роботу. І бажаю вам, щоб доброта завжди жила у ваших серцях. Щоб були ви здорові. Цінували кожному мить свого життя.

Наприкінці нашого уроку попрошу вас відгадати, про що йдеться у даному тексті: «Вона нічого не коштує, але створює багато чого. Вона збагачує тих, хто її одержує, не збіднюючи тих, хто її дарує. Вона триває мить, а в душі залишається надовго. Немає багатіїв, хто міг прожити без неї, і немає таких бідних, які не стали б багатшими її милістю. Вона створює щастя в душі. Водночас, її не можна ні купити, ні вкрати, ні позичити, бо вона – це цінність, яка не прагне жодної користі». (*Усмішка.*)

Учитель. Бажаю, щоб усмішка не сходила з вашого обличчя. Пам'ятайте, що кожен з вас отримав право на життя і ви повинні прожити його якнайкраще!

Список використаних джерел

1. Давидченко В.М., Калістратова Т.М. Відкрити серце для добра / В.М. Давидченко, Т.М. Калістратова. – Кіровоград, 2007. – 73 с.

2. Подорож у країну ввічливості: оповідання, казки, вірші / Упорядник Г.М. Кирпа. – Х.: Белкар-книга, 2010. – 48 с.: іл. – (Веселка).

К. М. Балютіна,

методист науково-методичної

лабораторії з інклюзивного

та інтегрованого навчання

КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського»,

відмінник освіти України

ЗРОСТАЙТЕ ДОБРИМИ ЛЮДЬМИ

(урок-роздум для учнів 3-го класу інтенсивної педагогічної корекції)

Мета: сприяти усвідомленню учнями поняття «добра людина»; формувати в дітей прагнення бути хорошими; вчити цікаво та з користю проводити дозвілля в колі друзів.

Обладнання: сюжетні малюнки на окремих аркушах паперу (формат А5), копіювальний папір, білий папір, кольорові олівці.

Хід уроку

I. Привітання вчителя зі святом Дня Знань

– Доброго дня, мої хороші! Рада вас бачити. Ви так загоріли! А значить, багато часу проводили на повітрі, добре відпочили. Тому я переконана, що ви готові продовжити навчання. Так?

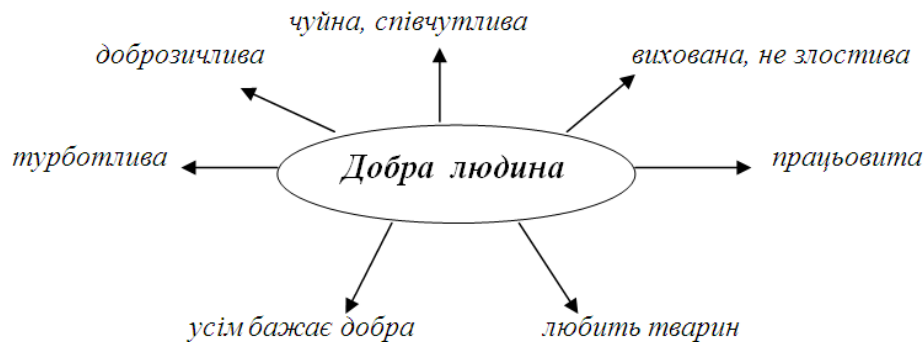
– Сьогодні перший день занять у новому навчальному році. Подивіться один на одного, посміхніться, щоб розпочати роботу з хорошим настроєм.

II. Фронтальна робота з класом

1. Оголошення теми уроку.

– Тема нашого уроку: «Вчимося бути добрими людьми». Тож давайте спочатку в'ясимо зміст поняття «добра людина».

2. Колективна робота учнів у формі «мозкової атаки».

3. Підбиття підсумків «мозкової атаки».

Отже, *доброю* називають виховану, працьовиту, співчутливу, дбайливу, привітну, не злостиву, турботливу людину, яка всім бажає добра, прагне принести користь іншим. Іншими словами – людину оцінюють за її вчинками.

III. Дискусія на тему: «Чи можу я вважати себе доброю людиною?»

Учитель пропонує учням поміркувати та висловити припущення: чи є вони добрими людьми, підтвердивши свою думку прикладами власних учинків.

Кожен виступ дискутується.

IV. Практична робота учнів у парах: виготовлення настільної гри «Знайди відмінності» (учитель може обрати свій варіант практичної роботи).

– А тепер, мої любі, я хочу, щоб ви всі зробили одну добру справу і відчули, яке це приносить задоволення!

Різновидом практичної роботи учнів на даному етапі може бути копіювання за допомогою копірки чорно-білих предметних або сюжетних малюнків, заготовлених педагогом заздалегідь із розрахунку на кожену дитину.

Завдання: виготовити копії малюнків, обмінятися ними із сусідом по парті, розфарбувати за допомогою кольорових олівців та повернути йому назад. Далі кожен має розфарбувати ті малюнки, які дав їм для копіювання педагог, але інакше, ніж сусід.

По завершенню роботи кожен із школярів у нагороду за працю матиме настільну гру «Знайди відмінності» – дві кольорові ілюстрації, що певною мірою відрізняються одна від одної, та отримає можливість погратися в неї.

– Ну що, діти, вам сподобалося робити добру справу?

– Скільки відмінностей знайшла ти, Олю? А ти, Петрику?

– Які ви в мене уважні, спостережливі!

– Як ви думаєте, чому виготовлення настільної гри я назвала доброю справою? Що в цьому хорошого?

Підсумовуючи відповіді дітей, педагог акцентує їхню увагу на тому, що іграшки чи ігри не обов'язково купувати в магазині, їх можна виготовити власноруч, тим самим не лише зекономити кошти, а й цікаво та з користю

провести дозвілля. Можна погратися з другом у цю гру, а можна навчити виготовляти подібні ігри когось іншого, хто ще не вміє це робити.

Однозначно це краще, ніж байдкувати.

V. Підбиття підсумків уроку

– Хто пам'ятає тему нашого уроку?

– То яку людину називають *доброю*?

– Отже, підсумовуючи почуте на уроці, який висновок ви зробили для себе? (Якщо хочеш, щоб тебе вважали *доброю людиною*, поведься чемно, аналізуй свої вчинки, намагайся ставитися до інших так, як хочеш щоб вони ставилися до тебе тощо.)

Нижче пропонуємо приклад малюнка для виготовлення гри.

І. В. Марченко,

учитель початкових класів

ЗШ I-III ступенів № 4

Кіровоградської міської ради

ДОБРО ТВОРИТИ НА ЗЕМЛІ ЛЮДИНІ ЛИШ ДАНО

(урок-роздум для учнів 4-го класу)

Мета: формувати компетентності: ключові (уміння вчитися – швидко орієнтуватися у навчальній інформації; соціальна – вміння співпрацювати в групі; загальнокультурна – логічно і послідовно висловлюватися, дотримуватися норм мовленнєвої культури; здоров'язберезувальна – вільно висловлювати власну думку, позитивно сприймати відповіді інших учнів); предметні (продовжити формувати навички свідомого, правильного, інтонаційного читання; виробляти вміння знаходити в тексті відповіді на запитання, давати характеристику дійовим особам; допомогти учням усвідомити значення добра як життєвого вибору в духовному становленні

особистості; учити дітей розкривати зміст таких морально-етичних понять, як «добро», «зло», «чуйність», «співчуття», «співпереживання», наводити приклади прояву цих почуттів; учити оцінювати власні дії та дії інших людей з точки прояву цих почуттів; розвивати мислення, уяву; виховувати прагнення наслідувати позитивний приклад, бажання стати кращим).

Обладнання: картки-блискавки, картки для читання з передбаченням, картки з назвами рис характеру людини для характеристики Журавля, іграшкове серце, листки для групової роботи у вигляді квітів.

Хід уроку

I. Організація класу до уроку

(Діти заходять до класу, стають у коло разом зі своєю вчителькою. Усі звертаються один до одного по імені, що допомагає створити атмосферу дружби. Діти беруться за руки і промовляють хором слова, подані нижче.)

Я посміхнуся сонечку:

– «Здрастуй, золоте!».

Я посміхнуся квіточці,

Хай вона цвіте.

Я посміхнуся дощику,

– «Лийся, мов з відра!».

Друзям посміхнуся,

Зичу їм добра!

Учитель. Доброго ранку, діти! Приємно бачити, що ви всі усміхаєтесь один одному. Я також рада вітати вас у нашому класі. Після теплого сонячного літа ви з новими силами вирушаєте подорожувати по цікавій і складній дорозі у Країні Знань. Що ж ви хочете взяти із собою в дорогу?

Які якості людини допоможуть вам бути успішними під час цієї подорожі?

А на сьогоднішньому уроці ми з вами будемо міркувати над однією з найважливіших проблем, над якою працюють всі люди, мабуть, ще з того часу, з якого на планеті Земля існує людство. Спробуємо виробити свої шляхи досягнення того ідеалу, до якого прагнуть усі люди. Що ж це за така проблема?

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Розминка.

а) читання складів-блискавок:

1 група

в ху ли ди го ну зна пі еш бру до лю ну ди;

2 група

ди лю на по на чи ється з бра до;

3 група

бре до ім'я ще кра ба тства га;

б) складіть із прочитаних складів слова;

в) складіть із слів прислів'я.

В лиху годину пізнаєш добру людину.

Людина починається з добра.

Добре ім'я краще багатства.

– Що спільного в цих прислів'ях?

– Поясніть, як ви розумієте ці прислів'я. Наведіть приклади на підтвердження цієї думки.

– Чому люди так цінують добро, доброту?

– Що ви відчуваєте, коли вдається зробити добру справу?

– А тих, хто хоче дізнатись ще більше про цю рису характеру людини, запрошую до співпраці.

2. Вправа «Незакінчене речення».

Учитель. Пропоную вам продовжити речення, яке записане на дошці: «Добро – це...» (*допомога, любов, турбота, милосердя тощо*).

Так, усе правильно. Спробуйте продовжити далі речення: «Творити – це...» (*будувати, створювати тощо*).

Так, це теж правильно. А що ж разом будуть означати слова: «Творити добро – це...».

III. Мотивація навчальної діяльності

1. Читання вчителем оповідання з подальшим обговоренням.

Учитель. Чинити по-доброму допомагають людині моральні правила. Це такі норми поведінки, які допомагають людям жити в мирі та злагоді. В основі цих правил знаходиться поняття «добро».

Добро можна порівняти із сонцем: як за сонцем ми визначаємо пору року або дня, так і з добром співвідносимо свої слова та вчинки. Добро – це прекрасне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям.

Про життя за правилами добра багато міркував та писав наш земляк, учитель і письменник, якого ми всі називаємо Добротворцем. Про кого йде мова? Так, звичайно, про Василя Сухомлинського. Давайте спробуємо разом із ним дати відповіді на питання, які стоять перед хлопчиком з оповідання «Чорнобривці».

(Читання тексту вчителем.)

Тихий осінній вечір. Заходить сонце. У блакитному небі – ключ журавлів. Наша бабуся сидить на лавці біля тину, дивиться на захід сонця. Я питаю:

– Бабусю, скажіть: для чого людина живе на світі?

Бабуся всміхнулася й каже:

– Щоб жити вічно.

Я не міг цього збагнути. Як це – жити вічно?

Бабуся каже:

– Ходімо до саду.

Пішли ми до саду. Там доцвітали чорнобривці. Бабуся зібрала жменьку сухого насіння квітів, зав'язала у вузлик.

– Почекай до весни, – зрозумієш, – сказала вона й поклала вузлик із насінням у сухий куточок.

Настала весна. Ми з бабусею посіяли на грядці насіння. Зійшло, піднялося, зацвіло. Які вони красиві, ці чорнобривці! Кращі, ніж восени.

– Ось і людина живе, щоб вічно жила її краса, – сказала бабуся. – Батьки

живуть, щоб виховувати дітей. А діти потім народжують своїх дітей, щоб вічно жив людський рід.

— А для чого живе людський рід? — знову питаю я.

Учитель. Як ви вважаєте, діти, яку відповідь дала бабуся? (*Відповіді учнів*).

В. Сухомлинський написав так: «Для щастя». А що таке щастя?

2. Дискусія.

Учитель. Чи пов'язані між собою щастя і добро, добротворення?

Так _____ Ні _____

IV. Опрацювання матеріалу. Робота над текстом

Учитель. Дійсно, як пов'язані між собою щастя і доброта? Чи можна бути добрим для інших, коли ти хочеш бути щасливим для себе?

Любі діти, спробуймо розв'язати цю проблему після читання казки, яку написала Т. Вершиніна, називається вона «Журавель».

1. Читання казки за частинами з передбаченням.

1 частина

В одному селі жив-був Колодязь з Журавлем. Хороший колодязь, глибокий. Вода в ньому була чиста, смачна і холодна-холодна. Навіть у найспекотніші літні дні жителі села любили свій колодязь, а Журавель допомагав допомагав їм діставати з колодязя воду.

Одного разу прилетіла з далекого лісу в село Сорока. Вона сіла на верхівку Журавля і застрекотала:

— Ти хто такий і що тут робиш?

— Я Журавель, — проскрипів у відповідь Журавель. — Я дістаю ...

— Ти Журавель? — перебила його Сорока. — Та який же ти Журавель? Де в тебе крила? А літати ти вмієш?

— Ні, не вмію, — спокійно відповів Журавель.

— Ну, ось бачиш, а журавлі літають.

— А як це? — зацікавлено запитав Журавель.

— Ну, так само, як я, — проскрекотала Сорока, зірвалася з Журавля, облетіла навколо нього і сіла на місце. — Журавлі — птахи, а ти хто?

— Я Журавель, але літати я не вмію, — відповів Журавель. — А це приємно?

— Ще як, — застрекотала Сорока. Ось ти стоїш тут на одному місці, а ми, птахи, можемо літати, куди хочемо. Журавлі ось навіть в теплі країни літають!

Журавель замислився і зажурився.

Учитель.

— Чи зрозуміли ви про якого Журавля йде мова?

— Яку корисну справу робив Журавель?

— Що цікавого із розмови із сорокою дізнався Журавель?

— Чому він замислився і зажурився?

— Як далі будуть розвиватись події?

2 частина

— Та ти не засмучуйся! — заторохтіла Сорока. — Я знаю в нашому лісі Пугача. Говорять, що він чаклун. Він може тобі допомогти. Начаклує тобі

крила і навчить літати. Чекай! Сьогодні вночі я його до тебе пришлю, – проскрекотала Сорока, спурхнула і полетіла до свого лісу.

Журавель став чекати. Весь день. Увесь вечір. А вночі безшумно, як тінь, до нього прилетів величезний птах і всівся на його верхівці.

– У-ху-ху! У-ху-ху! – зловісно прокричав він, змахнув крилами і ударив Журавля своїм зігнутим дзьобом. І Журавель відчув, що жердина на його спині лопнула, і з неї з'явилися довгі широкі крила.

– У-ху-ху! У-ху-ху! – знову прокричав пугач, змахнув крилами і піднявся в повітря. Журавель теж змахнув своїми новими крилами, насилу вирвався із землі, злетів угору вслід за Пугачем.

– Ти куди?! А я? – закричав Колодязь, але Журавель його не чув.

Учитель.

– Що із ваших передбачень справдилось?

– Як Журавель отримав крила?

– Чим запам'ятався Пугач? Чому саме такий опис цього птаха?

– Що буде далі?

3 частина

Усю ніч і весь день літав Журавель. Він піднімався під самі хмари, спускався до самої землі, добирався до далекого лісу і повертався назад. Надвечір він пролітав над своїм селом і раптом побачив, що навколо його рідного Колодязя зібралися люди. Вони намагалися дістати з Колодязя воду, але в них нічого не виходило. Люди безпорадно розводили руками і скрушно хитали головою. Журавлю раптом стало соромно, що кинув свою роботу. Хто тепер допоможе людям? І Журавель рішуче повернув до землі. Уранці здивовані люди побачили, що Журавель стоїть на місці, тихенько погойдуючи відром, неначе запрошуючи опустити його в Колодязь і дістати з нього чистої холодної води.

Учитель.

– Що справдилось із передбачень?

– Чи став щасливим Журавель після того, як з'явилися крила?

Прочитайте опис його польоту.

– Чому Журавлю стало соромно? Як він вчинив далі?

– Як далі складуться події далі?

4 частина

Увечері прилетіла Сорока, застрекотала:

– Ти що це знову тут стирчиш? Що, літати не сподобалося?

– Сподобалося, – відповів Журавель. – Але коли я літаю, я роблю добро тільки собі. А тут я роблю приємне і корисне багатьом. Адже я напуваю водою ціле село!

Учитель.

– Чи сподобалось Журавлю літати?

– Так чому все-таки він повернувся?

– Так у чому щастя Журавля?

– Які слова для його характеристики ви можете підібрати? Якщо зможете, доведіть рядками тексту.

Журавель

- А в чому тоді щастя людини?
- Отже, ми можемо зробити висновок, що добро – це щастя для всіх людей.

Слід зауважити, що в українських родинах завжди виховували дітей таким чином, що кожна людина невіддільна від близьких, сусідів, громади і повинна чинити за законами добра, совісті, допомоги. В Україні здавна існувала традиція: дівчинка-сирота вплітала в коси блакитні стрічки. Кожний, хто мав добре серце, уважав за святий обов'язок допомогти такій дитині. Також під час свят заможні українці намагалися нагодувати старців, роздати милостиню, вирушали в притулки, лікарні, розносячи подарунки.

Задумайся:

Один рік має 365 днів.

Кожен день – 24 години.

Кожна година – 60 хвилин.

Отже, рік має 525600 хвилин.

Як багато часу нам дано! А яку частину цього часу ми витрачаємо на добрі справи?

2. Робота в групах.

Учитель. Журавель у казці мав вибір: бути вільним птахом і насолоджуватись польотом чи стояти на одному місці, набираючи воду для жителів села і даруючи їм свою доброту та щедрість душі. Так і кожна людина у своєму житті повинна здійснити вибір між життям для себе і життям для інших, між добром і злом.

Боротьба добра і зла виявляється у вчинках людини, її виборі, ставленні до себе та інших.

«Стався до людей так, як хочеш, щоб вони ставилися до тебе», – це твердження називають золотим правилом моралі. Воно є ключем до того, як вибрати між добром і злом. Сама здатність до такого вибору дає підстави для висновку, якою є та або інша людина – добра чи зла.

Пригадайте або придумайте короткі ситуації, у яких доводилося б вибирати між добром та злом.

Розкажіть ці ситуації класу та поясніть, чим керувалися ваші герої, коли здійснювали вибір.

3. Тест «Який я?».

– Як ти вважаєш, ти добра людина? Спробуй оцінити себе (за шкалою Добра і Зла).

– Як би тебе могли оцінити твої однокласники? Твоя вчителька? Твої рідні? (Можна порівняти дитячі оцінки з оцінками однокласників, учителя, батьків). Чи хотів би стати доброю людиною?

- Яким має бути добро, яке ти робиш (за винагороду чи безкорисливим)?
- Чи треба завжди хвалитись здійсненим добрим вчинком або чекати винагороди за нього? Якщо так, то обґрунтуй думку. Якщо ні, теж поясни, чому саме так.

4. Гра «Де живе доброта в нашому класі».

Учитель. Одна з найкращих рис характеру людини – це вміння бачити добрі вчинки інших. Давайте спробуємо переконатись у тому, що учні нашого класу вміють це робити.

(Діти стають у коло і витягують руки перед собою, учитель обходить усіх дітей, непомітно вкладає маленьке іграшкове сердечко до рук однієї дитини і каже: «Хто сьогодні всіх добріший, ти виходь до мене швидше». Той, у кого сердечко, виходить перед класом, доторкається до іншої дитини та розповідає про її добрі вчинки. Та, у свою чергу, доторкається до іншої і розповідає про неї...)

5. Завдання «Даруємо доброту один одному».

Учитель. Любі діти, послухайте невелику притчу.

Один дуже набожний чоловік кожен день молився, стоячи на колінах у храмі. Він молився, щоб Бог послав благополуччя, добробут усім слабким, нужденним. Раптом двері храму відкрились і ввійшли декілька брудних, обірваних, голодних людей.

– Боже, – почав благати чоловік, – я ж так наполегливо молився тобі, зроби для них що-небудь.

– Я уже зробив, – почувся голос Бога. – Я послав їм тебе!

Учитель.

– У чому мудрість цієї притчі?

– Так, кожна людина може зробити добро, для цього вона на землі.

– А як потрібно робити добро? Давайте поміркуємо над цим.

1 група. Що можна зробити один для одного в класі, щоб жилося краще, щасливіше?

2 група. Що можна зробити для рідних, щоб життя в них стало кращим?

3 група. Що можна зробити доброго для менших братиків і сестричок?

4 група. Як стати доброю людиною? Запишіть свої правила життя.

(Діти записують відповіді на листочках у вигляді квітів. Потім прикріплюють їх на малюнок дерева.)

Добрі серця – це сади.

Добрі слова – коріння.

Добрі думки – квіти.

Добрі справи – плоди.

Учитель. Подивіться, яким гарним стало наше дерево. Пам'ятайте, що так розквітає і душа людини від добрих справ.

V. Підсумок уроку

1. Коло друзів «Я дарую тобі».

Спалахнула свічечка

Ніжним полум'ям, –

Підійдіть погрійтеся,

Кому холодно...

(У центрі кола горить свічечка, яка є символом добра і чистоти. (Діти

висловлюють добрі побажання один одному, передаючи умовний символ добра.)

Учитель.

На доброті існує світ,
І добротою пахне хліб.
І мирне небо...
В школу йти –
Це також вияв доброти.
І до дітей любов свята –
Це чистота і доброта.
Зло нічого не дає, крім зла.
Мудрість завше доброю була.

(Звучить пісня «Хай світом править доброта».)

2. Домашнє завдання.

Поспостерігайте за собою протягом одного дня та оцініть свою поведінку з позицій добра і зла. Наведіть приклади власних добрих та злих вчинків.

Запитайте своїх батьків або інших дорослих про те, чи доводилося їм робити вибір між добром та злом, як відбувався цей вибір.

Запишіть або запам'ятайте цю історію і розкажіть її в класі.

Список використаних джерел

1. Бруно Ферреро. 365 коротких історій для душі / Бруно Ферреро. – Львів: Свічадо, 2013. – 456 с.

2. Киричок В.А. Основи гуманістичної моралі: [метод. посібник] / В.А. Киричок. – Черкаси: видавництво ЧОПОПП. 2009. – 157с.

3. Сухомлинський В.О. Чиста криниця / В.О. Сухомлинський . – К.: Веселка, 1993. – 287 с.

С. В. Баканьова,

учитель початкових класів

Червонокосянтинівської

ЗШ I-III ступенів

Петрівської районної ради

ДОБРІ СПРАВИ ПРИКРАШАЮТЬ ЛЮДИНУ

(година спілкування для учнів 4-го класу)

Мета: вчити учнів формулювати моральні судження та ціннісні орієнтири; розвивати вміння розрізняти добро і зло; виховувати бажання робити добрі справи.

Обладнання: віночок; записи на дошці: «Добре роби, добре й буде», «Добра справа, що дощ у засуху», «Добрі справи прикрашають людину»; картки з малюнками (сонце, вода, вітер, земля, дерева, будинок, меблі, посуд, одяг, книга); заготовки для квітів: пелюстки, серединки, клей, степлер.

Хід години спілкування

I. Організаційний момент . Емоційна та моральна підготовка до заняття.

Вправа на увагу.

- Станьте в коло. Подивіться один на одного. Чи помітили ви зміни у своїх товаришів, що відбулися протягом літа?
- Скажіть про це добрими словами один одному.

II. Етап орієнтації

Учитель. Свій перший урок ми почнемо з пісні «Це мій рідний край» (слова В. Крищенка, музика В. Куртяка, виконує С. Весна).

- Які ви знаєте групи символів України? (*Державні, народні.*)
- Назвіть народні символи України. (*Верба, калина, рушник, писанка, віночок.*)

Сьогодні будемо плести незвичайний вінок, вінок позитивних людських чеснот.

III. Етап покладання мети

Учитель. Тема години спілкування «Добрі справи прикрашають людину». Які ви знаєте позитивні людські чесноти?

Технологія «Асоціативний кущ» [2, с. 27].

Учитель. Сьогодні будемо говорити про добро, доброту. Щоб прикрасити вінок квітами, треба бути активними, спостережливими, уважними.

Вправа «Очікування» (учні висловлюють свої очікування від уроку, починаючи фразою: «Я очікую ...»).

IV. Етап проектування

Учитель. Ознайомимося із завданнями, які необхідно виконати на уроці.

1. Гра-перевтілення «Добрий дощик».
2. Передбачення «Добра справа» (*робота в парах*).
3. Казка «Дарма жодна справа не пропадає» (А. Нейолова) (*Додаток*).
4. Довідкове бюро.
5. Творче завдання «Добра справа».
6. Колаж «Вінок Доброти» (*робота в групах*).

V. Етап організації виконання плану діяльності

1. Гра-перевтілення «Добрий дощик» [3, с. 53].

Учитель. Стаємо в коло. Ви всі – «Добрі дощові краплинки». Один учень стає в середину і буде мамою Хмарою. Вона бере в руки чашечку з чарівною водою доброти. Вмикається музика, і всі Краплинки танцюють, кружляючи навколо мами Хмари. Коли мелодія обривається, Краплинки завмирають, а мама Хмара бризкає водою з чашечки по черзі на кожну дитину і запитує Краплинок, кому вони допомогли.

Після того, як усі Краплинки повідомлять про свої добрі справи, мама Хмара повинна повторити все, про що розповідали їй Краплинки.

2. Передбачення «Добра справа» [3, с. 55] (*робота в парах*).

(Роздати дітям насінини від яблуні.)

- З якої рослини у вас насіння?
- До якої групи відноситься ця рослина?
- Якою буде рослина через 10 років?
- Чия доброта допомогла цьому дереву вирости? (*Доброта сонця, землі, повітря, вітру, садівника.*)
- Чия доброта допомогла вам вирости? (*Доброта батьків, бабусі й дідуся, учителів, друзів, подруг.*)

3. Читання та обговорення казки А. Нейолової «Дарма жодна справа не пропадає» [3, с. 54-55]. (*Додаток*)

- Чому Крапелька пожаліла селянина?
- Про що гомоніли інші Крапельки?
- Уявіть, що Крапелька, яка впала на житній колосок, була чарівною. Виріс колосок доброти. Чим він може допомогти оточуючим?
- Якою була мама Хмара?
- Чого вона вчила своїх діточок – Краплинок?

4. Довідкове бюро [5].

- Доберіть спільнокореневі слова до слова **ДОБРО**. (*Добро, доброта, добрий, добродій, добросердя.*)
- Поясніть значення цих слів.

Інтернет-ресурси – Вікіпедія – так пояснює слово **ДОБРО**: категорія етики, якою позитивно оцінюють певну поведінку, явища чи події. Добро –

благо, моральне, правильне, стверджувальне, позитивний початок, корисне, пожиточне. Протистоїть злу, поганому, руйнівному, негативному.

Академічний тлумачний словник української мови так пояснює слово **ДОБРО** – усе позитивне в житті людей, що відповідає їх інтересам, бажанням, мріям; благо; добра, корисна справа, учинок.

5. Творче завдання «Добра справа» [2, с. 16].

(Діти обирають картку з малюнком.)

– Розкажіть про доброту того предмета, що зображений на картці, не називаючи його. Уважно слухайте, щоб відгадати, про що розповідають ваші друзі.

6. Колаж «Вінок Доброти» [3, с. 56] (робота в групах).

– Створіть свою квітку Доброти (*діти беруть заготовки для квіток: пелюстки, серединки, клей, ножиці, степлер*).

– Подумайте про все те добре, що ви можете зробити один для одного, щоб усім жилося цікавіше.

(Діти створюють свою квітку, розмірковуючи про добрі вчинки.)

– Кожен добрий вчинок, про який ви розкажете, дарує віночку красу, чарівність. Щоб віночок Доброти ожив, протягом дня виконайте все те, про що розповідали.

VI. Рефлексія [2, с. 17].

– Які ваші враження від уроку?

– Чому змогли виконати всі завдання?

– Що, на вашу думку, вдалося найкраще? Чому?

– Чи виправдалися ваші очікування? (*Учні продовжують фразу: «Сьогодні на уроці я...», «Мені вдалося...», «Я вважаю...», «Мені б хотілося дізнатися...»*).

Додаток

ДАРМА ЖОДНА СПРАВА НЕ ПРОПАДАЄ

А. Нейолова

Зорав селянин свою смужку землі, заборонував її та засіяв. З ранку до пізнього вечора працював він у полі, щоби було чим восени прогодуватися.

Добрі були у селянина сходи, швидко піднялося жито та вигнало колос. Але надто рано настала спека, почав колос жовтіти і не давав зерну рости. «Ой, – бідкається селянин, – пропав мій урожай, як же я проживу тепер із дітками?!». І щодня в поле ходить, на небо поглядає – чи не пошле Бог дощuku.

Якось стоїть селянин на своїй смужці та й журиться. Побачили його дві маленькі Крапельки, і говорять одна одній:

– Шкода мені цього господаря: стільки зусиль доклав, та без дощу пропаде його жито. Як би допомогти йому?

– Воно-то так, – відповіла інша Крапелька, – та що ти вдієш? Поглянь, яка ти крихітна – тобі не скропити навіть найменшої травинки.

– Правда твоя, – погодилася перша, – а все ж, може, хоча б трішки втішу бідолаху.

І стрибнула вниз. Поглянула їй услід друга Крапелька й подумала:

– Не хочу від неї відставати, піду й собі слідом за нею.

І ось упали обидві Крапельки – одна селянину на чоло, інша – на житній колос.

– Слава, тобі, Господи, дощ збирається, - зрадів селянин, - не залишуся я тепер без хліба.

Тим часом зібралось багато-багато дощових Краплинок і нумо обговорювати, як зрадів селянин їхнім подружкам.

– Піду і я порадую господаря, – відважилася, нарешті, одна з Краплинок.

– І я! І я! І я! – почулося звідусіль, і Краплинки дружно полинули на землю.

Ожило жито, стало добре наливатися зерно, зібрав селянин зі своєї смужки багатий урожай.

Ось так, якщо б не пожаліла господаря маленька дощова Краплинка, не зібрав би він зерна зі своєї смужки, та довелося б усю зиму йому з сім'єю голодувати.

Список використаних джерел

1. Виховуємо ціннісне ставлення до людини у молодших школярів: [методичний посібник]. – Кіровоград, 2013. – 248 с.

2. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. – 8-е видання. – Х.: Вид. Група «Основа», 2010. – 176 с.

3. Лопатіна О. О., Скребцова М. В. 50 уроків про чесноти для занять з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку / О.О. Лопатіна, М.В. Скребцова. – Х.: Вид Група «Основа», 2009. – 238 с.

4. Рибальченко І. М. Супутник класного керівника 1-4 класи / І.М. Рибальченко. – Х.: Вид. Група «Основа», 2007. – 176 с.

РОЗДІЛ II

МИ – НАЦІЯ ЄДИНА!

(основна школа)

*С. П. Онищенко,
педагог-організатор
Новоукраїнської ЗШ I-III ступенів № 8
Новоукраїнської районної ради*

НА ТЕ МИ ЛЮДИ, ЩОБ ДОБРО ТВОРИТИ (родинне свято-подорож для учнів 5 класу)

Мета: розвивати в учнів доброзичливість, уміння співчувати, допомагати; формувати уміння керувати своїми емоціями; виховувати повагу до людей, потребу в чуйності, людяності, співчуття до ближніх, бажання робити їх щасливими.

Обладнання: вислів: «Людина починається з добра», карта міста Доброти (*у вигляді серця*), дороговкази, виставка книг на тему «Хто людям добра бажає, той і собі має».

Хід свята

Читець.

Не говори про доброту,
Коли ти нею сам не сяєш.
Коли у radoшах витаєш
Забувши про чужу біду.
Бо доброта не тільки те,
Що обіймає тепле слово.
В цім почутті така основа,
Яка з глибин душі росте.
Коли її не маєш ти,
То раннячи людяне в людині,
Немає вищої святині,
Ніж чисте саяво доброти.
Є поміж нас багаті й бідні,
Кому що треба, доля не пита,
Та є дві речі всім нам необхідні:
У світі – мир, у душах – доброта.

Ведучий І. Доброго дня шановні батьки, бабусі, діти! Сьогодні наша зустріч присвячена обговоренню найсуттєвіших критеріїв нашого життя-буття, невід'ємним рисам поведінки кожного із нас, нашим вчинкам, думкам, поглядам. Тобто поговоримо з вами про добро та злагоду вдома і в школі.

Ведучий П. Отже, пропонуємо подорож країною, де діти і дорослі живуть, розуміючи один одного, де кожен відчуває відповідальність за свої вчинки і слова.

Читець.

Вас запитаю: «Де живе добро?
І як знайти до нього ту стежину?»
Посеред багатьох в житті доріг,
Малесенькою стежечку єдину.
Як відшукать добро, його сліди?
Як доторкнутися до нього вчасно?
Бо навіть в темряві життєвих тупиків,
Воно горить для нас так ясно!
І як не втратити добро, а пронести?
Як дарувати його всім, кому потрібно?
Його чекають й ранньої весни,
Й тоді, коли вже на душі так зимно.
Вас запитаю: «Де живе добро?
В яких краях і у яким джерельці?»
І чую голос: «Любі, я у вас
Живу у кожному серці».

Ведучий І. Добро живе в серці кожного з нас і це так прекрасно! Ми можемо творити добро своїми руками, своїми вчинками. Ми творці добра на цій Землі.

Дорогі гості, учні давайте зараз створимо усі разом велике серце доброти, вклавши у нього частиночку тепла своїх сердець.

(Флешмоб. Усі присутні утворюють велике серце.)

Ведучий П. Із чого починається добро? Де його витoki? Звідки воно береться в наших серцях? Гадаю, що наша подорож дасть відповідь на ці запитання, а допоможуть нам у цьому наші мами.

(Звучить пісня «Сину, ангел мій...», виступ мами.)

Мама. Я вважаю, що добро зароджується в батьківській хаті і починається з батьківських сердець. Кожна мати, виховуючи своє дитя, не шкодує свого тепла, ніжності, любові свого серця! Тому я вкладаю своє символічне сердечко у **Серце Доброти**.

(Мама розміщує сердечко з написом «Батьківська любов і ніжність».)

Ведучий І. Крім того, що батьки і діти повинні дарувати один одному ласку та ніжність, не слід забувати і про старше покоління – дідусів і бабусь.

Читець.

– Любі діти, – каже мати, –	Варт пошани сивий волос
Треба старших шанувати!	І старенький тихий голос.
То дасть Господь у цьому світі	До тих зморшок придивіться,
Вам прожити довгі літа.	Станьте ближче, поклоніться!

Ведучий П. Ось ми і дістались до **площі Милосердя**. Подивимось, що тут відбувається. Як тут живуть люди? Давайте заглянемо в цю хатинку.

(Сценка.)

Тут на краю села живе старенька бабуся Марина.

– У неї немає нікого-нікогісінько, – часто говорить матуся маленькій Марійці. Марійка з матусею живуть через дорогу від бабусі Марини.

Устане вранці Марійка, гляне на бабусине подвір'я: сидить старенька на стільчику, гріється на сонці й пильно-пильно дивиться на неї, Марійку.

Марійка біжить до бабусі, вітається:

– Доброго дня, бабусю.

– Доброго дня, Марійко, – радісно відповідає бабуся. – Посидь біля мене, дитинко.

– Добре, я трішки посиджу, послухаю казку, а тоді піду побігаю.

(Бабуся зітхає.)

– Чого ви зітхаєте, бабусю?

– Бо нікому й слова промовити. Одна я, однісінька...

– Хай я буду «ваша», бабусю. *(Цілує бабусю в щічку.)*

– Добре, дитинко, будеш «моя». *(Усміхається.)*

– Бабусю, я вам зараз води принесу, потім у лузі квіточок вам нарву. Я не забуду, що я «ваша», бабусю.

Ведучий II. Тут уже справи кращі, виявляється, ми дійсно опинилися на площі Милосердя.

Читець.

Милосердя й доброта –

Сенс життя усього.

Та і в птаха два крила,

І у човна два весла,

І обручка – без кінця,

І криниця – по вінця.

Якщо поруч є людина,

Що в тяжку негожу днину,

Допоможе і розрадить,

Прихистить і щось порадить,

Тоді й в хаті – оберіг,

Запашний лежить пиріг

Й паляниця на столі,

Мир і спокій на Землі.

Читець.

Старесенька іде по тій дорозі,

Як завжди. Як недавно. Як давно.

Спинилася. Болять у неї нозі.

Було здоров'я. Де тепер воно?

І знов іде... Зникає за деревами.

Світанок стежку снігом притрусив.

Куди ж ти йдеш? Я жду тебе. Даремно.

Горить ліхтар. Ніхто не погасив.

Моя бабусю, старша моя мамо!

Хоч слід, хоч тінь, хоч образ свій залиш!

Якими я скажу тобі словами,

Що ти в мені повік не одболиш?

Земля без тебе ні стебла не вродить
І молоді ума не добіжать
Куди ж ти йдеш? Твоя наливка бродить,
І насіння у вузликах лежать.
Ну, космос, ну комп'ютер, нуклеїни.
А ті казки, те слово, ті сади?
І так по крихті, крихті – Україна –
Іде з тобою. Боже мій, куди?
Хоч озернись! Побудь іще хоч трішки!
Адже і час є в тебе, мало, але є ж.
Зверни додому з білої доріжки.
Ось наш поріг. Хіба не впізнаєш?
Ти не заходиш. Кажуть, що ти вмерла.
Тоді був травень, а тепер зима.
Зайшла б, чи що, хоч сльози мені втерла.
А то пішла й нема тебе, нема...
Старесенька іде чиясь бабуся,
І навіть хтозна, як її ім'я.
А я дивлюся у вікно, дивлюся,
Щоб думати, що може то моя.

Ліна Костенко.

– І я своє сердечко прикріплюю на вулиці Милосердя – і нехай воно буде в серці кожного із нас.

(Прикріплює сердечко на площі Милосердя.)

Ведучий I. Наша подорож триває і ми з вами звертаємо на вулицю. Та щось тут немає назви, але спробуємо зайти. Та що це таке, хтось її перекрив і нас туди не пускають.

Дівчинка *(виходить)*

На нашу вулицю зайти не просто,
Хоча ми раді всім вам, гості.

Та просим щиро вас поміркувати,
Щоби прислів'я вірно відгадати.

Учні складають прислів'я:

1. Від доброго слова і лід розмерзає.
2. Гостре словечко коле сердечко.
3. Рана загоїться, зле слово – ніколи.
4. Усе добре переймай, а злого – уникай.
5. Добрий чоловік – надійніше кам'яного мосту.
6. Не одяг красить людину, а добрі діла.
7. Хто людям добра бажає, той і собі має.
8. Робиш добро – не кайся, робиш зло – зла й сподівайся.

А як справитесь із цим завданням,
Назва вулиці стане відомою вам.
На зворотньому боці літери є
Скласти їх вірно – завдання твоє.

Ведучий II. Молодці, із завданнями справилися. Отже, ми прийшли на вулицю **Доброзичливості**. А що означає це слово?

(Учні висловлюють свої думки.)

Учень. Доброзичливість – це бажання людям добра, радості, готовність прийти на допомогу.

Читець.

Я вірю в силу доброти,
Добро завжди сильніше злого.
Дає наснагу, щоб цвісти
І світлу обирать дорогу.
Я вірю в силу доброти,
Що має долю роботящу.
Що хоче, щоб і я, і ти,
І все у світі було кращим.

(Читець своє сердечко прикріплює на вулицю Доброзичливості.)

Ведучий II. Ми забули про людяність – і це забуття привело нас до бездуховності, безвір'я, страшних злочинів, невиліковних захворювань, сліз, горя, завело нас у глухомань.

Ведуча I. Але, шановна, ми не в глухомань повертаємо, а якраз дорога нас привела у **провулок Людяності**, і я хочу розповісти вам про випадок, який розповіла мені одна бабуся.

Їй терміново треба було їхати в райцентр, а автобусний рейс затримувався. Вирішила зупинити маршрутку, та ніхто старенькій не зупинявся. Думала вона назад повертати, коли зупиняється машина:

– Сідайте, – говорить водій, – тільки я до вокзалу.

Бабуся подякувала і сказала, що далі добереться автобусом. Вийшла, дає гроші, а водій не бере. Натомість покликав іншого водія і щось став йому говорити, а бабуся пішла до зупинки. Коли чує старенька хтось гукає:

– Бабусю, – ходіть сюди, відвезу куди вам треба.

Вона стала відмовлятись, та хлопці наполягли. По дорозі водій запитує:

– Це ваш онук такий дбайливий?

– Так, – каже, – мій, а скільки він вам заплатив?

– 15 гривень.

– Так дорого!

– Для хорошої бабусі не шкода.

– А я того «онука» вперше бачила.

Ведучий II. Звичайно, на жаль, дуже рідко в наш час трапляються такі люди, але вони є. Люди, в яких поєднується доброта із співчуттям, людяність із милосердям. І тому я із задоволенням прикріплюю сердечко на цій зупинці.

(Учень прикріплює сердечко на провулку Людяності.)

Ведучий I. Наш маршрут продовжується і ми бачимо на шляху ще одну зупинку із чудовою назвою **бульвар Співчуття**.

Читець.

Співчуваю, серцем відчуваю я	Не пройду з байдужістю повз горе,
Чужому горю і біді,	В цьому суть всього мого життя.
Руку допомоги простягаю	Вселяю віру тим, хто упав духом,
всім, хто потребує на путі.	У прекрасне й світле майбуття!
Візьміть моє сердечко співчуття та допомоги.	

(Прикріплює своє сердечко з написом «Співчуття».)

Ведучий II. Дякуємо. А ми зараз крокуємо **проспектом Любові**, але чекайте, тут іще один дороговказ *(читає)* «**Тупик Байдужості**», я аж

захвилювалась: чи варто нам сюди повертати? Давайте спочатку подивимось, як там живуть-поживають люди.

Читець.

«Ой коли б ти, діду...»

Жив онук у місті, дід його – в селі.
Внук трудився в банку, дід – біля землі.
Щира, нерозлучна дружба в них була.
Внук возив від діда всі харчі з села.
Птицю і свинину, груші, виноград...
Обчищав до нитки в діда ферму й сад.
Часом при нагоді завжди говорив:
«Щоб ти, любий діду, двісті років жив.
Мав прекрасний настрій, форму бойову...
А я біля тебе в щасті проживу».
Старенький трудився чесно, поки міг.
Та ось занедужав і звалився з ніг.
Не встає із ліжка. За вікном – зима.
Виглядає внука, а його нема.
Внук не поспішає в цей тривожний час,
Бо нема вже в діда сала і ковбас...
У листі дід просить: «Забери мене...».
Внук дружині каже: «Бач, куди він гне?!
Хоче, щоб забрали, стали доглядать.
А чому ж не хоче взяти його зять?...»
Дружно односельці почали писать.
Довелось із скрипом діда забирать.
І онук говорить сам собі тепер:
«Ой коли б ти, діду, по скоріше вмер».

Петро Сиволап

Ведучий І. На мою думку, такі тупики потрібно обминати, як-то кажуть, десятою дорогою. Щоб байдужість, яка породжує зло, заздрість, ненависть, ніколи не закралась в наші серця.

Ведучий ІІ. Наша подорож завершилась. У будь-яких життєвих ситуаціях залишайтеся на висоті, будьте людьми, ніколи не втрачайте віри, пам'ятайте добро, будьте вище від усіх пліток, заздрощів, образ. Найкращі ліки від цього всього – прощення.

Ведучий І. Шановні батьки! Ми знаємо, що доброта сягає своїм корінням в саме дитинство, адже тільки-но дітки навчаться слухати, мами й бабусі читають їм казочки, у яких завжди перемагає добро. Пригадайте, будь ласка, які саме казки ви читали своїм дітям? *(Батьки пригадують назви казок.)*

(Звучить пісня «Душі криниця».)

Ведучий ІІ.

Засівайте добро на землі,
Не чекайте, коли вас покличуть.
У сумні, чи то радісні дні,
Засівайте добро на землі!

Засівайте подяку й тепло,
Засівайте любов, мир і ніжність.
Все прощаючи сійте і сійте.
Засіваючи, в добре лиш вірте.
Залишіть після себе прекрасне,
Вічне, чисте, святе, осяйне.
Пам'ятайте: добро починається з тебе,
І любові добро не мине!
Засівайте добро на землі!

Ведучий І. Поспішайте, діти, робити добро! Нехай не затьмарить вашу душу зла справа. Хай тепло ваших сердець зігріває всіх: і рідних, і друзів, і навіть незнайомих людей. І тоді настане час, коли зможете сказати: «Я роблю важливу справу – приношу людям радість!»

Список використаних джерел

1. Коптева Н.М. Навчи мене, ангеле, добро творити! /Н.М. Коптева// Позакласний час. – 2010. – № 3. – С. 9
2. Куделькіна Н.М. Доброта, як сонце, завжди гріє / Н.М. Куделькіна // Позакласний час. – 2010. – № 10. – С. 45
3. Суткова Н.Г. Стежинка добра / Н.Г. Суткова // Позакласний час. – 2009. – № 23-24. – С. 12-14.

***С. Л. Баранова,**
учитель математики
Добровеличківського району*

***О. А. Калашник,**
заступник директора з навчально-
методичної роботи
Добровеличківської спеціалізованої
загальноосвітньої школи-
інтернату I-III ступенів
Кіровоградської обласної ради*

МОРАЛЬ І МОРАЛЬНІСТЬ – ОСНОВНІ ЦІННОСТІ ЕТИКИ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ (урок-спілкування для учнів 5-6 класу)

Мета і завдання: виявлення впливу моралі на відносини та спілкування людей; формування в учнів загальнолюдських норм гуманістичної моралі (добра, взаєморозуміння, милосердя, віри у творчі можливості людини); усвідомлення того, що моральні цінності становлять основу правопорядку; вироблення навичок і звичок моральної поведінки, культури спілкування; виховання почуття необхідності дотримання моральних цінностей суспільства.

Обладнання: плакат з висловлюваннями для вправи «Власна думка» (або слайд електронної презентації), аркуші з визначенням термінів «мораль», «моральність», «совість» тощо, аркуші з прислів'ями; завдання для дидактичної гри «Незакінчене речення»; збірник творів В.О. Сухомлинського.

Хід уроку

I. Організація класу до уроку

Забезпечення емоційної готовності до уроку.

Учитель. Доброго дня, любі діти! Сьогодні школа знову гостинно відкрила двері усім своїм учням. Цей навчальний рік несе кожному з нас творчі відкриття й нові враження. А перший урок стане для нас початком шляху до цих відкриттів.

Вправа «Обмін побажаннями».

II. Актуалізація опорних знань учнів

Вправа «Мікрофон».

- Назвіть найбільші цінності українців.

(Орієнтовні відповіді учнів: земля, мова, люди, народ, Батьківщина).

- Які ви знаєте правила народної мудрості?

(Орієнтовні відповіді учнів:

Живіть так, щоб батькові і матері не було соромно за тебе від людей.

Тільки в чесній праці твоя добра слава.

Контролюй вчинки своєю совістю, дбай про честь свого роду.

Мужньо борони правду, бо лише правдою сильний народ.

До людини з добром, то й від людей добро.)

Вправа «Власна думка».

Учитель. Зверніть увагу на плакат, на ньому написані слова та висловлювання. Прочитайте їх, подумайте і запропонуйте, які з них необхідно прибрати не тільки із плаката, але й з людських учинків.

Слова: друг; перепрошую; ледар; брехня; повага; не твоє діло; милосердя; правдивий; допомагати; злодій; щоб ти подавився; не мели дурниць; честь; вибачте; даруйте на слові; скромність; зазнайство; вихованість; працьовитість; заздрість; мудрість; тобі що, повилазило?; подружньому; співчуття; щедрість; не сунь свого носа; всього Вам доброго; ей, ти; любов до ближнього; куди прешся?; тактовність; порядність.

III. Основна частина

Учитель. У суспільстві склалося негативне ставлення до виразу «читати мораль». У своєму житті ви, напевно, досить часто говорили або чули роздратоване: «Обійдемося без моралі». Поясніть, що, по-вашому, означає «читати мораль». *(Учні пояснюють: це означає соромити, дорікати, сварити за щось тощо.)*

Звичайно, ці твердження неправильні. Сьогоднішній урок присвячений тому, щоб зрозуміти, що ж таке мораль і моральність та наскільки це потрібно людині. Знайдіть і прочитайте пояснення:

Мораль – сукупність певних правил і норм поведінки людини в суспільстві, що склалися історично.

Моральність – сукупність навичок і звичок людини, пов'язаних з дотриманням правил та норм моралі.

Мораль містить у собі ідеали, цінності та категорії. Ідеал – це уявлення про краще, цінне і величне. Цінності – це те, що святе для людей. На основі цінностей, які панують в суспільстві, люди будують відносини та визначають пріоритети. Моральні категорії носять біполярний характер. Прикладом цього слугують такі поняття, як «добро» і «зло», «совісність» і «безсовісність», «честь» і «безчестя», «справедливість» і «несправедливість», «милосердя» і «жорстокість» тощо. Категорія добро служить початком моральних понять. Етична традиція говорить: усе, що вважається моральним, є добром. Совість – це здатність людини керуватися моральними цінностями у всіх життєвих ситуаціях. Совість – це «внутрішній суд», який людина вершить над самою собою. Не менш важливою категорією моралі є чесність. Чесна людина – сумлінна, щира, заслуговує на повагу.

Які ж етичні норми найбільше шанувалися українським народом?

Учень 1. Передусім, шанувалося почуття любові до батьків. Ця етична вимога відповідає Божій заповіді «Шануй батька і матір свою». Моральним обов'язком дітей була допомога батькам по господарству, догляд за ними в разі хвороби, немічності, вияв повсякчасної уваги, шанування і турботи. Ображати, не слухатись, не шанувати і, що найстрашніше, зректись своїх батьків – це великий гріх, адже вони дали нам життя. Суворо засуджувалась народною мораллю сімейна ворожнеча.

Учитель. Давайте поміркуємо разом, що значить шанувати батьків своїх, у чому це має виявитись.

(Орієнтовне узагальнення сказаного учнями.)

Шанувати батька і матір – це значить бути з ними ввічливими, не вживати грубих слів; шанувати працю батьків; бути уважними до них; допомагати їм; навчатися так, щоб батьки пишалися нами; із вдячністю слухати їх поради та настанови; не засмучувати батьків своєю поганою поведінкою.)

Учень 2. Однією з найважливіших вимог народної моралі була діяльна любов до людей, що, перш за все, мала виявлятися у наданні допомоги ближньому. Головним моральним обов'язком була, передусім, поміч тій людині, яку спіткало нещастя. Хворим носили їжу, допомагали по господарству, погорільцям надавали притулок, годували їх, дарували одяг, відбудовували хату. Особливо піклувалися про сиріт, носили їм гостинці, призначали їм опікунів. Велика моральна відповідальність за їх виховання лягала на хресних батьків.

Однак, що потрібно зробити для того, щоб ці згадані добрі звички і традиції, оте всенародне милосердя, яке здавна було властиве нашому народові, зберегти навіки? Напевно, треба менше говорити про добро, а просто проявляти милосердя до тих, хто потребує підтримки.

Учень 3.

Прибіг щодуху син додому й до тата голосно гука:

А я провідав у лікарні свого товариша-друга.

Тож правда, тату, я чутливий і маю серце золоте.

Замисливсь тато на хвилину і так йому сказав на те:
Коли тебе в тяжку хвилину людина виручить з біди,
Про це добро аж поки віку ти, синку, пам'ятай завжди.
Коли ж людині ненароком ти зробиш сам добро колись,
Про це забудь, аж поки віку мовчи й нікому не хвались.

Учитель. У сьогоднішніх скрутних реаліях усім нам живеться нелегко. Проте варто пам'ятати, що поруч з нами знаходяться люди, яким ще важче. Тож ми не повинні залишатися осторонь чужої біди та «закривати очі» на нещастя інших. Упевнена, що кожен із нас зможе допомогти ближньому та покращити його життя. Нині досить актуально звучать слова Олесея Гончара: «Будь добрим! Зроби людині, хоча і незнайомій, бодай маленьке добро і відчуєш, як стане легше і світліше на душі, у ній запанують людяність і чистота».

Учень 4. Делікатністю, мовною красою відзначалося спілкування українців. Велике значення надавалося привітанню. У селі існував звичай вітатися з усіма, не залежно від того, чи знайома ця людина. Молодший мав вітатися першим – інакше будь-хто зі старших зупиняв його і присоромлював. За правилами спілкування, починаючи розмову, годилося поцікавитись здоров'ям, самопочуттям.

При зустрічі тактовна людина не ставила прямих питань, наприклад, «Куди йдете?». Делікатний чоловік натомість запитував: «Чи далеко зібралися?», «Чи далеченько ходили, чи натомились?». У випадку сумніву щодо доречності сказаного перепрошували: «Перепрошую за слово», «Пробачте за слово».

Абсолютно некультурним вважалося не вибачити людині, якщо та перепрошує і хоче помиритися.

Розмовляючи з людиною, не годилося перебивати, треба було належно вислухати й відповісти з чемністю. Казали, що добра людина лагідно відповідає і дивиться в очі.

Учитель. Поміркуйте, що мав на увазі Дейл Карнегі, говорячи такі слова: «Вона нічого не варта, але багато дає; вона збагачує тих, хто її одержує, не збіднюючи при цьому тих, хто її дарує; вона триває мить, а в пам'яті залишається інколи назавжди; ніхто не багатий настільки, щоб обійтися без неї, і немає такого бідняка, який не став би від неї багатшим; вона створює щастя в домі, породжує атмосферу доброзичливості в ділових стосунках і служить паролем для друзів; вона – відпочинок для втомлених, денне сяйво для тих, хто впав духом, сонячний зайчик для засмучених. А також найліпша протиотрута, створена природою від неприємностей».

Так, дійсно, він мав на увазі усмішку, її ціна дуже висока.

Увічливою та вихованою людиною не народжуються, а стають. Для того, щоб навчитися цим чеснотам, потрібне уміння стежити за своєю поведінкою в різних життєвих ситуаціях, критично ставитися до себе та намагатися виправити погане в своєму характері. Пам'ятайте, що вихована людина навіть у темряві і на самоті залишається вихованою!

Гра «Ввічливі слова». Давайте об'єднаємося у дві групи. Вам потрібно по черзі виходити до дошки і записувати слова: I група – привітання, II група – побажання.

Орієнтовні записи:

Привітання

Вітаю Вас!

Салют!

Привіт!

Зі святом Вас!

Доброго ранку!

Побажання

Успіхів Вам!

Усього доброго!

Бажаю Вам щастя!

На здоров'я!

Приємного відпочинку!

Учень 5.

Великим безчестям вважалася зрада та зречення рідної мови.

Ти зрікся мови рідної. Тобі
твоя земля родити перестане,
Зелена гілка в лузі на вербі
Від доторку твого зів'яне!

Ти зрікся мови рідної. Твій дух
На милицях жадає танцювати.
Від ласк твоїх закам'яніє друг
І посивіє рідна мати!

Ти зрікся мови рідної. Віки
Ти йтимеш темний, як сльота осіння.
Від погляду твого серця й зірки
Обернуться в сліпе каміння.

Ти зрікся мови рідної. Ганьба
Тебе зустріне на шляху вузькому...
Впаде на тебе, наче сніг, журба –
Її не понесеш нікому.

Ти зрікся мови рідної. Нема
Тепер у тебе роду, ні народу.
Чужинця шани ждатимеш дарма –
В твій слід він кине сміх – погорду!

Ти зрікся мови рідної...

Д. Павличко

Учитель. Необхідно володіти тим скарбом, яким ми маємо право гордитися і за який нас будуть шанувати інші. Вивчати мови інших держав дуже схвально. Недаремно кажуть: «Скільки знаєш ти мов, стільки разів ти людина». Однак, при цьому, не слід забувати свого історичного коріння, забувати та зрікатися своєї рідної мови. Навпаки, варто ще більше та досконаліше вивчати її.

Учень 6. Необхідною умовою збереження честі вважалось у народній моралі шанування правдивості. Батьки вчили своїх дітей змалечку: «Ніколи неправди не говорити, бо кого спіймають на неправді, тому вже хоч би й божився, не повірять». Парубків та дівчат, які полюбляли прибріхувати,

виганяли з музик та вечорниць. Великим безчестям вважалося злодійство. Якщо хтось спіймався на цьому, то мусив зі своїм «здобутком» ходити по селу і просити вибачення. Крадіїв бджіл водили по селу з вуликом на голові, конокрадів – із закладеною вуздечкою. Натомість дуже високо цінувалася честь трудової дисципліни.

Цитата для роздумів. Грузинський філософ Мераб Мамардашвілі стверджує, що «Людина є зусиллям бути людиною. Якщо немає цього зусилля – неминуча деградація». А що думаєте ви? (*Міркування учнів.*)

Учень 7. У народних звичаях, обрядах, фольклорі опоетизовувалося добро, любов до рідної землі. Земля вважалася святою, її не дозволялося ображати, сварити, проклинати чи навіть бити ногою або лозиною.

Поетична хвилина. (*Діти виконують пісні або вірші про рідну землю, Україну.*)

Учитель. Моральні цінності в суспільстві втілені також у прислів'ях, приказках, крилатих виразах, які живуть сотні років, утілюючи найвищу мудрість – як бути Людиною. Уважно прочитайте кожне прислів'я і виберіть те, зі змістом якого згодні найбільшою мірою. Поясніть свій вибір.

Прислів'я.

1. а) Щасливий той, у кого совість спокійна.
б) Сором не дим, очі не виїсть.
2. а) Не хлібом єдиним жива людина.
б) Живеться, у кого грошик ведеться.
3. а) Кому щастя служить, той ні про що не тужить.
б) Де щастя плодиться, там і заздрість народиться.
4. а) Гроші-справа наживна.
б) Голим народився, голим і помреш.
5. а) Тільки той не помиляється, хто нічого не робить.
б) Береженого Бог береже.
6. а) Всякий сам коваль свого щастя.
б) Б'ється, як риба об лід.
7. а) Як проживеш, так і прославишся.
б) Вище голови не стрибнеш.
8. а) Всяка птиця свою пісню співає.
б) Ніхто мені не указ.
9. а) Усякий за себе відповідає.
б) Моя хата скраю, я нічого не знаю.
10. а) Сам пропадай, а товариша визволяй.
б) Роби людям добро, та й собі без лиха.
11. а) Не май сто рублів, а май сто друзів.
б) На обіді – усі сусіди, а прийшла біда, вони спливли, як вода.
12. а) Учіння – світло, незнання – пільма.
б) Багато будеш знати – швидко зостаришся.
13. а) Де твердий закон, там всяк розумний.
б) Закон, що дишло, куди повернеш, туди і вийшло.

Учитель. Моральний досвід людства втілено у фольклорних творах – казках, переказах та в художній літературі. Сьогодні я хочу прочитати вам притчу. Притчі (премудрості) впливали на формування духовних і моральних законів суспільства. Притча – це не тільки узагальнення досвіду людського життя, але й простір для нескінченного пояснення цього досвіду.

Перстень царя Соломона

Жив собі цар Соломон. Попри його величезну мудрість, життя царя було сповнене неспокоєм та сум'яттям. Одного разу вирішив він звернутися за порадою до придворного мудреця:

– Допоможи мені. Багато речей та подій в житті здатні вивести мене із себе. Я надто запальний, і це страшенно ускладнює моє життя!

Вислухавши, Мудрець відповів:

– Я знаю, як тобі допомогти. Одягни цей перстень – на ньому висічено фразу: «Це мине». Коли тебе охопить сильний гнів або величезна радість, просто подивися на цей напис, і він протверезить тебе. У цьому ти знайдеш порятунок від запальності!

Соломон прислухався до поради Мудреця й зумів віднайти спокій. Але якось, під час одного з нападів гніву, він, як зазвичай, глянув на перстень, але це не допомогло – навпаки, цар ще більше знавеснів. Соломон зірвав персня з пальця й хотів пожбурити його якнайдалі в ставок, але раптом побачив, що на внутрішньому боці прикраси теж є якийсь напис. Він придивився і прочитав: «І це теж минеться...».

Учитель.

– Про що у вашому житті ви можете сказати: «Це мине»?

– А що залишиться назавжди?

А тепер запишіть рецепт щастя від психолога Олени Літківської. Пропонуємо його щодня «готувати» на сніданок:

1. Візьміть чашу терпіння.
2. Додайте повнісіньке серце любові.
3. Киньте дві пригорщі щедрості.
4. Хлюпніть туди ж гумору.
5. Посипте добротою, додайте якнайбільше віри й все це добре перемішайте!

Учитель. Шукаючи відповіді на питання «Як нам жити?», ми часто звертаємось до великих людей: письменників, філософів, митців, учених. Перед вами праця видатного педагога, нашого земляка В.О. Сухомлинського. Давайте знайдемо «азбуку моральної культури» [4, с. 120-121]. Подивимося, у яких вимогах вона виражається. *(Діти знаходять і зачитують.)*

1. Ти живеш серед людей. Кожен твій вчинок, кожне бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевіряйте свої вчинки запитанням до самого себе: чи не чиниш зла, незручності чесним людям? Роби все так, щоб хорошим людям було добре, а злим – нестерпно.

2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Плати їм за це добром.

3. Всі блага і радощі життя створюються працею. Без праці немислиме чесне життя. Народ учить: «Хто не працює, той не їсть», – назавжди запам'ятай цю заповідь, умій бути гнівним, нетерпимим, непримиренним до неробства, лінощів, недбайливості, пустого».

4. Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабшим і беззахисним. Допомагай товаришеві у біді. Поважай і шануй матір і батька – вони дали тобі життя, виховують тебе, хочуть, щоб ти став чесним громадянином, людиною з добрим і непримиренним до зла серцем. Твоя любов до батьків – це твоя праця в ім'я того, щоб вони були раді за твою громадянську красу, честь, гідність. У доброті та великодушності щодо чесних, добрих, безпорадних, беззахисних – не слабкість, а сила. Безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбство, а себелюбство – джерело жорстокості.

5. Не будь байдужим до зла. Борись зі злом, обманом, несправедливістю. Будь непримиренним до того, хто прагне жити за рахунок інших людей.

IV. Підсумок уроку

Вправа «Незакінчене речення».

1. Ставтеся до інших людей так, ... *(як хотіли б, щоб вони ставилися до вас)*.

2. Пам'ятайте про закон «відбиття». Як ви до людей, ... *(так і вони до вас)*.

3. Намагайтеся в людях бачити більше ... *(гарного)*.

4. Поважайте себе. Людина, яка любить і поважає себе, ... *(може любити і поважати інших)*.

5. Ввічливість і доброзичливість стосовно одне одного ... *(прикрасять спілкування)*.

6. Не ображайтеся ...

7. «І, починаючи засинати, запитай себе, кого і чим порадував ... *(ти за день)*».

Заключне слово вчителя. Ось і закінчився наш Перший урок. Сьогодні ми з вами з'ясували, що українці завжди цінували братерство, честь, відданість, повагу, вдячність. Сподіваюся, що всі ми станемо більш терпимими та милосерднішими, і цей урок переросте в щоденну потребу робити добро. Вірю, що ви зможете виховати в собі високі моральні якості та не втратити власну індивідуальність.

Список використаних джерел

1. Літковська О.В. 100 притч для тих, хто вчить, і тих, хто вчиться / О.В. Літковська. – К.: Шкільний світ, 2012. – 224 с.

2. Петрова М. Діагностична методика: «прислів'я» / М. Петрова // Виховна робота в школі: науково-методичний журнал. – 2006. – № 6 (19). – С. 22-23.

3. Середюк Г.М. Педагогічний пошук класного керівника / Г.М. Середюк. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 120 с.

4. Ткачук Н.Д. Мовний етикет в повсякденному житті / Н.Д. Ткачук // Виховна робота в школі: науково-методичний журнал. – 2006. – № 4 (17). – С. 52-55.

5. Толкачова Л.І. Уроки етики для молодших підлітків / Л.І. Толкачова // Виховна робота в школі: науково-методичний журнал. – 2006. – № 8 (21). – С. 27-36.

6. Всеукраїнський Інтернет-портал «Україна в Інтернеті» [Електронний ресурс] : режим доступу <http://ukraine.ui.ua/ua> .

*Г. Г. Аношкіна,
учитель української мови та літератури
Новоукраїнської ЗШ I-III ступенів № 3
Новоукраїнської районної ради*

**«Є КРАЙ, ДЕ НАЙКРАЩІ У СВІТІ ПІСНІ
І ЦВІТОМ ЧАРУЄ КАЛИНА,
ДЕ СОНЕЧКО ВПЕРШЕ ВСМІХНУЛОСЬ МЕНІ, –
ЦЕ ДІМ МІЙ – МОЯ УКРАЇНА!»
(урок-подорож для учнів 5-6 класів)**

Мета: поглибити знання учнів про нашу державу – Україну; формувати національну свідомість школярів; розвивати пізнавальні інтереси учнів; виховувати любов до рідного краю, повагу до його історичного минулого і сучасного, шанобливе ставлення до символів держави.

Обладнання: Конституція України, плакати із зображенням Державного Прапора України, Державного Герба України, запис Державного Гімну України; карта України; записи висловів про Україну, прислів'я, приказки про рідний край.

Хід уроку

*Живи, Україно! Живи для краси,
для сили, для правди, для волі!*

В. Сосюра

I. Організація класу до уроку

Учитель.

Доброго дня вам, діти!

Рада всіх я вас вітати!

У році новому

Здоров'я, радості, добра та успіхів

Усім я хочу побажати!

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Вступне слово вчителя.

(Звучить пісня Н. Май «Квітуча Україна».)

У всіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустиня,
Аніж земний в чужині рай.
Їм красить все їх рідний край.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, без Батьківщини.

М. Чернявський

- Про яку святиню говориться у вірші? (*Про Україну.*)
- Як по-іншому ще можна назвати цей вірш? (*Акровірш.*)
- Чим цікаві для нас такі твори? (*Складаємо перші букви кожного рядка і утворюємо слово. У цьому акровірші ми знайшли назву своєї Батьківщини.*)
- Тож, напевно, ви всі здогадалися, про що буде йти мова на нашому першому уроці? (*Про нашу Батьківщину – Україну.*)

2. Вправа «Мікрофон». Моя Україна – це...

- Є багатого країн на землі,
В них – озера, річки і долини...
Є країни великі й малі,
Та найкраща завжди – Батьківщина.
- Не забувай Шевченка спів
Про горду славу козаків.
Не забувай, що ти дитина
Землі, що зветься Україна.
- У всьому світі, кожен зна,
Є Батьківщина лиш одна.
І в нас вона одна-єдина –
Це наша славна Україна!
- Моя Україна, червона калина.
Журба журавлина – це земля моя.
Моя Україна – червона калина,
Надія єдина – це любов моя.

III. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель.

Золотавий вечір впав на тихі верби,
Солов'їна пісня ллється вдалині,
І мрійлива річка між гаями в'ється –
Все це – Україна. Все це – я і ти!
Наш урок присвячений рідній Батьківщині. Він незвичайний, бо передбачає, що ми здійснимо цікаву подорож. Нас чекають такі маршрути:

Маршрут 1. Рідний край, Україна, Батьківщина, Вітчизна.

Маршрут 2. Державні символи України.

Маршрут 3. Народні символи держави.

Маршрут 4. Мій край – моя історія жива.

Маршрут 5. Народна скарбничка.

Маршрут 6. Поради Президентів України.

Маршрут 7. Пройди лабіринт.

IV. Організація навчальної діяльності

Маршрут 1. Рідний край, Україна, Батьківщина, Вітчизна.

Учень.

Солов'їна пісня

Одна Батьківщина і двох не буває.
Місця, де родилися, завжди святі.

Хто рідну оселю свою забуває,
 Той долі не знайде ніколи в житті.
 Чи можна забути малому ту пісню,
 Що мати співала, коли засинав?
 Чи можна забути ту стежку до хати,
 Що босим колись протоптав?
 Тут мамина пісня лунає і нині,
 Її підхопили поля і гаї,
 Її вечорами по всій Україні
 Співають, співають в садах солов'ї.
 І я припадаю до неї устами
 І серцем вбираю, мов спраглий води.
 Без рідної мови, без пісні, без мами
 Збідніє, збідніє земля назавжди.

М. Бакай

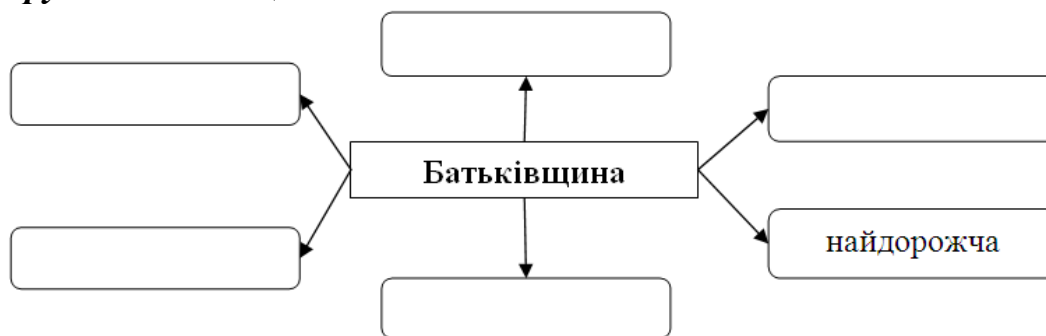
Учитель. Кожна людина найбільше любить той край, де народилась і живе. Кожен пишається своєю рідною країною. Наша держава – Україна, суверенна і незалежна, демократична і правова.

– Що ж означає вислів «Україна – суверенна держава»? *(Вона має право самостійно, без втручання інших держав вирішувати всі свої внутрішні та зовнішні справи.)*

– А ще Україна – демократична. Це означає, що влада в ній належить народові. Тільки народ може змінювати її основи – конституційний лад.

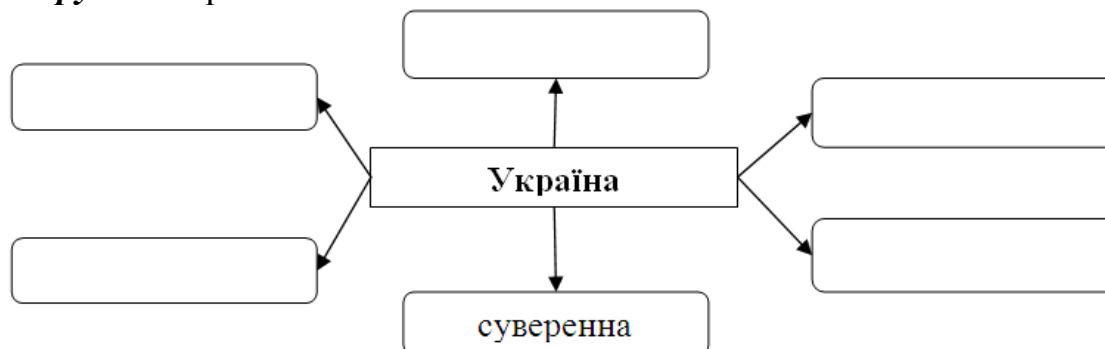
Робота в групах. Складання асоціативного грона

1 група «Батьківщина».

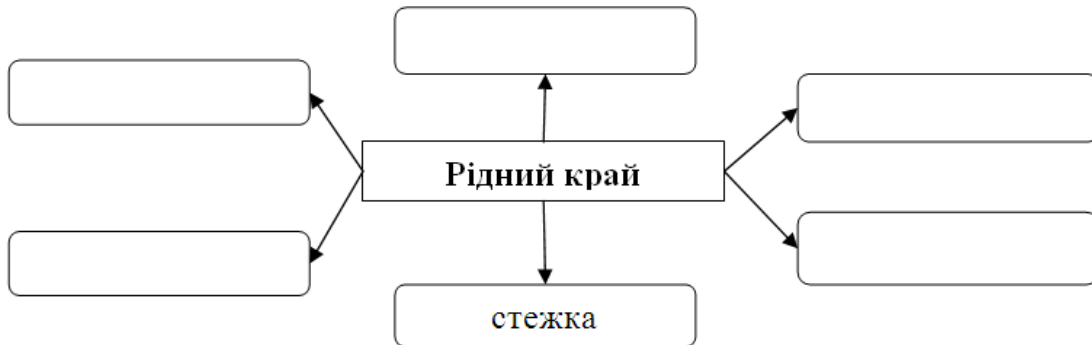
(Найкраща, найрідніша, наймиліша, найсвітліша, найчарівніша.)

2 група «Україна».

(Демократична, незалежна, правова, соборна, вільна.)

3 група «Рідний край».

(Батьківська хата, колискова, криниця, школа, друзі)

Маршрут 2. Державні символи України.

(Повідомлення учнів про державну символіку.)

Учень.

Прапор

Прапор – це державний символ,
Він є в кожній державі.
Це для всіх – ознака сили,
Це для всіх – ознака слави.
Синьо-жовтий прапор маєм:
Синє – небо, жовте – жито.
Прапор свій оберігаєм,
Він святина, знають діти.
Прапор свій здіймаєм гордо,
Ми з ним дужі і єдині.
З ним навіки є народом.
Українським в Україні.

Н. Поклад

Учень.

Герб

Наш герб – тризуб.
Це воля, слава й сила.
Наш герб – тризуб.
Недоля нас косила.
Та ми зросли, ми є,
Ми завжди будем,
Добро і пісню несемо ми людям.

Н. Поклад

Учень.

Гімн

Слова палкі, мелодія вродлива...
Державний Гімн ми знаємо усі.
Для кожного села, містечка, міста –
Це клич один з мільйонів голосів.
Це наша клятва, заповідь священна.

Хай чують друзі й вороги,
Що Україна вічна, незнищенна,
Від неї ясне світло навкруги.

Н. Поклад

(Звучить Державний Гімн України.)

Маршрут 3. Народні символи держави.

Учень-екскурсовод 1. Майже в усіх народів є улюблені рослини-символи. У нас це верба, калина, барвінок. Про це говорить прислів'я: «Без верби і калини нема України».

Калина – символ кохання, краси, щастя. Навесні вона вкривається білим цвітом, а восени палахкотить гронами червоних плодів. Калиною уквітчують весільний коровай, оселю; нею лікуються. Про калину складено багато пісень, легенд, приказок.

Учень-екскурсовод 2. Почувши слово «Україна», зразу ж уявляєш вербу над водою, тополлю в полі... Можливо, ви чули пісню «В кінці греблі шумлять верби»? Окрім краси, верба дає багато користі. Вона, ніби позначка води на землі. Тому й копають криниці під вербою, бо на сухому місці це дерево ніколи не росте.

Учень-екскурсовод 3.

Легенда про барвінок

Ця рослина, коли ще не мала своєї назви, дуже заздрила запашній фіалці, бо та була у великій пошані серед людей. І тоді квітка звернулася до богині Флори, щоб та подарувала їй аромат, красу і людську любов. Але богиня не була всесильною – не могла вона нагородити рослину великою красою. Зате дала їй назву «вінка», що означає «перемога». І відтоді люди почали вбачати в барвінкові цілющу силу, яка перемагає тяжкі недуги. За це люди подарували рослині свою любов.

Маршрут 4. Мій край – моя історія жива.

Учень-екскурсовод 1. На долю нашого народу випало багато героїчного і водночас трагічного. Історія України – це історія народу, який протягом багатьох століть боровся за свою незалежність. Мабуть, ніхто не уявляє України без Запорозької Січі.

Згадаймо славні імена тих, хто віддав своє життя за щастя народу та свободу: Дмитро Вишневецький – Байда, Петро Сагайдачний, Іван Сірко, Богдан Хмельницький, Максим Залізник, Іван Мазепа, Олекса Довбуш, Устим Кармелюк.

(Учні тримають портрети героїв, по черзі називають їхні імена.)

Учень-екскурсовод 2. За кращу долю народу боролися відомі всьому світові діячі культури: Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Михайло Грушевський.

Учитель. Ви, молоде покоління нашої держави, повинні цінувати і берегти велике та давнє прагнення наших пращурів – суверенність країни.

«Життя таке коротке. Поспішайте творити добро», – писав О. Довженко.

Творити добро – це будувати щасливе майбуття нашої держави. А щоб Україна була завжди вільною, незалежною, потрібно наполегливо працювати кожному з нас.

Маршрут 5. Народна скарбничка.

Робота в групах. (Доповнити прислів'я і пояснити їх зміст.)

Батьківщина – мати, ... (умій за неї постояти.)

Людина без Вітчизни, ... (як соловей без пісні.)

Добре тому, ... (хто в своєму домі.)

Що країна, ... (то родина.)

За рідний край ... (життя віддай.)

Всюди добре, ... (а вдома найкраще.)

Кожному мила ... (рідна сторона.)

Маршрут 6. Поради Президентів України.

Учитель. Кожен громадянин держави може звернутися до Президента України. Отже, у вас є сьогодні така нагода.

(Учні пишуть побажання Президентів України.)

Маршрут 7. Пройди лабіринт.

Учитель. На останньому маршруті ми підіб'ємо підсумки нашої подорожі. Якщо правильно пройдете лабіринт, то прочитаєте уривок із поезії.

	д	р	а	й	о	л	а	н	у	с	У	к
К	е	и	р	і	с	о	ш	у	й	е,	я	р
р	щ	й	к	м	а	в'	и,	й,	а	щ	с	а
а	й,	р	й	о	ш	ї	б	о	г	о	ь	ї
с	и	і	и	в	а	н	ю	б	і	з	т	н
и	в	д	н	а	н	а.	л	е	р	в	е	а!

(Красивий, щедрий рідний край

І мова наша солов'їна.

Люби, шануй, оберігай

Усе, що зветься Україна!)

V. Підсумки уроку.

Учитель. У I ст. н. е. римський державний діяч, філософ Цицерон на публічному виступі сказав: «Люблять Батьківщину не за те, що вона велика, а за те, що вона твоя». Подумайте і дайте відповідь, продовживши речення «Для мене Україна – це ...»

Метод «Незакінчене речення».

(Звучить запис пісні Н. Валевської «Мойй Україні»)

Учитель. Незалежність України дає можливість кожному з нас стати справжнім господарем своєї землі. А для цього потрібно любити свою Батьківщину, віддавати їй розум і серце.

Ви – юний цвіт нової України,

У ваші очі дивиться народ.

Верстати шлях вам суджено єдиний:

Під кольорами сонця й неба сині –

Сягнуть в житті небачених висот.

Список використаних джерел

1. Верховець В.М. Світочі України / В.М. Верховець. – Х.: «Торсінг Плюс», 2010.
2. Години спілкування. 5-8 кл. – Х. : Видавнича група «Основа», 2013.
3. Гусак С.В. Легендарні постаті України / С.В. Гусак. – Х.: «Торсінг Плюс», 2009.
4. Із народної криниці: [посібник для закладів освіти та культури] / автор-упорядник Л.А. Сердунич. – Видавництво : Городок, 2011.
5. Кращі позакласні заходи. Учитель року. Вип. 2. / Укладач Є.І. Науменко. – Х. : Видавнича група «Основа», 2008.
6. Попова О.А. Живлюще джерело. Кращі прислів'я та приказки українського народу / О.А. Попова. – Донецьк: БАО, 2008.

В. Г. Малишко,

*учитель української мови та літератури
Глодоської ЗШ І-ІІІ ступенів
Новоукраїнської районної ради*

НАШ КРАЙ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКІВ-ЗЕМЛЯКІВ *(урок-літературна вітальня для учнів 7-8 класів)*

Мета: ознайомити учнів із літературними творами письменників Кіровоградщини; формувати патріотичні почуття; виховувати любов до рідного краю, українського слова та почуття гордості за свій народ, свою культуру; удосконалювати навички виразного читання, пошуково-дослідницької діяльності.

Обладнання: виставка літературних творів письменників Кіровоградщини; презентація міні-проекту «Мотиви лірики Миколи Паскаря»; фотовиставка портретів письменників Кіровоградщини, вишита скатертина, букет із польових квітів та колосків.

Хід уроку

*Вічно будь, квітуй, мій отчий край,
Зичу щастя й довгих літ пророчу!*

С. Коляда

І. Емоційна та психологічна підготовка учнів до сприйняття теми уроку

Учитель. Любі діти! Знову впевненою ногою крокує ПершOVERесень. Сьогодні він заглянув на кожне шкільне подвір'я, завітав до кожної української школи. І у своїй вишиваній різнобарвній торбинці приніс нам перший урок у цьому навчальному році. Мабуть, не треба бути провидицею, щоб дізнатися, чого найбільше хочуть сьогодні всі люди України. Звичайно, миру. Адже, саме мир, рідний край, дорогі люди поруч роблять нас щасливими.

Ми живемо в прекрасному куточку України – степовій Кіровоградщині. Її неозорі поля, тихоплинні ріки, чарівні краєвиди – усе це джерело натхнення для творчих людей. Тому ми сьогодні поговоримо про наш край у творах мистецтва, зокрема в літературі.

- Які види мистецтва вам відомі?

- Що таке література?

(Учитель ознайомлює учнів із темою, метою уроку, епіграфом.)

II. Поетична хвилинка

Учитель. Рідний край починається зі споришевої стежини біля батьківської хати, із невеличкої річечки в кінці городу, зі шкільного порогу, з маминої пісні і бабусиних казок. Ось які почуття пробудив рідний край у колишньої випускниці школи Вікторії Мохонько.

Моє село...

Село моє – красиве й рідне,
Село моє – як золоте,
Тут небо сонячне й погідне,
І зірка вранішня цвіте.
А в лузі при широкім полі
Висока й гарная росте
Зелена, оксамитова тополя
Й волошка синяя цвіте.
І все мені до болю рідне:
І луки, і поля, й долини,
І небо, сонячне й погідне
Моєї рідної України.

(2005)

III. Робота над засвоєнням теми уроку

Учитель. Наше село Глодоси – колиска доброти, творчості, натхнення. На цій землі народжувалися і зростали талановиті і сильні духом люди. Усіх і не перелічити. Згадаємо лише, що за часів УНР в українську армію село відправило цілий полк вояків. Згодом він став називатися Глодоською дивізією, якою командував глодосянин Фока Мелешко. А легендарний останній отаман Холодноярської республіки Орел – не хто інший, як селянин із Глодос Герасим Нестеренко.

Такий рівень національної свідомості теж можна назвати свого роду скарбом. Але тут знаходили й справжні скарби...

Життя села описали в своїх творах Терень Масенко, Юрій Дмитренко-Думич, Фотій Мелешко, Поліна Страшнова, Микола Паскарь.

У Глодосах живуть роботящі, сильні та мудрі люди, які передають свої духовні скарби з покоління в покоління своїм дітям, щоб вони зберігали спадок наших предків. *(Виступ учнів з повідомленнями про митців рідного села та їх твори.)*

Учень 1. Терень (Терентій) Масенко народився в Глодосах 10 листопада 1903 року. Дід майбутнього письменника керував церковним хором, хата стояла неподалік сільського храму. Вона не збереглася, є тільки місце, де колись стояла батьківська хата поета. Нині лише ця назва та пам'ятна дошка

про перейменування вулиці іменем Масенка на сільській амбулаторії через дорогу від церкви нагадують нам про славетного земляка.

Його дитинство було подібне до життя мільйонів дітей селянської бідноти. В автобіографічному вірші «Родословна» герой говорить, що його прадід був кріпаком, діда поглинули води Цусіми, батько загинув під Перемишлем у роки Першої світової війни, а мати ходила росяними стернями, дбаючи про долю своїх дітей.

Коли заходила мова про школу чи навчання, Терень Германович з лукавою усмішкою оповідав про свої багаторічні «університети»: спочатку церковнопарафіяльна сільська школа, котру жартома називали «міністерською», потім Єлисаветградський педтехнікум, Глодоська гімназія (якої поет не закінчив), робітфак при Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті, Харківський інститут народної освіти і, коли вже «школяреві» стукнуло тридцять літ, він ще здобував фах газетяра.

1930 року Масенко закінчив факультет журналістики Комуністичного університету імені Артема при ЦК КПУ. Працював у редакціях низки газет та журналів, а в роки Великої Вітчизняної війни – на радіостанції. Перша збірка поезій «Степова мідь» вийшла 1927 року. Свої твори підписував псевдонімами «І. Райд», «Степан Гармаш», «Тиміш Сурмач», «Теренцій».

Особливої уваги заслуговує пісенна творчість поета. На його вірші написано понад двісті пісень, романсів. Окремі з них увійшли до великої збірки «Хвилі дніпровські». Найкращі пісні творилися в ширій співпраці з П. Майбородою, Г. Верьовкою та іншими композиторами.

(Звучить пісня на слова Т. Масенка «Йде весна над нивами».)

Учень 2. Працював Терень Масенко також як автор книжок для дітей. Значне місце в творчості належить епічному жанру (роман у віршах «Степ»). Останні, видані за життя прозові твори, – есе та спогади про митців-побратимів. Помер автор уславленої «Пісні про Дніпро» 6 серпня 1970 року, похований у Києві.

На відзначення сторіччя від дня народження Тереня Масенка з Києва в Глодоси приїжджала його донька Лариса Масенко – одна з провідних сучасних мовознавців і популяризаторів української мови, відомий громадський діяч.

Читець 1. Степова волошка

Ти знову снилася мені.
Дитинство... Степ в росі...
Волошки вплетено рясні
В твоїй важкій косі...
 І небо чисте й голубе
 Над сном гарячих трав.
 За сині очі я тебе
 Волошкою назвав.
І зникла ти серед ланів
Не вчора, не торік...
А голос дальній твій дзвенів
У серці цілий вік...

Вишневий цвіт села Глодос
Я в сні лиш поверну.
В цвіту степів, у сяйві рос
Я чув тебе одну...

Через літа, шляхи круті
Мене ти не знайшла...
А ти завжди в моім житті
Волошкою цвіла...

Читець 2. Пам'яті моєї матері

Там, де лягло Чорномор'я без меж
В білому осені злоті, –
Ти, моя мати, обніжком ідеш
Рідна, висока в скорботі.

Як ти пройшла із безхмарним чолом,
Боса – по стернях і росах?
Де ти лежиш у траві за селом
В тихих вишневих Глодосах?

Скільки за вік ти зв'язала снопів,
Скільки посіяла жита!
Нині лежиш ти в мовчанні степів,
Небом холодним укрита.

Ось я в далекі поїхав краї –
Й тут, серед темної ночі,
Сняться натруджені руки твої,
Сині зажурені очі.

Наче я знов на гарячих снопах
Плачу під спів жайворінка...
Тихо проходить в херсонських степах
Мати моя українка.

(1932)

Учень 2. Фотій Минович Мелешко народився 25 серпня 1889 року в селі Глодоси. Драматург, прозаїк, мемуарист, доктор філософії Українського університету в Празі. Брав активну участь у визвольних змаганнях доби УНР. З 1921 року перебуває в еміграції (Чехія, США). Автор епопеї з селянського життя «Три покоління» (1943 року), драми «Понад Дніпром» (1921 року), низки оповідань, фейлетонів, спогадів. Помер 6 грудня 1970 року в Америці. У своїй книзі «Три покоління» Ф. Мелешко постає перед читачем як поет степу, тонкий його знавець і поціновувач.

Ось епізод із повісті: «Сонце ген-ген підбилося на чистому небі. Блакить небесна, чиста, прозора, ніде ані хмариночки. Степовий вітер знесилився за це сухе Боже літо, і тепер десь лежить собі та відпочиває – ані дихне. Повітря чисте, незрівнянне за своєю прозорістю. А був це осінній вересневий степ.

Лежить безмежний степ, лежить та дихає своїми могутніми грудьми, простягся та й відпочиває. Лїнивим був у це літо степ. Розгнівалося на нього небо та й не поливало водою. Кволило волю небо сонцеві, яке й пекло ціле літо широкий степ. І лежить степ безмежний, мов мрія...»

Учитель. У розпал Великої війни пише Мелешко свій твір про красу рідного степу, і болить його душа за рідним краєм, бо переймається його долею. Достовірно і вдало описує Ф. Мелешко і значні для глодосян події, зокрема коронацію царя Миколи II та смерть Олександра III. Цікавими є і спогади автора про освіту в селі Глодоси: «В Болотяному було тоді аж чотири школи – дві церковні та дві, так звані, «казьонні». В одну з таких шкіл і ходив Мася (Максим) – головний герой твору.

«Три покоління» – це дзеркало історії рідного села, тому цей твір варто прочитати всім. Тут ви знайдете прізвища багатьох глодосян, довідаєтеся про багато подій, які відбувалися в минулому.

Учень 3. (*Виступ учнів та презентація міні-проекту «Мотиви лірики Миколи Паскаря».*)

Микола Михайлович Паскарь народився 9 лютого 1948 року в селі Глодоси Новоукраїнського району Кіровоградської області. Мати була різноробочою в колгоспі. Закінчив вісім класів, але освіта зазначена як середня. Після восьмого класу пішов працювати в колгосп імені Фрунзе, був різноробочим. Уже в 1967 році закінчив курси водіїв. Того ж 1967 року був призваний у Радянську армію, де його відправили служити у Закавказзя. Після демобілізації повернувся до рідного села і продовжив працювати в колгоспі водієм. Таким чином пропрацював 44 роки. Зараз перебуває на заслуженому відпочинку. Має двох доньок. У 2009 році при сільському Будинку культури був створений краєзнавчий музей, де почав працювати М. М. Паскарь. Саме він і дістав всі експонати, які знаходяться в ньому.

Почав писати у віці 53 років. Перечитавши вірші Миколи Паскаря, ми зрозуміли, що людина ця дуже романтична. Він дорожить кожною миттю минулого та теперішнього. Це людина дуже широких та благородних поглядів, яка цінує життя та поезію. Звичайно, він знайомий з гумором, що добре виражено у віршах «Неуважна баба», «Заяче щастя», «Хвалькувата муха», «Метелик-невдаха», «Неуважний дід». Хоча краплина романтики в ньому теж присутня, а точніше його відчуття кожної хвилини цього дивного буття. Показано це у вірші «Подих весни». Перший подих весни, якої так довго чекали всі, перший подих життя, перші почуття, які прокинулися... Знайомі йому ніжні почуття виливає у віршах інтимної лірики, наприклад: «Горобці на калині», «Любов мінлива, як погода», «Не искушай», «Випробування розлукою», «Оманлива зовнішність», «Ангелу любови».

Звичайно, романтика, гумор та ніжні почуття важливі, але й не забуває про актуальні проблеми в нашому світі. Наприклад, проблема з землею, яка добре описана у вірші «Розмова з полем», «Земля горить». У кожен свій вірш він укладає всю свою душу.

Кажуть, оптимізм – одна із головних якостей українського народу. Микола Михайлович своїм життям доводить правильність цього твердження, адже на все у нього вистачає часу. Хоч Микола Михайлович на пенсії, але постійно в дії. У 2009 році при сільському будинку культури створив краєзнавчий музей, в якому й працює до сих пір, шукає історичні пам'ятки і розширює колекцію музею. Він сподівається на те, що зможе передати хоча б якусь краплинку любові до нашої землі, що хтось зможе продовжити його

працю, зберегти найцінніше, передати нащадкам – і тоді все, що він зараз робить, не буде марно.

А ще Микола Михайлович захоплюється різьбярством та малюванням. Він виставляв свої роботи на виставках декоративно-ужиткового мистецтва. Ця людина має великий запас терпіння, чуйності та турботи про майбутнє наших односельчан. Він сіє зерно людських цінностей з надією, що воно проросте.

У характері Миколи Паскаря можна помітити сентиментальні нотки за минулим, це можна простежити в:

Пісні про вчителя

Я часто повертаюсь в роки свої чудові,
До вчительки, якої сьогодні вже нема.
І сказані в дитинстві слова її пророчі,
Немов би нею сказані сьогодні ці слова...

Спогади про дитинство

Як хочеться часом буває
В дитинство своє повернутись,
Його чистоту кришталеву,
Хоч пальцем легенько торкнутися...

Але й проблеми насущні він не обходить стороною, старається їх вирішити, звертаючись до людей через свої вірші. Інколи поетичне слово може зробити більше, ніж купа пустих обіцянок. У вірші «Розмова з полем» він пише:

«Чому це ти, поле, засмучене стало?
Чому бур'янами позаростало?»

Микола Паскарь – це людина слова, честі, син рідної землі, яким можна і потрібно пишатися.

На даний момент книга «З любов'ю до рідної землі» – це єдина збірка, надрукована для громадського загалу. Його вірші часто друкувала районна газета. Автор має чимало ще ненадрукованих робіт.

Читець 3. Моє село

Я люблю це село, де родився колись,
Де зробив у житті перші кроки,
Де стежину топтав серед поля в степах,
Цю любов пронесу через роки.
Я люблю це село, неповторне село,
Де в музеї застигло минуле,
Де пори золотої дитячі роки,
Як зоря, що летить, промайнули.
Навесні все навкруг покрива цвіт садів,
Як фата покрива наречену.
Аромат полонить і п'янить солов'їв,
Які пісню ведуть нескінченну.
Віддзеркалює небо у зоряну ніч
Тихе плесо ставків сребристих,
Чистим росяним ранком розноситься спів
Невгамовних півнів голосистих.

Моє серце прискорює ритми в грудях,
Коли бачу тебе ще здалека.
Я на крилах любові до тебе лечу,
Як летить до гнізда свого вірний лелека.
Я вклоняюсь тобі і бажаю відтак
Чистоти твоїх вулиць широких,
Гарних білих осель, солов'їв у садах
І не старять нехай тебе роки.
Я люблю це село, що засноване там,
Де були лиш болото і оси.
Я люблю це село, моє рідне село,
Яке зветься незвично – Глодоси.

Микола Паскарь

Учитель. Дорогі діти! Ви живете поруч з такими талановитими людьми, як М. Паскар, В. Мохонько. Глодоську землю оспівано у творах багатьох митців. Ви теж можете спробувати свої творчі сили, як це зробила Аліна Юрчик. Вона написала вірш «Мої Глодоси». (*Учениця читає вірш.*)

Мої Глодоси

Мій рідний край – це ви, Глодоси,
Моя заквітчана земля,
Яскраві сині небосхили,
А ще – золочені поля.
І ті чудові дні яскраві
Під сьйвом сонячних небес...
Все вирина в моїй уяві,
Такою бачу я тебе...
Глодоси – це земля дитинства
У розмаїтті кольорів,
В саду вишневому колиска
Й калина в кожному дворі.
Лани, гаї під синню неба,
Це рідна батьківська земля,
Мені інакшої не треба,
Люблю тебе, моя земля!

Учитель. Шановні діти! Ви підготували презентацію «Природа мого села». Давайте проглянемо і ще раз помилуємося красою батьківського краю. (*Перегляд презентації. Звучить пісня «Рідне село».*)

IV. Підсумок уроку

Вправа «Мікрофон»

- На які роздуми наштовхнув вас сьогоднішній урок?
- Чи знадобиться почуте в житті?
- Як розумієте слова, що є епіграфом до уроку?
- Про яку Україну ви мрієте? Що для цього треба зробити?

Учитель. Любі діти! Сьогодні від кожного з нас залежить, якою буде наша Батьківщина в майбутньому. Чи проросте оте зерно любові, що посіяли митці слова у рідній борозні? Чи не перетворяться слова любові до рідної землі

на звичайну банальність? Сподіваюся, що нове покоління українців, тобто ви, не тільки промовить своє вагоме слово, а й учинками доводитиме свою любов до рідної землі.

Багато митців присвятили свою творчість темі любові до рідної землі. Їх надбання не всі вам відомі. Тому пробуйте свої сили – досліджуйте творчість митців-земляків, цим ви збагатитеся духовно. Можливо, у недалекому майбутньому хтось із вас поповнить кагорту творців, про яких ви сьогодні почули. Дякую вам за підготовку до уроку.

Список використаних джерел

1. Ковирьов А. Фотій Мелешко. Революціонер, повстанський отаман, письменник / А. Ковирьов – Новоукраїнка, 2008. – 248 с.
2. Лавріненко Б. Г. Сторінки з історії села Глодоси / Б.Г. Лавріненко. – Кіровоград : Поліграф-Терція, 2007. – 124 с.
3. Масенко Т. Роман пам'яті / Т. Масенко. – К. : Радянський письменник, 1970. – 379 с.
4. Масенко Т. Вибране / Т. Масенко. – К. : Дніпро, 1975. – 391 с.
5. Масенко Т. Вибране / Т. Масенко. – М. : Сов. пис., 1978. – 215 с.
6. Польченко О. О. Глодоси / О. Польченко. – К.: Радянський письменник, 1991. – 54 с.
7. Харькова Т. І. З любов'ю до рідної землі. Поезії // Т.І. Харькова, М.М. Паскарь, Н.І. Василенко / Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2012 – 236 с.

*О. І. Приблуда,
вчитель математики
Клинцівської ЗШ І-ІІІ ступенів
Кіровоградської районної
державної адміністрації*

МИ – НАЦІЯ ЄДИНА, ТВОЇ МИ ДІТИ, УКРАЇНО! (урок-спілкування для учнів 7-8 класів)

Мета: поглибити знання учнів про історію, природні ресурси, культурну спадщину України; формувати культуру взаємовідносин між людьми, повагу до традицій і звичаїв українського народу; виховувати почуття патріотизму; сприяти розвитку пізнавального інтересу.

Обладнання та оформлення: Державний Прапор України; класна кімната (зал) прикрашена повітряними кульками, елементами народної символіки; проектор, комп'ютер; записи музики, відеоролики: «Небесна сотня», «Україна прекрасна»; мультимедійна презентація.

Хід уроку

I. Організаційний етап

Учні розташовуються в класній кімнаті. Лунає пісня «Лише у нас на Україні».

II. Мотивація навчально-виховної діяльності учнів. Оголошення теми уроку.

Учитель: Доброго дня!

Сьогодні свято завітало в школу,
Бо перше вересня, і пролунав дзвінок.
Змужнілі, сонцем зласкані улітку,
Ми розпочнемо Перший наш урок.

Наш Перший урок пропоную розпочати такими рядками про Україну.

Моя Україна

Учень: На світі багато чудових країн,
Мені наймиліша, найкраща країна,
Яка піднялася, мов Фенікс, з руїн,
Безсмертна моя Україна.

Ти з давніх віків непокірна була
І волю свою боронила невпинно.
Нарешті збулося – її здобула
Звитяжна моя Україна.

На землях твоїх неозорих степів
Живе працюовита і чесна родина,
Хвилюється колосом стиглих хлібів
Моя золота Україна.

В садах і дібровах в вечірні часи
Чарує нас пісня дзвінка солов'їна,
І чути співочі дівчат голоси, –
Пісенна моя Україна.

Тепер ще не легко живеться тобі,
Є в тому, мабуть, особлива причина.
Та все подолає в тяжкій боротьбі
Незламна моя Україна.

Квітуй, мов калина, над плесами вод,
Будь в дружбі і праці міцна та єдина.
Хай буде щасливим твій вільний народ,
Прекрасна моя Україно!

III. Основна частина

Учитель: – Подивіться, будь ласка, у вікно: шепоче замріяний вітер слова кохання річці синьоокій, а день стоїть у шелестах золота та яскравих кольорах осінніх квітів. Обнялися голубе небо і пожовкле колосся безкраїх степів. Такою ми бачимо під вересневим сонцем нашу неньку – Україну. Вона горда від того, що зуміла виховати людей, здатних об'єднатися на Майдані, здобути волю, вибороти справедливість. Ми заявили про себе, як про велику націю, гідну зайняти достойне місце у світовій спільноті.

Трагічні події в Україні, починаючи з листопада минулого року, тривожать та не залишають байдужими жодного громадянина країни. Кожному з нас необхідно усвідомити, за що боролися учасники Євромайдану і заради чого пожертвувала своїм життям «Небесна сотня».

(Демонстрація відеофрагменту «Небесна сотня»; режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=mPULVFowi_4).

Учитель: – Вшануємо їх пам'ять хвилиною мовчання.

Учень: Народе мій, пишаюся тобою:

Моя душа – частинка твого «Я».

Красою правди у святім двобою

Понад Майданом сонця лик сія...

Є нація! Хай знають всі у світі:

Ми є! Народ піднявся із колін!

І переможно сонце правди світить,

Співає гордо наш Державний Гімн.

(Звучить Державний Гімн України).

Учитель: – Україна – це отча земля, рідний край, де ми народилися. Столиця України – Київ. Широкі і чарівні простори, прекрасні села і міста. Могутньо котить до Чорного моря сиві хвилі найбільша річка України – Дніпро. Буйною зеленню шумлять на його берегах сади, ліси. Золотистим морем розливається безкраїми нивами жито-пшениця.

– Погляньте на карту України. На ній позначено кордони української землі. На півдні нашу державу омивають теплі моря – Чорне й Азовське, є в нас чудові гори. Простір землі, заселений українським народом великий. Щоб його перетнути, потрібно пішки йти із заходу на схід 90 днів, долаючи щодня по 30 км.

– Про етапи становлення України, її історію вам розкаже учень-історикознавець.

Учень-історикознавець

Віддавна на території України існували держави скіфів, сарматів, готів та інших народів, але відправним пунктів української державності і культури вважається Київська Русь (IX-XIII століття).

Формування новітньої нації припало на часи визвольної війни 1648-1657 років під проводом Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої. Результатом війни стало заснування в Україні козацької держави – Війська Запорозького.

У XVIII столітті козацька автономія була ліквідована. Під час української революції початку XX століття постало декілька національних держав: Українська Народна Республіка, Українська Держава, Західно-Українська Народна Республіка.

У 1919 році відбулося возз'єднання українських земель, проголошено Акт злуки. У 1922 році Українська республіка ввійшла до складу Радянського Союзу. Сучасна держава Україна утворилась у результаті розпаду Радянського Союзу 1 грудня 1991 року.

Україна – унітарна держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не володіють суверенними правами.

Учитель: – А зараз ми проведемо вікторину «**Чи знаєте ви Україну?**»

1. У якій півкулі знаходиться на карті наша Батьківщина? (У східній).
2. На якому материку ми живемо? (Євразія).
3. Які країни межують з Україною на півночі? (Білорусь).
4. З якою державою Україна межує на сході? (Росія).
5. Коли країна проголосила свою незалежність? (24 серпня 1991 року).
6. Де знаходяться географічний центр Європи? (На території України в Закарпатській області поблизу с. Ділове).
7. Яка називається найвища вершина Карпат? (Гора Говерла, 2061 м).
8. Яка найбільша річка в Україні? (Дніпро).
9. Як називається столиця України? (м. Київ).
10. Яке найбільше озеро в Україні? (озеро Сасик).

Учитель: – Щороку ви поглиблюєте, збагачуєте новим змістом поняття «Батьківщина». Нещодавно поняття «Батьківщина» обмежувалось для вас рідною хатою, де вперше пізнали любов та опіку мами і тата, ласку бабусі, мудрість дідуся, тепло родини. Проминуло раннє дитинство – і вже стежинка від хати повела вас до школи. Саме тут відкрили для себе, що ви не просто діти своїх батьків, а ще й українці, а Батьківщина наша – Україна, велика і прекрасна.

– Про різноманіття природних ресурсів Ви довідаєтесь від учня-природознавця.

Учень-природознавець

Природно-ресурсний потенціал України поєднує у собі колосальні запаси корисних копалин і природно-рекреаційних ресурсів. Найважливіші мінерально-сировинні ресурси країни представлені:

- Кам'яне і буре вугілля – запаси 45,5 мільярдів тон;
- Нафта і газ – 307 родовищ;
- Торф – 1,5 тисячі родовищ;
- Залізні руди – 27,5 мільярдів тон;
- Марганець – 2,3 мільярди тон.

Україна багата на такі корисні копалини, як: нікель, ртуть, титан, боксити, кухонна сіль, сірка, каолін, вогнетривкі глини, облицювальне каміння та інші.

Більша частина території України розташована в західній частині Східноєвропейської рівнини. Завдяки теплому клімату, гарному рельєфу і чорноземам, що є третиною світових запасів, в Україні надзвичайно сприятливі умови для сільськогосподарського виробництва.

В Україні нараховується понад 70 тисяч річок та 20 тисяч озер, 9 мільйонів гектарів країни вкрито лісами, що становить 15% від її площі.

Учитель: – Україна – одна з найбільших держав Європи. За офіційною статистикою на 1 січня 2014 року в Україні проживає 45,5 мільйонів осіб. За цим показником Україна займає 29 місце у світі. Оскільки це велика країна, то живуть у ній люди різних національностей. Поряд з українцями на території України проживають представники понад 100 національностей.

А зараз ми з вами проведемо **Конкурс «Мовознавство для допитливих»:**

Завдання: Здійсніть подорож містами України і скажіть, хто вас зустрине:

у Києві – (киянин);
у Кіровограді – (кіровоградець);
у Харкові – (харків'янин);
у Львові – (львів'янин);
у Сумах – (сумчанин);

у Донбасі – (донбасівець);
в Одесі – (одесит);
у Чернівцях – (чернівчанин);
у Чернігові – (чернігівець);
у Полтаві – (полтавчанин).

Учитель: – Мова відіграє важливу роль не лише у становленні націй, але й у житті кожної людини, адже слова мають свою енергетику, а отже – чинять вплив на нас із вами. Детальніше вам розповість група учнів-лінгвістів.

Учні-лінгвісти

Український народ має давню історію, він витворив оригінальну й неповторну культуру, відому всьому світові.

Однак найголовнішою ознакою, що дає йому право називатися нацією, є мова – його найбільша духовна цінність. Це найдорожчий скарб, переданий нам попередніми поколіннями, виплеканий у давньому переказі, у народній пісні, у влучній приказці. Пригадаймо слова Панаса Мирного: «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це мова. Ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, і розум, і досвід».

Якщо в народі відібрати його мову, він зникне, втративши культуру та історію. Ось як про це свого часу сказала Ліна Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту, спочатку їм відбирають мову».

Один давньогрецький філософ казав: «Заговори, щоб я тебе побачив». Це дуже символічний вислів із глибоким змістом. Якими побачать українців інші народи, залежить від самих українців. Ми хочемо бути багатомовними та освіченими, хочемо, щоб про нас знав увесь світ, хочемо шанувати та любити рідну мову. Українська мова – це святі скрижалі української нації, тому її слід берегти, пишатися нею, завжди пам'ятаючи про її значення, про її цілющу, відроджуючу силу:

Ми з нею відомі усюди,
Усе, що треба, нам є
А хто свою мову забуде,
Той серце забуде своє.
Вона, як зоря пурпурова,
Що сяє з небесних висот.
І там, де звучить рідна мова,
Живе український народ.

В. Сосюра

Учитель: – Українська пісня – це частина духовного життя народу і вона не залишає його ні в радості, ні в смутку, крок у крок слідує за ним від дитинства до старості.

– А зараз ми проведемо конкурс «Українська пісня». (Учні діляться на дві команди і виконують українські пісні).

Учитель: – Слава країни – це не лише її територія, мова, природні багатства, а головне – люди, які своїми здобутками прославляють країну на весь світ. Слід згадати найвидатніших з-поміж тих, чиї імена назавжди увійшли в історичну пам'ять, у душу народу українського.

– Про них Вам розкаже група учнів-соціологів.

Учні-соціологи

Тарас Григорович Шевченко – український поет, філософ, письменник, графік, художник, політик, громадський діяч, і, як кажуть самі українці, духовний батько сучасного українського народу.

Григорій Сковорода – педагог, поет, просвітитель, філософ, автор трактатів, байок, пісень.

Микола Лисенко, український композитор, автор опер «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка», «Енеїда», автор дитячих опер і оперет.

Михайло Грушевський – історик, організатор української науки, професор, автор ілюстрованої історії України.

Борис Патон всесвітньо відомий вчений у сфері металургії і технології металів, академік, президент Національної АН України, автор технології зварювання тканин.

Ігор Тамм – видатний фізик-теоретик, лауреат Нобелівської премії з фізики. Його дитинство пройшло у Єлисаветграді (нині Кіровоград), закінчив Єлисаветградську чоловічу гімназію (1913 р.).

Микола Амосов – видатний український лікар, учений у сфері серцево-судинної хірургії, біокібернетик.

Леонід Каденюк – перший космонавт незалежної України, Герой України.

Відомі українські спортсмени:

Сергій Бубка (стрибки з жердиною), Лілія Подкопаєва (спортивна гімнастика), Оксана Баюл (фігурне катання), Яна Клочкова (плавання), Олег Блохін і Андрій Шевченко (футбол), Ірина Дерюгіна і Ганна Безсонова (художня гімнастика), брати Віталій та Володимир Клички, Василь Ломаченко і Олександр Усик (бокс).

Учитель: – У прислів'ях, приказках, крилатих виразах втілені моральні цінності українського народу, які живуть сотні років та висвітлюють найвищу мудрість – як бути Людиною.

– А зараз ми проведемо конкурс «**Дерево мудрості**».

(На гілках виробленого з паперу дерева висять незакінчені прислів'я. Учням пропонуємо закінчити їх).

«Без верби і калини...» (немає України).

«Людина без рідної землі...» (як соловей без гнізда).

«За рідний край...» (життя віддай).

«Та земля мила...» (де мати народила).

«За народ і волю...» (віддамо життя і долю).

«Жити – ...» (Вітчизні служити).

«Нема на світі другої України...» (немає другого Дніпра).

IV. Підведення підсумків виховної години.

Учитель: – Україна багатонаціональна, багатомовна, але Україна єдина. Пам'ятаємо, не забуваємо і цінуємо нашу Батьківщину. Збережемо наш патріотизм, віру та силу духу для наступних поколінь.

(Демонстрація відеофрагменту «Україна прекрасна»; режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=dCqpDCsKteQ>).

Список використаних джерел

1. Гнатів П. С. Природні ресурси України [навчальний посібник] / П. С. Гнатів, П. Р. Хирівський, О. Д. Зинюк. – Львів : Камула, 2012.
2. Кусок Т. Україна – держава європейська / Т. Кусок // Позакласний час. – 2005. – № 15-16.
3. Новий довідник: Історія України / упор. С. Крупчан, Т. Крупчан, О. Скопченко, О. Іванюк. – К. : ТОВ «КАЗКА», 2005. – 736 с.

*Т. І. Гільщанська,
учитель математики
Долинської ЗШ І-ІІІ ступенів № 1*

З ЛЮБОВ'Ю ДО РІДНОГО КРАЮ

(урок-зустріч з митцями-аматорами Долиниціни для учнів 8-го класу)

Мета і завдання: зацікавити творчістю талановитих поетів-земляків, розкрити самотність їх віршів; мотивувати учнів здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність з історії та культури рідного краю; сприяти вихованню любові до рідного краю; плекати почуття гордості за наших земляків.

Обладнання: проектор, презентація «Сузір'я Долиниціни», літературно-музичний альманах «Сузір'я Долиниціни» (випуски 1, 2).

Гості заходу: місцеві поети і письменники, члени об'єднання «Сузір'я Долиниціни»: Белова Марина – голова об'єднання, Бугрій Валентина, Герасименко Володимир, Гузнак Наталія, Яремчук Володимир і юна поетеса Анісімова Катя.

Файл з презентацією, представленою у змісті уроку, можна переглянути та завантажити на веб-сайті науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» (<http://koippro414.at.ua>).

Хід уроку

*Маленька наша станція Долинська.
Містечко провінційне у степах.
Стара тополя. Мамина колиска.
Високе небо. Одинокий птах.*

Т. Журба

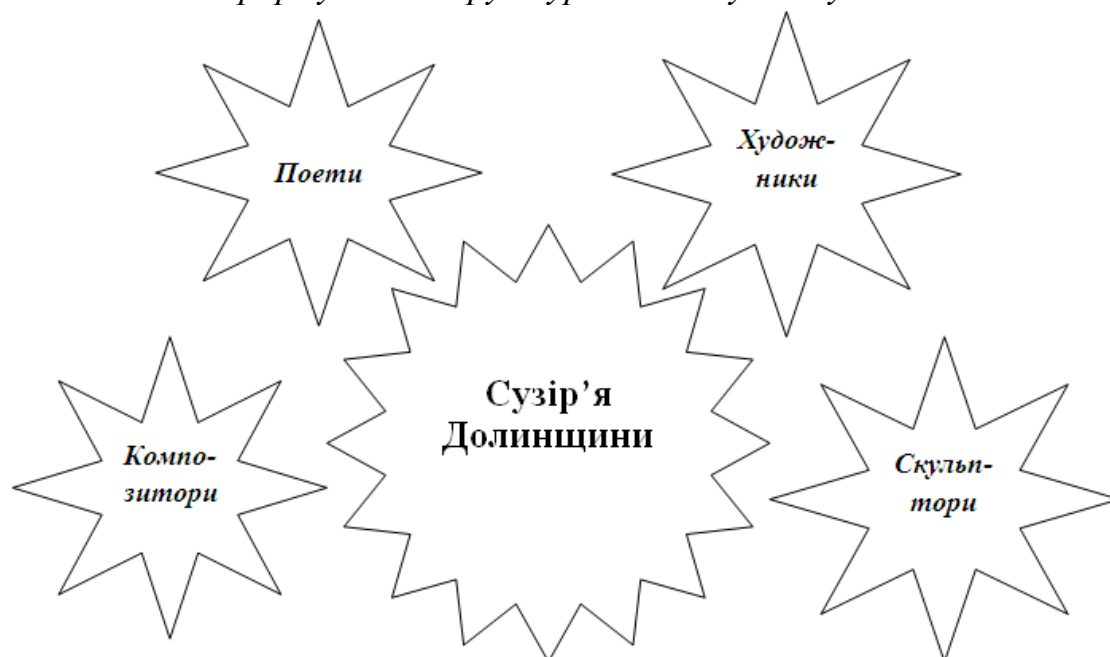
I. Мотиваційна діяльність

Сьогодні ми поговоримо про наше місто, про те, які люди в ньому жили і живуть тепер. Познайомимося із талановитими, обдарованими людьми, які прославляють наш край у творах мистецтва. Своєю творчістю вони нівелюють значну кількість негативів нашого життя, зближують і надихають людей. Недарма великі кажуть, що краса врятує світ і що все минуше, а музика – вічна.

Які асоціації викликає у вас словосполучення «Таланти Долинського краю»?

II. Осмислення

Учням пропонується згадати талановитих земляків та відповідно до виду їх діяльності сформуванати структурно-логічну схему.

III. Представлення презентації «Сузір'я Долинщини» учнями-дослідниками.

Слайд 1. Любов Баранова. Народилася в селі Гурівка. Закінчила нашу Долинську школу № 1. Поезією захопилася з юних літ. Видала 6 поетичних збірок: «Воскресаю в степах», «Пелюстки любові», «Сонячні стежини», «На крилах світлої мети». (*Учениця читає вірш Любові Баранової*).

Містечок бачила чимало,
В столицях бути довелось,
Одні – красою чарували,
А в інших – жив великий хтось.

Не буду дуже величати –
Не полюблю слів гучних:
Близька Долинщина, як мати,
Щемка, як батьківський поріг.

Та найдорожче ще з дитинства
Мені містечко степове –
Моя колисочка, Долинська,
Бо здавна рід мій тут живе...

Де б не була горжуся всюди,
Бо Батьківщина ця мала –
Рідня, сусіди, добрі люди
І частка їхнього тепла.

Слайд 2. Михайло Родинченко. Поет. Закінчив Чернігівський педагогічний інститут імені Т.Г. Шевченка, за фахом учитель початкових класів. Працював класним керівником у навчальних закладах Долинського району. Активний учасник літературного життя Кіровоградщини. Учасник з'їзду письменників України, Всесоюзної наради молодих літераторів (1975). Друкувався в колективних збірниках «Повноліття», «Там, де Ятрань», журналі «Дніпро», газетах «Літературна Україна», «Радянська освіта», в обласній та районній пресі. Його вірші покладено на музику московським композитором О. Флярковським і самодіяльним композитором О. Лисенко з Олександрівки.

Автор збірок «Селянко, матінко» (1994), «Через всі розлуки» (1997). Нині на пенсії, проживає в Олександрівці.

Слайд 3. Марина Белова. Голова літературно-мистецької асоціації «Сузір'я Долинщини»; композитор; директор Долинської музичної школи, викладач вищої категорії, «учитель-методист». Автор трьох збірок пісень «Долинська – квітка степу», «Україна – люба мати», «З долонь моїх зростає доброта».

Народилася 27 травня 1959 року в м. Кривий Ріг. Закінчила музичну школу № 2, Криворізьке музичне училище, Одеську консерваторію ім. Нежданової по класу музикознавство та фортепіано.

Трудову діяльність розпочала в Уманському училищі. У Долинському районі – з 1989 року. Спочатку працювала директором Марфівської музичної школи. Там і почала писати ліричні пісні про рідний край для дітей на вірші місцевих поетів: М. Родинченка, Л. Баранової, Л. Четверик, кіровоградських поетів А. Корінь, Л. Ніколаєвської, С. Барабаш.

Її пісні – лауреати обласних і всеукраїнських конкурсів, звучать вони і на радіо.

Започаткувала в Долинській проведення відкритого районного дитячого естрадно-хореографічного фестивалю «Квітки степу» та фестивалю авторської музики і поезії «Долинський листопад».

(Звучить пісня «Долинська – квітка степу». До 40-річчя м. Долинської, слова М. Родинченка, музика М. Белової).

Тут минулих віків неповторні сліди,
Тут цвіло-відцвіло стільки весен бузково!
Рідне місто моє, ти завжди, ти завжди
Відгукнешся, засяєш в душі веселково.

Приспів:

Долинська – квітка степу,
Чарівна, золота
Хай щастить тобі в усьому.
Та й на всі літа!

Підіймалось, росло у звитяжних трудах –
Через біль і печаль, через сльози вдовині.
Будуть, будуть світить і в прийдешніх віках
Ювілеї твої зоряні, солов'їні.

Приспів:

Не покинем тебе ми у скруті-біді,
Мов пташата співучі у зелен-діброві.
Рідне місто моє! Ти повік молодій,
Колисай наші долі в добрі і любові.

Приспів:

Слайд 4. Наталія Гузнак. Народилася в місті Долинська. Член творчого об'єднання «Сузір'я Долинщини». У її віршах ніжна краса весни і тихий сум осені, велич і ніжність природи, щирі людські почуття.

Слайд 5. Володимира Герасименка добре знають учасники щорічного свята «Долинський листопад», яке проводиться творчим об'єднанням «Сузір'я Долинщини». Знають воїни-інтернаціоналісти, перед якими його виступи стали традиційними. Знають культпрацівники району, бо він і серед них – давно недругорядна особа. Добре знають і люблять у с. Першотравневе, де він керує фольклорним колективом «Степівчанка». (*Учень читає вірш В. Герасименка, присвячений ювілею м. Долинської*).

Серед степів безмежних у мальовничім краї,
де не стихає гуркіт невтомних залізниць,
Долинська, рідне місто, весною розквітає,
втопаючи в садочках і в купелі зірниць.
Це край відомих людям Макаренка й Тесленка,
Давидова земля це, де рукотворний ліс.
І пам'ять тут увічнена великого Шевченка,
(так звалось наше місто у недалекі дні).
Приваблює гостинно проспект центральний міста,
відомий ще недавно, як вулиця вождя.
І барвами стрічає і грає променисто
новий мікрорайон Вас – омріяне дитя.
Обніме залюбки вас ставка блакитне плесо,
І пригостить вас киснем наш залізничний парк.
І «Барва» вас прибавить вітринами прогресу,
запросить вас на каву вечірній кафе-бар.
Тобі лиш пів ста років. Тобі, Долинська, жити!
І слово я промовлю відверте, хоч просте:
Усім бажаю щастя! Творити і радіти!
Із ювілеєм, місто, чарівне, золоте!

Слайд 6. Черниш Михайло Сергійович. Народився 17.10.1939 року в селі Спасове Новгородківського району Кіровоградської області. Працюючи в редакції Долинської районної газети, М. Черниш очолював літературну студію «Струмок», яка дала дорогу в літературний світ Івану Грищенку, Тамарі Журбі, Михайлу Родинченку, Василю Журбі. Вони стали членами Спілки письменників України. (*Учні виконують пісню «У Долинській весна», слова М. Черниша, музика В. Баршніка*).

Весна, як ласка материнська,
У кожному серці оживе.
Одягне зеленню Долинську –
Красиве місто степове.

Приспів:

Це місто ім'я пані носить,
Це місто дуже гарних пань.
До нього мчать електровози
З гудками внутрішніх питань.

Через літа ми знов і знову
Приходим з трепетом сюди,
На тиху вулицю соснову,
Що манить юністю завжди.

Приспів

Весна, як рідний голос неньки,
Крізь роки ніжно нас зове.
Сюди, в «Веселі Боковеньки»,
Сюди, в безмежжя степове.

Приспів

І хай ростуть мікрорайони,
Встає гірничий комбінат,
Та наше місто в квітах тоне,
На його вулицях весна.

Учитель. Сьогодні ми лише доторкнулися до двох граней (поети і композитори) багатоманітного творчого життя нашого міста і познайомилися із творчістю тільки декількох із них. До нас сьогодні в гості завітали місцеві поети і письменники, члени об'єднання «Сузір'я Долинщини»: Белова Марина – голова об'єднання, Бугрій Валентина, Герасименко Володимир, Гузнак Наталія, Яремчук Володимир і юна поетеса Анісімова Катя надаємо їм слово. (*Виступи членів об'єднання «Сузір'я Долинщини»*).

IV. Рефлексія. Технологія «Мікрофон».

- Що найбільше запам'яталося особисто кожному сьогодні на уроці?
- Як ви вважаєте, чому епіграфом до нашого уроку стали саме ці рядки Тамари Журби?

Учитель. Сьогодні ми з вами перегорнули перші сторінки літературно-музичного альманаху. Ми дізналися про поетів та композиторів нашого міста. Але наші дослідження триватимуть.

V. Творче завдання.

Розпочати творчо-пошукову роботу за напрямками:

- художники;
- скульптори;
- народні умільці.

Список використаних джерел

1. «Сузір'я Долинщини»: літературно-музичний альманах. – Кіровоград : Лисенко В.Ф., 2011.
2. «Сузір'я Долинщини»: літературно-музичний альманах. – Кіровоград : Лисенко В.Ф., 2013.
3. Піснями сповнена душа. Музична збірка / Долинська: Баришнік В.В., 2007.
4. Герасименко В. Славен день прийдешній / В. Герасименко – Кіровоград : ТОВ «Поліграф-сервіс», 2013.

В. Д. Криволапова,
учитель математики та інформатики
Созонівського НВК «ЗШ I-III ступенів – ДНЗ»
Кіровоградської райдержадміністрації

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЛЮДИНИ – НАЙВАЖЛИВІША УМОВА МИРУ І ЗЛАГОДИ В СІМ'Ї, КОЛЕКТИВІ, СУСПІЛЬСТВІ *(година спілкування для учнів 8-го класу)*

Мета: познайомити вихованців з поняттям «толерантність», виявити основні риси толерантності, сформулювати правильне уявлення про толерантну поведінку; виховувати почуття поваги один до одного, до звичаїв, традицій і культури різних народів; розвивати комунікативну культуру спілкування і взаєморозуміння; формувати терпимість до відмінностей між людьми.

Обладнання: персональний комп'ютер, проектор, екран.

Оформлення кабінету та дидактичні матеріали: глобус, географічна карта світу; макет дерева толерантності, плакат «Квітка толерантності», презентація, методична розробка заходу.

Файл з презентацією, що відповідає змісту уроку, можна переглянути та завантажити на веб-сайті науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» (<http://koipro414.at.ua>).

Хід заходу

Слово учителя. Вітаємо гостей нашого заходу! Наша зустріч присвячена тому, щоб вчитися жити разом, приймаючи один одного такими, які ми є, вчитися розуміти один одного.

«Людина може обійтись без багатьох речей, але не без іншої людини», – сказав один учений. Навіть на самоті вона подумки звертається до інших людей. Наприклад, коли приміряєш новий одяг або робиш зачіску, думаєш, що скажуть твої друзі, чи не вважатимуть вони тебе відсталим або «занадто» крутим. Попри все людські стосунки нерідко спричиняють проблеми: непорозуміння, суперечки, конфлікти. Щоб запобігти цьому, треба навчитися знаходити спільну мову з різними людьми. Тому тема нашого заходу «толерантність». Звичайно, це слово можна і не знати, але в сучасному світі, де вам належить жити, ви ще не раз почуєте його. У житті людина спілкується з представниками різних національностей, культур, конфесій, соціальних верств, тому важливо навчитися поважати культурні цінності як свого народу, так і представників іншої культури, релігії.

Що означає слово толерантність? *(Виступи учнів).*

- tolerance (англ.) – готовність бути терпимим, поблажливим; бути терпимим, дозволяти існування різних думок без їх дискримінації;

- tolerenz (німець.) – терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки;

- tolerance (франц.) – переконаність у тому, що інші можуть думати і діяти в манері, відмінній від нашої власної;

- tolerencia (испан.) – здатність приймати ідеї або думки, відмінні від власних;

- kuan gong (китайс.) – приймати інших такими, які вони є, і бути великодушними по відношенню до інших;

- tasamul (араб.) – поблажливість, милосердя, усепощення, уміння приймати інших такими, які вони є, і прощати;

- толерантність, терпимість (укр.) – уміння терпіти (витримувати, виносити, миритися з чим-небудь), приймати або визнавати існування когонебудь, примиряти, приводити у відповідність з самим собою по відношенню до когонебудь (чому-небудь), бути поблажливим до чого-небудь (кого-небудь).

Учитель. У різних країнах визначення різні. Діти, а як ви думаєте, яке слово є ключовим для поняття толерантність? Звичайно, це слово терпимість.

Учень. Набирає оберти третє тисячоліття. Прогрес невблаганно рухається вперед. Техніка прийшла на службу людині.

Учениця. Здавалося б, життя повинне стати розмірене, спокійніше. Але ми все частіше і частіше чуємо слова: біженець, жертва насильства.

Учень. Останніми роками спостерігається катастрофічне зростання всіляких форм асоціальної поведінки.

Учениця. У сьогоденні суспільстві відбувається активне зростання екстремізму, агресивності, розширення зон конфліктів. Росте кількість антигромадських молодіжних організацій, що залучають молодь до екстремістських угруповань. Люди перестають бути терпимими!

Учитель. 16 листопада жителі багатьох країн світу відзначають Міжнародний день толерантності або День терпимості.

Учень. Це свято було засноване в 1996 році за рішенням Генеральної Асамблеї ООН. День терпимості присвячений дотриманню прийнятої у 1995 році Декларації терпимості.

Учениця. Його мета полягає в тому, щоб зменшити по всій планеті випадки прояву насильства та екстремізму.

Учитель. Поняття «толерантність» дуже широке. Виокремлюють такі види толерантності: вікова, фізіологічна, навчальна, географічна, політична, релігійна, міжнаціональна, расова, міжрасова.

Гра «Давайте привітаємо один одного»

- скласти руки (як в «молитві») на рівні грудей і вклонитися (*Японія*);

- потертися носами (*Нова Зеландія*);

- потиснути один одному руки, стоячи на великій відстані один від одного (*Великобританія*);

- міцно обнятися і три рази поцілувати один одного в щоки (*Росія*);

- показати язик (*Тибет*);

- дуже міцно потиснути один одному руки, стоячи близько один до одного (*Німеччина*).

Учитель. Чи Може одна релігія заважати іншій? У кожної релігії є свої особливості, але важливо використовувати моральні цінності кожної з них, не протиставляти їх, а вивчати. Ми живемо в одному великому будинку – Україна. У нашій країні дружать між собою люди різних релігійних поглядів та національностей.

Вправа «Аукціон знань»

- Хто є основоположником християнської релігії? (*Ісус Христос*).
- Назвіть священну книгу православних. (*Біблія*).
- Назвіть морально-етичні норми православ'я? (*Заповіді*).
- Хто є основоположником мусульманської релігії? (*Мухаммед*).
- Назвіть священну книгу мусульман. (*Коран*).

Ці релігії закликають людей бути добрими, толерантними, поважати один одного.

Учень. Німецький художник Хельмут Лангер створив емблему Толерантності:

Учениця. Бути толерантним – означає поважати інших, незважаючи на відмінності. Це означає бути уважним до інших і звертати увагу на те, що нас зближує. Усі – ми різні, усі ми – рівні!

Учень. Толерантність – визнання, повага та дотримання прав і свобод усіх людей без розрізнення соціальних, релігійних, етнічних і інших особливостей.

Учитель. Останнім часом спостерігається катастрофічне зростання форм асоціальної поведінки. У одних ситуаціях людина діє правильно і проявляє свої хороші якості, але іноді буває і навпаки.

Інсценізація «Терпиме відношення до людей»

По дорозі повільно простує погано одягнений чоловік. Слідом за ним йдуть юнак і дівчина. Чоловік падає, травмує ногу, тихенько стогне, в очах – сльози.

Дівчина. Почекай, я підйду до нього.

Юнак. Не потрібно. Він брудний, ти підчепиш заразу. (*Хочає за руку*).

Дівчина. Відпусти. Бачиш, у нього зламана нога. Дивися, у нього кров на штанині.

Юнак. А нам-то що? Він сам винен.

Дівчина. Відпусти мою руку, ти робиш мені боляче. Йому потрібна допомога.

Юнак. Говорю тобі: він сам у всьому винен. Працювати потрібно, а він жебрачить, краде, пиячить. Навіщо йому допомагати?

Дівчина. Я все одно підйду. (*Вирвала руку*).

Юнак. Я тебе не пущу. Ти – моя дівчина, не смій спілкуватися із «всякими».

Дівчина. Та як ти можеш? Йому боляче! (*Відштовхнула хлопця і підійшла до чоловіка*). Що з Вами? Що з Вашою ногою?

Чоловік. Я зламав її, у мене кров. Я не знаю, що робити і де в цьому місті лікарня. Я не звідси. Мені дуже боляче.

Дівчина. Треба викликати «швидку». Послухай, у тебе немає мобільного телефона? (*Хлопець промовчав*). Йди звідси! Ніколи більше не дзвони мені і не приходь! Я більше знати тебе не хочу.

Юнак. Невже ти із-за якогось бомжа, алкоголіка можеш так вчинити? Безглузда! Ти пошкодуєш про це! (*Хлопець йде*).

Дівчина. У Вас відкритий перелом. Потерпіть! Я викличу «швидку». (*Відходить*).

Чоловік. Дівчина! Спасибі вам! (*Дівчина обернулася і посміхнулася*). Ви обов'язково знайдете собі щастя!

Учитель. Хто вчинив благородно? А як би ви вчинили? Зробивши добро, людина сама стає краща, чистіша, світліша. Якщо ми будемо уважні до будь-якої людини, з якою вступаємо у взаємодію, будь-то випадковий супутник, бродяга або друг, – це і буде прояв доброти.

Учитель. Які ж риси повинна мати толерантна людина, а які риси заважають їй бути такою?

Бліц-вікторина «Толерантна і нетолерантна людина» (два учні прикріплюють на стенд листочки з характеристиками).

Толерантна людина	Нетолерантна людина
Повага думок інших	Нерозуміння
Доброзичливість	Ігнорування
Бажання що-небудь робити разом	Егоїзм
Розуміння і прийняття	Нетерпимість
Чуйність	Зневага
Допитливість	Дратівливість
Довіра	Байдужість
Поблажливість	Цинізм
Гуманізм	Невмотивована агресивність

Учитель. *Толерантна людина.* Які особливі якості повинна мати така людина? Доповніть фразу «Я...».

Учень. «Я...»

- терпимий(а) і терплячий(а);
- зважаю на чужі думки і інтереси;
- умію вирішувати конфлікти шляхом переконання і взаєморозуміння;
- привітний(а) і дбайливий(а), ввічливий(а) і делікатний(а);
- поважаю оточення;
- поважаю права свої і інші, умію слухати та чути;
- дбайливий(а), співчуваючий(а);

- патріот своєї школи, міста, України, піклуюсь про їх процвітання;
- людина, яка береже природу і культуру;
- працелюбний(а), успішний(а), незалежний(а), щасливий(а).

Учитель. Толерантна сім'я. Які якості повинна мати така сім'я, ваша сім'я? Продовжте фразу «У моїй сім'ї...».

Учень. «У моїй сім'ї...»

- усі терпимі і терплячі;
- здорові, добрі, люблячі;
- поважають, розуміють, підтримують один одного;
- оточують один одного турботою;
- уважні, чуйні, цікавляться планами і турботами один одного;
- успішні, незалежні, щасливі.

Учитель. Толерантне село. Чим же повинне відрізнятися таке селище, наше село? Закінчіть фразу «У моєму селі...».

Учень. «У моєму селі...»

- перехожі доброзичливі, увічливі;
- вулиці, двори і парки чисті, доглянуті;
- річка і повітря чисті, природа здорова;
- школа простора, світла;
- учителі розумні, добрі, справедливі, обізнані.

Учитель. Толерантна країна. Продовжте фразу «У моїй країні...».

Учень. «У моїй країні...»

- влада справедлива, професійна, відповідальна, така, що піклується про своїх громадян;

- усі громадяни – патріоти своєї країни, вільні, поважають права свої та інших, цінують добросусідські стосунки, мир і повагу, право кожного бути самим собою;

- країна співпрацює з іншими країнами світу, зберігаючи мир і дружбу у всьому світі.

Учениця. Ми більше отримаємо, чим віддамо, якщо частіше згадуватимемо про те, що нас об'єднує, про те, що людина стає Людиною тільки завдяки іншій людині.

Учитель. Наш клас – це маленька сім'я. І хотілося б, щоб в нашій сім'ї завжди панували повага, взаєморозуміння і не було сварок. А що ж для цього треба? Ми з вами спробуємо «виростити» дерево толерантності, на листочках якого ми залишимо свої побажання і малюнки.

Візьміть листочки і напишіть на них, що потрібно зробити, щоб наш клас, наша школа, наше село стали планетою Толерантності. Потім листочки і малюнки прикріпіть на наше дерево Толерантності.

(Учні виконують завдання учителя. Після чого учитель декламує вірш «Толерантність врятує світ»).

Толерантність врятує світ

Толерантне ставлення людини
Збереже планету від негод,
Розрубає мотлох павутини,
Переріже нитку перешкод.

Толерантне ставлення до всього
Збереже, врятує і спасе,
Допоможе вгледіть перемогу,
Допоможе витримати все.

Будь завжди нестримним вільнодумцем,
Свої мрії пензлем намалюй.

Освіти життя яскравим сонцем,
Толерантний Всесвіт побудуй!

Нехай кожен з нас і в цілому наш клас, наша школа, наше село і наша Україна завжди будуть островами толерантності для усіх жителів великої планети Земля.

Рефлексія. Тепер попрошу усіх встати в коло дуже щільно один до одного, покладіть руки один одному на плечі, підніміть праву ногу і витягніть її до центра кола. По моїй команді усі робимо крок усередину і хором весело скажемо: «Якщо кожен один до одного буде терпимий, то разом ми зробимо толерантним наш світ!».

Список використаних джерел

1. Грива О. Толерантність як цінність освіти й виховання в християнській та мусульманській традиціях / О. Грива // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 112-116.
2. Декларація принципів толерантності // Освіта України. – 2003. – 7 листопада. – С. 4.
3. Корженко К. Що таке толерантність? / Катерина Корженко // Педагогіка толерантності. – 2006. – № 2-3. – С. 6.

*Л. В. Талашкевич,
учитель англійської мови,
керівник євроклубу «Веселка»
Новоукраїнської ЗШ I-III ступенів № 8
Новоукраїнської районної ради*

WORLD OPENS UKRAINE, UKRAINE OPENS WORLD СВІТ ВІДКРИВАЄ УКРАЇНУ, УКРАЇНА ВІДКРИВАЄ СВІТ (Round table discussion for 8-9th form)

Aim: to develop critical thinking, ideas about European integration.

Objectives: - introducing and practicing new vocabulary;
- revising previously taught vocabulary;
- introducing a new grammatical point;
- introducing new functional language;
- developing speaking skills – fluency/accuracy practice/
consolidating recently taught language;
- to create a relaxed, non-threatening atmosphere in the classroom;

- to prepare for a discussion by making notes;
- to participate in a discussion, expressing opinions, agreeing or disagreeing;
- to listen for expressions of agreement or disagreement in a conversation.

Materials to be used: Handouts on the topic, PP presentation, Forum magazine

Procedure:

1. Warming up: Complete information/listening/

- 1) Kirovohrad region is...
- 2) The present borders of Kirovograd Region...
- 3) In Heraldry the picture of an eagle is...
- 4) During the last decade deposits of gold
- 5) The economy of Kirovograd Region is...
- 6) The history of the city foundation... etc.

2. Brain storming:

- Can we consider our region to be economically developed?
- Can you prove this?
- Can our region exist without relations with other regions?
- What are the challenges every country faces in this century?
- What are the ways to avoid crises in our globalized world?

3. Introduction to the round table discussion

Teacher. Today we'll try to learn about the way our region coped on the way to Europe. We'll listen to information on the Assembly of European Regions. And after figuring out all the information you are to be ready to answer the question: What are the perspectives of Kirovohrad region?

Logo of the Assembly of European Regions

Info #1 The Assembly of European Regions (AER) is the largest independent network of regional authorities in wider Europe, bringing together over 250 regions from 35 countries along with 16 interregional organisations. AER is the political voice of its members and a forum for interregional co-operation.

On 15 June 1985, at Louvain-la-Neuve (Wallon Brabant), 47 Regions and 9 interregional organisations founded the Council of the Regions of Europe (CRE),

which would later become the Assembly of European Regions in November 1987 at the second General meeting of the Regions of Europe in Brussels.

Info #2 AER Priorities

- Promoting the modernisation and internationalisation of regional governance.
- Promoting innovation, growth and employment in Europe's regions.
- Addressing the challenges of demographic change, migration, health and social exclusion.
- Ensuring sustainable development and combating environmental degradation.
- Developing democracy through diversity, and promoting diversity in culture, media and education.
- Creating a secure environment for citizens.

Info #3 AER's mission is to:

- Promote the principle of subsidiarity and regional democracy;
- Increase the regions' political influence within the European institutions;
- Support the regions in the process of European enlargement and globalisation;
- Facilitate interregional cooperation across wider Europe and beyond.

Info #4 On November 24, 2005, our Kirovohrad region became a member of the Assembly of European Regions. The Assembly took place in Strasbourg, France. The General Assembly was devoted to the subject of innovations and creativity in Europe.

Info #5 Since 2005 the official delegation from our region have been participating in the meetings of The Assembly of European Regions. A great variety of important topics have been discussed during these years. Among them are the following: regional aspects of energy-saving technologies, integration, identity and the part regions play in European construction, as well challenges as for strategy of European development till 2020 and many others.

Info #6 Kirovohrad maintains economic and cultural relations with near and far foreign countries. We use best practice, new technologies and we are ready to share our achievements. Kirovohrad has long-term friendly relations with some Russian cities, especially with Moscow and Vologda. Many joint projects have been implemented together with Lower Silesia province of the Republic of Poland.

Info #7 The Charity Foundation "Humanitarian Aid to Eastern Europe" favoured establishing close friendship between Kirovohrad and Bremerhaven (Germany). Many collectives from Germany, Poland, Slovenia, and Serbia come to our city to take part in the international festivals, such as "Art unites children" and "Children of Europe under one roof". The Kirovohrad city mayor Oleksandr Sainsus often represents our state in the Congress of local and regional authorities in Europe as a member of the Ukrainian delegation, creating new opportunities for further development of partnership and collaboration with cities in other countries.

4. Discussion. Socratic Questions

- Have you got an idea about the Assembly of European Regions?

- What are the AUR's priorities?
- How long was our way to the membership in this organization?
- How would you evaluate the participation in this organization?
- Would you explain why it is necessary or beneficial, and who benefits?
- Can you name spheres of interests of our region?
- Why do you say that?
- How does this relate to our discussion?
- What would be an alternative?
- What is another way to look at it?
- What are the strengths and weaknesses of our cooperation?
- What generalizations can you make?
- What was the point of this question?
- Why do you think I asked this question?

5. Summing up.

6. **Home assignment:** write an essay on the topic "Twin city of Kirovohrad".

***Н. А. Репецька,**
директор ЗШ I-III ступенів № 7
імені О. С. Пушкіна
Кіровоградської міської ради*

***В. В. Чернецька,**
учитель світової літератури
ЗШ I-III ступенів №7
імені О. С. Пушкіна
Кіровоградської міської ради*

«ОСЬ ТАКІ З ТОБОЮ МИ, ЗЕМЛЯЧЕ...» (урок з елементами дослідження для учнів 8-9 класів)

Мета: познайомити учнів із найкращими представниками України у світі, які є гордістю, славою та духовним надбанням нації; формувати в учнів почуття особистої відповідальності та гордості за долю своєї держави та українського народу, ціннісне ставлення до суспільства, мови, сім'ї, самого себе; розвивати критичне мислення та мовлення учнів.

Обладнання: державні символи України; схематичне зображення дерева, на кроні якого розміщено портрети, фотоілюстрації відомих українців; інформаційно-освітні ресурси.

Хід уроку

*«Он де, люде, наша слава, слава України!»
Т. Г. Шевченко*

I. Організація класу до уроку

Учитель. У цьому році ми відзначили 23 роки з того часу, як Україна стала незалежною державою. Історично становлення нашої країни відбувалося протягом багатьох віків. За цей час не одному поколінню українців довелося ціною власного життя здобувати право прийдешніх поколінь на незалежність. Сьогодні ж 1991 рік вписано в новітню історію України, як час, з якого почалася нова сторінка розвитку державності. Проте важливо пам'ятати історичні постаті та події для того, щоб не забувати про шлях, який довелося подолати українській державі у своєму становленні.

Урок присвячено визначним українським постатям новітньої історії нашої держави і їхньому баченню патріотизму, державності, єдності українського народу і становлення української державності. Роки незалежності найбільш запам'яталися українцям гучними подіями в тих чи інших сферах суспільства, але кожна подію творять люди. Люди, які кожною справою, кожним словом, крок за кроком допомагали Україні, молодій державі, знайти своє місце у світовому співтоваристві. Ці люди на власному досвіді знають, що таке патріотизм і віра у свою Батьківщину.

II. Актуалізація опорних знань

Сьогодні на уроці пропонуємо дослідити питання визнання світом талановитих українців та розуміння їх ролі в житті та процвітанні рідної держави.

1. Проблемне питання: «Чи є нам чим гордитися?»

Пропонуємо прослухати та обговорити поезію М. Ткача «Моя Україна!».

Моя Україна!

На росах, на водах,
На всіх переходах
Курличеш мені в журавлиних ключах,
Моя Україно,
Родима країно,
Ясні небеса в материнських очах.
Я чую твій голос,
Пшеничний твій колос
У душу мені засіває зерно.
Моя Україно,
Колиско-каліно,
Пізнати тебе мені щастя дано.
З тобою розлука –
Гірка моя мука,
Печаль журавля без гнізда в чужині.
Моя Україно,
Білявко-хатино,
З твого вікна світить доля мені.

2. Обговорення поезії:

- Про що говорить автор у поезії? (*особливо ніжно і мелодійно говорить про любов до України, відчуття єднання з Батьківщиною; про неповторну красу природи*);

- Який емоційний стан та відчуття передаються у поезії? (*сповідальна тональність, глибока щирість і спостережливе, правдиве, відтворення краси української землі; автор звертає увагу на печаль, сум і тугу розлуки з Україною*);

- Коли виникає печаль та «гірка мука» за рідною країною? (*коли людина далеко від рідної землі*);

- На вашу думку, чи достатньо наша держава та українці відомі у світі? Який внесок зробили українці у розвиток культурного, інтелектуального, політичного та економічного потенціалу світової цивілізації?

Пропонуємо дослідити дане питання, об'єднавшись у творчі групи, кожна з яких по завершенню дослідження презентує його результати.

III. Основна частина.

Завдання. Знайти відомості про видатних українців, чия доля пов'язана з Україною або іншою країною світу.

Робота в групах. (*Учні отримують завдання та для його реалізації інформаційно-освітні ресурси, доступ до Інтернет-мережі*).

Етапи роботи.

1. Пошук інформації про видатну особистість, опрацювання матеріалів.

(*Учні визначають видатних українців, відомих у країні та світі, діяльність яких пов'язана з громадсько-політичною, економічною, науково-технічною, культурно-мистецькою, спортивною сферами життя. Отримані дані оформлюються у картку «Гордість України»*).

Зразок інформаційної картки «Гордість України»

Прізвище, ім'я, по батькові –

Місце народження (смерті) –

Період життя та діяльності –

Головне досягнення (галузь) –

Інші інтереси –

Форми визнання –

Форми вираження зв'язку з Україною –

Особистісні якості –

2. Творчий захист проектів:

- розташування портретів, фотоілюстрацій видатних українців на символічному дереві пошани та гордості, що схематично зображене на дошці (*додаток*);

- презентація творчого шляху та діяльності видатних українців; представлення кола їх наукових і творчих інтересів, результатів громадсько-політичної діяльності; характеристика їх особистісних якостей.

Приклади учнівських пошуків за персоналіями:

Ігор Тамм

Ігор Сікорський

Сергій Корольов

Леонід Попов

Леонід Каденюк

Юрій Маленченко

Сергій Бубка

Стелла Захарова

Андрій Шевченко

Яна Клочкова

Віта та Валентина Семеренко

Василь Ломаченко

Олександр Усик

Віталій та Володимир Клички

Арсеній Тарковський

Володимир Горовіц

Микола Лисенко

Серж Лифар

Микола Гоголь

Михайло Булгаков

Олександр Довженко

Богдан Ступка

3. Бесіда:

- Якими рисами можуть пишатися українці? (*Працьовиті, дбайливі, мудрі, винахідливі, співучі, творчі, талановиті, відповідальні тощо*).

- Чи можемо ми зміцнити свою державу, піднести на належний рівень престиж України? (*Так, у нашої країни гідне майбутнє – це велика держава в центрі Європи, зі своїм важливим духовним та інтелектуальним потенціалом; для зміцнення держави необхідно вірити і діяти*).

- Який внесок українців у розвиток держави? (*Наукові винаходи, дослідження історичних пам'яток, спортивні досягнення тощо*).

- Яким може бути ваш власний внесок у розвиток української нації? (*Отримати якісну освіту; обрати професію, яка принесе користь державі в майбутньому; розвивати патріотичні почуття; вивчати, підтримувати та популяризувати українську культуру та національні традиції*).

Учитель. Про те, які якості притаманні українцям, можемо дізнатися, послухавши поезію.

Ділові, немов американці,
Пристрасні, неначе мексиканці,
І співучі, наче італійці,
І розсудливі, немов оті англійці.
Як китайці, дуже працьовиті,
Винахідливі, такі талановиті!
Може, навіть трохи скупуваті,
Та душею щедрі і багаті.
А також веселі та гостинні –
В цьому, мабуть, схожі на грузинів.
Як цигани трохи галасливі,
Інколи хитрющі та кмітливі.

Як французи, дуже емоційні.
Чуйні і ласкаві, експресивні.
Наче німці, здібні і практичні,
Ніби чехи, милі, симпатичні.
Як ніхто, завзяті і дбайливі,
І дотепні, й мудрі, жартівливі,
А ще міцні, сміливі, дужі,
До чужого горя не байдужі.
Ще – охайні, чемні, незрадливі,
А до того всього – ще й вродливі!
Ось такі з тобою ми, земляче...
І терплячі, надто вже терплячі...

IV. Підсумок заходу

Учитель. Прошло 23 роки з дня проголошення незалежності України. Ми з гордістю та радістю можемо заявити всьому світові, що засяяла веселка над нашою землею, нашою державою: Україна здобула волю і незалежність. Перед світом постала держава з давньою історією, національною духовною культурою, працьовитим, талановитим та миролюбним народом. Тут наші державні корені, тут наша земля, яка дала нам горде ім'я – українці. Всіх нас з'єднало одне слово – Україна! Кожна людина найбільше любить той край, де народилась і живе. Кожен повинен пишатися своєю рідною землею.

Список використаних джерел

1. Видатні українці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spadshina.com/programs/vidatni-ukrayintsi/>

2. Світ молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svitmolodi.at.ua/publ/vidatni_ukrajinci/20 .

3. Українська енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uapedia.com.ua/> .

4. Шаров І.Ф. 100 видатних імен України. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 496 с.

Гордимся пращурами й сучасниками!

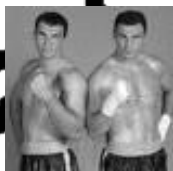
А. Шевченко,
футболіст

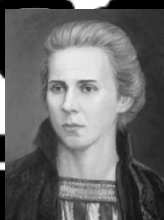
М. Булгаков,
письменник

М. Гоголь,
письменник

Брати Клички,
боксери, політики,
меценати, олімпійські
чемпіони

Л. Українка,
поетеса

О. Довженко,
письменник,
кінорежисер,
кінодраматург

А. Тарковський,
поет, перекладач

С. Бубка,
легкоатлет,
чемпіон Європи і
світу, олімпійський
чемпіон,
Герой України

Л. Костенко,
письменниця,
поетеса

Б. Ступка,
актор,
Герой України

С. Лифар,
хореограф

Я. Клочкова,
плавчиня,
олімпійська
чемпіонка,
Герой України

В. Горовіц,
композитор

С. Корольов,
учений,
авіаконструктор

Л. Каденюк,
перший космонавт
незалежної
України,
Герой України

М. Лисенко,
композитор,
педагог,
громадський діяч

І. Сікорський,
інженер,
авіаконструктор

РОЗДІЛ ІІІ

ВІД КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ДО КУЛЬТУРИ НАЦІЇ

(старша школа)

Т. В. Триняк,
учитель історії та правознавства
НВК «Долинська гімназія –
ЗШ І-ІІІ ступенів № 3»

ПРАВОВА КУЛЬТУРА – МІЦНІСТЬ ДЕРЖАВИ

(урок-тренінг для учнів 10-го класу)

Мета і завдання: поглибити знання учнів, що стосуються прав й обов'язків громадян та їх реалізації згідно з Конституцією та Законами України; формувати в учнів правову культуру та правосвідомість; стимулювати вироблення активної громадянської позиції щодо неправомірної поведінки, яка завдає збитків державі, зазіхає на територіальну цілісність і незалежність України; виховувати повагу до Законів, Конституції України, прав та свобод громадян, відповідальність за свої вчинки та почуття громадянського обов'язку.

Обладнання: магнітна дошка з набором магнітів, крейда, ватман, маркери, ручки, 4 листа формату А4, скотч, ножиці, клубок ниток, маркери, Конституція України, лист-підказка з правовими термінами («правова держава», «соціальна держава»).

Вислови записані на дошці:

Знання права заслуговує найвищої шани (Ульпіан).

Треба бути рабом закону, щоб залишатися вільним (Цицерон).

Держава створюється не заради того, щоб жити, але переважно для того, щоб жити щасливо (Аристотель).

Закони повинні для всіх мати однаковий зміст (Ш. Монтеск'є).

Хід уроку

I. Організація класу до уроку

Привітання, створення комфортної психологічної обстановки, психологічне налаштування.

Гра «Немає правил». Для проведення гри кожен ряд учнів утворює одну команду. Ті, хто на перших партах, – капітани команд. Їм учитель дає по маркеру (або іншому предмету) і оголошує: «Гра почалася!».

Очевидно, учні будуть у розпачі через відсутність вказівок, після хвилини такої «гри» вчитель зупиняє її словами: «Стоп! Ви порушили правила!» і пояснює гру, говорячи, що маркер треба спочатку передати в кінець ряду, а потім повернути його тим, хто починав: виграє команда, яка закінчує першою.

Учитель знов розпочинає гру зі слів «Гра почалася», учні починають грати, а він їх знов зупиняє словами «Стоп! Ви порушили правила!» і пояснює, що вони забули, що можна передавати маркер лише через ліве плече. На це вони можуть почати скаржитися, або обурюватися, що вчитель нічого не сказав про ці правила, учитель не звертає уваги на зауваження. Після чергового старту вчитель зупиняє учнів: «Ви знов порушили правила» і додає нове правило, наприклад, маркери слід передавати правою рукою, а приймати лівою. Гра починається й триває до завершення. Учитель визначає переможців.

II. Актуалізація опорних знань учнів

Вправа. «Скринька думок»

1. Що ви можете сказати про гру? Що вам не сподобалося? (серед можливих відповідей треба виділити такі:

- мають бути правила;
- ці правила мають бути всім відомі;
- правила мають бути ясні, чіткі, зрозумілі;
- усі учасники мають бути рівними у своїх правах).

2. Згадаємо, які правила поведінки ви вже знаєте? (у громадських місцях, у транспорті, у школі, на природі, на воді, правила дорожнього руху тощо).

3. До чого може призвести відсутність правил? (до хаосу, безладу, безправ'я, беззаконня та анархії).

Учитель. У цій грі справді не вистачає правил. Саме правила є дуже важливою умовою не тільки для проведення будь-якої гри, заходу, конкурсу, а й обов'язкові для існування суспільства, держави, спільності.

Отже, щоб забезпечити життя в мирі і злагоді один з одним, складають правила, які визначають і регулюють стосунки між людьми. Життя змусило людей встановити багато різних правил. І ми зустрічаємося з ними на кожному кроці – у громадських місцях, у транспорті, у школі, на природі, на воді, правила дорожнього руху і т.п.

4. Що особливо зміцнює державу? (правопорядок, законність).

Правила, що встановлюють порядок у всій державі, визначають обов'язки кожного громадянина та його права і є обов'язковими для виконання всіма громадянами країни, хто б вони не були – дорослі чи діти, учителі чи учні, президент чи депутати – називаються законами, закріплені вони в Конституції та законодавстві України. Громадяни, які знають, поважають і виконують закони, цим самим зміцнюють свою державу, формуючи правову культуру суспільства. А чи це так ми переконаємося сьогодні на уроці.

III. Представлення теми та висловлювання очікувань від навчальних результатів уроку

Учитель. Визначте завдання нашого уроку? (учні називають свої очікування та визначають завдання уроку, учитель доповнює:

- формувати в учнів правову культуру та правосвідомість;
- поглибити знання учнів, що стосуються прав й обов'язків громадян та їх реалізації згідно з Конституцією та Законами України;

- стимулювати вироблення активної громадянської позиції щодо неправомірної поведінки, яка завдає збитків державі, зазіхає на територіальну цілісність і незалежність України;

- виховувати повагу до законів, Конституції України, прав та свобод громадян, відповідальність за свої вчинки та почуття громадянського обов'язку).

IV. Вивчення нового матеріалу.

Учитель. Девізом нашого уроку нехай стануть слова відомих філософів, політиків, громадських діячів Стародавнього світу та Нового часу, які особливо актуальні сьогодні:

Знання права заслуговує найвищої шани (Ульпіан).

Треба бути рабом закону, щоб залишатися вільним (Цицерон).

Держава створюється не заради того, щоб жити, але переважно для того, щоб жити щасливо (Аристотель).

Закони повинні для всіх мати однаковий зміст (Ш. Монтеск'є).

Учитель. Ми постійно стикаємося з питаннями права, наші щоденні дії часто мають правову оцінку. Право, закони супроводжують людину все її життя. Щоб уміло і правильно користуватися своїми правами і добре виконувати свої обов'язки, не порушуючи права і законні інтереси інших, потрібно знати закони.

1. Термінологічна розминка.

Пригадайте визначення таких понять:

Право – це ... *(сукупність загальнообов'язкових правил поведінки установлених державою).*

Закон – це ... *(офіційний письмовий документ, який містить норми права і приймається законодавчим органом держави).*

Конституція – це ... *(основний закон держави, що визначає основи суспільного і державного ладу, систему державних органів, порядок їх утворення й діяльності, права й обов'язки громадян).*

2. Вправа «Юридичний тренажер».

Групова робота з текстом Конституції України:

1 група. Стаття 1 Конституції України.

Визначте статус України, як держави. Поясніть. *(Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава).*

2 група. Стаття 2 Конституції України.

Визначте форму державного устрою нашої держави. *(Україна є унітарною державою, територія в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою).*

3 група. Стаття 5 Конституції України.

Визначте форму правління та єдине джерело державної влади. *(Україна є республікою, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ).*

4 група. Стаття 6 Конституції України.

Визначте, який є поділ державної влади? Як ви вважаєте, з якою метою здійснюється поділ державної влади? *(Державна влада в Україні здійснюється*

на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, така система врівноважень і противаг у діяльності органів державної влади запобігає зосередженню всієї влади в руках однієї гілки влади).

5 група. Стаття 8 Конституції України.

Визначте принцип верховенства права. *(Конституція України має найвищу юридичну силу. Звернення до суду для захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина на підставі Конституції гарантується).*

Учитель. Вивчаючи Конституцію, звернемо увагу на II розділ Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», в якому є статті, що безпосередньо стосуються нас і наших батьків. Тож більш детальніше ми на ньому і зупинимось.

3. Гра «Юридичні пазли».

Учні повинні вибрати із запропонованого кожній групі переліку політичних, особистих, соціально-економічних, культурних прав та конституційних обов'язків ті, які відносяться саме до їхньої групи.

1 група – політичні права.

2 група – особисті.

3 група – соціально-економічні.

4 група – культурні.

5 група – конституційні обов'язки.

4. Правова загадка. Хто такий омбудсмен? *(Уповноважений Верховної Ради України з прав людини).*

5. Правова естафета. Поняття «право» не існує без поняття «обов'язок» – вони невід'ємні один від одного. Якщо ви маєте отримувати якісь блага, то хтось повинен вам їх надавати. Саме тому слід завжди пам'ятати, що, крім прав, ми маємо ще й обов'язки. Вони також зазначені Конституцією України – статті 65-68 *(команди по черзі називають конституційні обов'язки громадян України).*

6. Вікторина «Конституційні права та обов'язки».

(Учитель роздає картки, на яких роздруковані різні ситуації, що стосуються правопорушень, і просить учнів по черзі прокоментувати їх).

Ситуація 1. Валя К. допомагає мамі розносити пошту. Вона дуже цікавиться життям своїх друзів, а тому іноді перечитує листівки, листи, адресовані іншим. Які права людини вона порушує? *(Стаття 31 Конституції України).*

Ситуація 2. У багатьох американських фільмах фінал такий: затримавши злочинця, правоохоронець говорить: «Ви маєте право мовчати. Усе, що ви скажете, може бути використане проти вас. Ви маєте право на... Про які права людини і громадянина тут ідеться? Чи маєте ви такі права? *(Стаття 29 Конституції України).*

Ситуація 3. Один канадський письменник говорив: «Право бути здоровим у наші дні – настільки дорога річ, що його може дозволити тільки багатий». Що мав на увазі письменник? Чи реалізована Стаття 49 Конституції України?

Ситуація 4. Дев'ятирічний Сергій написав вірші й хотів надіслати їх у дитячий журнал. Але його старший брат Дмитро сказав: «Даремно посилаєш. Ти ж

неповнолітній, не можеш бути автором, і тому твої вірші не надрукують». Чи правий Дмитро? (*Статті 34, 54 Конституції України*).

Ситуація 5. Громадянин М. перейшов вулицю на червоне світло. Водій, намагаючись його не збити, різко вивернув кермо. У результаті зіткнулись два автомобілі. Яке правопорушення здійснив громадянин М.? (*Порушив правила дорожнього руху*).

Ситуація 6. Громадянин К. запідозрив свого сусіда Б. у крадіжці магнітофона, виламав двері квартири Б. і знайшов свою річ. Ні громадянин К., ні Б. не повідомили про ці події в правоохоронні органи. Хто з них і як порушив Конституцію України? (*Стаття 30 Конституції України*).

Ситуація 7. Чи може жінка стати Президентом України? (*Стаття 24 Конституції України*).

Ситуація 8. Костя Л., 12 років, подарував своїй подрузі велосипед. Приголомшеним батькам він пояснив, що велосипед – його приватна власність. А в Конституції записано, що кожен має право розпоряджатися своєю власністю. Хто ж правий – Костя чи батьки? (*Батьки*).

Ситуація 9. Напередодні огляду шкільної художньої самодіяльності директор школи змусив працювати вчителів без вихідних протягом місяця. Дайте оцінку діям директора. Яке конституційне право порушено? (*Стаття 45 Конституції України*).

Учитель. Обов'язком усіх громадян України є не тільки знання Законів нашої держави та Конституції України, а й неухильне їх дотримання, повага до прав і свобод, честі і гідності інших громадян. Це і є правова культура.

7. Вправа «Юридичний лікбез».

Правова культура – це не тільки знання, розуміння і усвідомлене сприйняття чинного права, а й поведінка громадянсько-відповідальної особи в межах діючого законодавства. (*Визначення подане на дошці*).

Правова культура людини полягає в тісному зв'язку основних її частин (знання законів – усвідомлене відношення до закону – правомірна поведінка). (*Один із учнів складає на дошці схему з складових частин правової культури: знання закону – відношення до закону – поведінка*).

Виховання правової культури – шлях до побудови правової держави.

Для розбудови міцної держави та громадянського суспільства в Україні важливим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та правової культури населення.

V. Підбиття підсумків тренінгу.

Вироблення єдиного рішення щодо шляхів розв'язання проблеми підвищення правової культури суспільства.

Учитель. Сьогодні кожний із вас більш детально ознайомився з тими статтями Конституції України, в яких іде мова про права, свободи та обов'язки людини і громадянина. І ваше завдання не лише знати й уміло використовувати свої права, але й виконувати всі свої обов'язки, не тільки засвоювати правові знання, а й постійно їх реалізовувати згідно з Конституцією та Законами України. Завжди майте активну громадянську позицію щодо неправомірної поведінки, яка завдає збитків державі, зазіхає на територіальну цілісність і незалежність України, поважайте Закони своєї держави.

Урок закінчується флешмобом. Учні по двоє вибігають до дошки вигукуючи слова: *правова культура – це міцність держави, правова культура – це сила держави, правова культура – це знання права, правова культура – це верховенство права, правова культура – це правосвідомість, правова культура – це престиж держави, правова культура – це стабільність держави, правова культура – це визнання держави, правова культура – це міцність держави.*

Останні слова: «*Міцність держави – це ми!*», – вигукують учні всі разом, піднявши руки із синьо-жовтими стрічками.

Заключне слово вчителя. Кожен з вас є громадянином України, частиною великого народу, великої родини. Україна чекає на вас – молодих, енергійних, розумних, які знають свої права і обов'язки, а головне патріотично налаштованих, які серцем і душею вболівають за свою країну. (*Учитель кожному дарує Пам'ятку молодого громадянина України*).

Пам'ятка молодого громадянина України

1. Пам'ятай: ти вільний громадянин вільної держави – України, для розвитку і зміцнення якої повинен кожним кроком, словом, дією сприяти розвитку, злагоді, порозумінню своєї землі й народу.

2. Сприяй відродженню духовних цінностей, набувай ґрунтовних знань з історії, культури, традицій.

3. Повсякчас дотримуйся основних засад духовності української нації – загальноприйнятих християнських заповідей.

4. Виховуй у собі патріотизм, чесність, мужність, терпимість до недоліків інших.

5. Засуджуй байдужість, зраду державних інтересів України.

6. Чесно й добросовісно трудись на благо зміцнення державності України.

7. Будь завжди готовим стати на захист цілісності Української держави, її кордонів, народу.

8. Охороняй екологічне середовище, раціонально використовуй природні ресурси.

9. Серцем відчуй єдність із державою, яка піклується про тебе, і яку ти маєш зміцнювати.

Список використаних джерел

1. Ткачов С. Громадянська освіта учнівської молоді: історико-педагогічні аспекти та термінологічне поле / С. Ткачов. – Х. : Основа, 2011. – 95 с.

2. Євтушенко Р. Розвиток правової освіти – необхідна умова побудови правової держави / Р. Євтушенко // Історія України. – 2003. – № 9. – С. 18-25.

3. Зорнік Т. Формування громадянської свідомості учнів під час вивчення правознавства / Т. Зорнік // Історія України. – 2003. – № 7. – С. 27-31.

4. Куксенко С. Створення позитивної мотивації навчальної діяльності школярів під час вивчення правознавства / С. Куксенко // Історія України. – 2002. – № 47. – С. 25-27.

5. Машіка В. Нетрадиційні методи навчання / В. Машіка // Юридичний вісник України. – 1998. – 9-15 липня. – С. 6.

В. Л. Бузько,
учитель фізики КЗ «Навчально-
виховне об'єднання № 6
«Спеціалізована загальноосвітня
школа I-III ступенів,
центр естетичного виховання
«Натхнення» Кіровоградської
міської ради Кіровоградської
області»

ВИДАТНІ УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ, ВІНАХІДНИКИ, ЯКІ ЗРОБИЛИ ВАГОМИЙ ВНЕСОК У РОЗВИТОК СВІТОВОЇ НАУКИ (урок-конференція для учнів 10-11 класів)

Мета: поглибити знання учнів про Україну як спільноту гідних, працьовитих, талановитих людей; ознайомити з досягненнями видатних людей України: М. Амосова, О. Антонова, В. Вернадського, Г. Гамова, Ю. Кондратюка, Г. Лангемака, О. Смакули, І. Тамма, В. Філатова; формувати пізнавальний інтерес учнів; виховувати почуття гордості за свій народ.

Обладнання: ПК, мультимедійна презентація; інтерактивні кросворди, плакат.

Файли з фотографіями учених і винахідників, представлених у змісті уроку, можна переглянути та завантажити на веб-сайті науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» (<http://koipro414.at.ua>).

Урок проводиться у формі конференції, на якій учні мають представити свої проекти. За тиждень учні отримали завдання підготувати міні-проект про ученого чи винахідника. Учні були поділені на групи:

- 1-а група: учені-фізики;
- 2-а група: учені-астрономи;
- 3-я група: учені-біологи;
- 4-а група: винахідники;

Протягом тижня учні здійснюють самостійну пошукову роботу. Добирають джерела інформації, займаються оформленням проекту.

За допомогою вчителя було розподілено обов'язки серед учасників групи, призначено керівників-експертів.

Склад учасників конференції: голова – учитель; оргкомітет – керівники груп; журі – учителі, учні-старшокласники; учні, які готували проекти; слухачі – учні, які не брали участі в підготовці проектів.

Хід уроку

I. Організаційна частина

II. Мотивація навчальної діяльності

Українська земля є Батьківщиною багатьох визначних учених і культурних діячів, що зробили неоціненний внесок для розвитку світової науки й культури.

III. Вивчення нового матеріалу. Захист проектів учнями.

1-а група.

Юрій Васильович Кондратюк (Олександр Ігнатійович Шаргей; 21.06.1897-23.02.1942).

У Малій Висці, працюючи машиністом, потім технологом, цей непомітний родич із Києва, як називали його поміж собою селяни, зігнувшись над лампочкою Ілліча, вечорами закінчує свій геніальний, неперевершений, найскладніший твір з міжпланетних сполучень, який зробив його ім'я безсмертним.

На цукровому заводі працює робітником з ремонту дизеля, помічником машиніста, помічником механіка, механіком заводу. Виявив при цьому кмітливість, винахідливість, ініціативу. Він запропонував спосіб очищення труб парових казанів від накипу. На цукровому заводі він пропрацював до осені 1925 року, а 24 липня 1924 року він стає на військовий облік у Маловиськівському райвиконкомі як Юрій Васильович Кондратюк.

У 1925 році пише книгу «Про міжпланетні подорожі», а в 1929-му видає за власний кошт свою підсумкову роботу «Завоювання міжпланетних просторів».

Незалежно від К. Е. Цюлковського, розробив основи космічних польотів і конструювання міжпланетних кораблів, вивів основне рівняння польоту ракети, розглянув найбільш енергетично вигідні траєкторії космічних польотів, першим сформулював теорію багатоступінчатих ракет, запропонував рецепти ракетного палива.

А потім була війна і загадкове зникнення Ю. Кондратюка...

Через чверть століття американські астронавти Нейл Армстронг та Едвін Олдрін висадилися на Місяці і популярний журнал Life (Життя) опублікував інтерв'ю з провідним інженером програми «Аполлон» Джоном Хуболтом, котрий заявив, що програма польоту будувалася на розрахунках, які належать Юрію Кондратюку (власне йшлося про використання ідеї так званої траси Кондратюка). Використали американці й інші деталі Місячного проекту Ю. Кондратюка (наприклад, про кількісний склад екіпажу Місячного модуля – саме три астронавти: один залишається на місячній орбіті, а двоє опускаються на Місяць).

Після зникнення Ю. Кондратюка почалося друге життя геніального винахідника й теоретика освоєння космосу. Це життя – вічне, оскільки повне загадок і таємниць, розгадок яким, очевидно, не буде. Взяти хоча б згаданий вище факт виявлення в архіві американського конструктора В. фон Брауна рукопису Ю. Кондратюка-Шаргея. Пояснення, що, мовляв, зошит знайшов німецький солдат і передав своєму командирі – це фантазії дослідників. Факт смерті Ю. Кондратюка теж не підтверджений – досі не виявлені ні місце його загибелі, ні могила.

Однак у матеріалах, опублікованих у США, вказується, що Ю. Кондратюк помер 1952 року, тобто через десять років після свого зникнення на Орловщині.

Як кажуть у таких випадках – таємницю зберігають архіви. У всякому разі доступу до архіву Ю. Кондратюка в Російській Федерації немає і для

російських дослідників. У Полтаві технічний університет названий ім'ям видатного земляка, у Новосибірську, де жив певний час теоретик космонавтики, створений Науково-меморіальний центр імені Ю. Кондратюка. Мабуть, цього мало...

Американський астронавт Нейл Армстронг – учасник програми «Аполлон», який побував на Місяці, набрав пригорщу землі біля будинку, де колись мешкав Ю. Кондратюк.

Залишається вірити, що Вічність, якій належить Геній, вшанує того, хто казав: «Колись я буду там – на Місяці».

Георгій Еріхович Лангемак народився 26 червня (8 липня за новим стилем) 1898 р. в м. Старобельську Луганської області в сім'ї вихідців із Франції. Його батьки та сестра Марія викладали французьку мову, що була рідною для їхньої сім'ї.

Дитинство та юність Георгія пройшли в Єлисаветграді (Кіровоград), де він навчався в 1907-1916 роках у чоловічій гімназії. Закінчивши на «відмінно» цей навчальний заклад, він у 1916 році вступає на філологічний факультет Петроградського університету.

Після Громадянської війни Г. Лангемак продовжив навчання й у 1928 році закінчив артилерійський факультет ленінградської Військово-технічної академії. Після цього його призначили на посаду начальника артилерії Чорноморського флоту.

Тим часом у Газодинамічній лабораторії (ГДЛ) її засновник Микола Іванович Тихоміров отримав позитивні результати в роботах у створенні ракет на бездимному поросі, які він розпочав у 1921 році. Успіх був високо оцінений військовим відомством, що відразу задовольнило прохання М. І. Тихомірова про направлення Г. Лангемака до нього в лабораторію.

Використання піроксилілотроїлового пороху (ПТП) у ракетах підвищило температуру горіння з 800 °С до 1800 °С і збільшило тиск у камері з 10-20 атм. до 200-300 атм. Це дало майже десятикратне збільшення дальності польоту (у порівнянні зі звичайним димним порохом).

У 1930 році Микола Іванович Тихоміров передав Георгію Лангемаку естафету подальшого вдосконалювання реактивних снарядів (РС) як першооснови нового виду артилерійської техніки. Військове відомство щедро субсидювало новий напрямок робіт.

До досліджень зі стабілізації польоту РС за рахунок часткового витікання порохових газів через тангенціальні отвори (для обертання снаряда) Г. Лангемак приступив на початку 1931 року. При цьому особлива увага приділялася розробці реактивних снарядів калібру 82 й 132 мм. На обертання РС ішло 10-15% порохових газів, що зменшувало дальність польоту снарядів. У той же час сильно розвинена хвостова частина спричиняла збільшення ваги снаряда. Розроблена ученим конструкція РС була покладена в основу їхнього подальшого вдосконалення.

На початку листопада 1937 року Г. Лангемака й начальника РНДІ І. Т. Клейменова було заарештовано і через два місяці засуджено до розстрілу.

Після багатьох років забуття справедливість була відновлена. Видатний діяч ракетної техніки, один із творців реактивної артилерії Георгій Еріхович

Лангемак 19 грудня 1955 року був реабілітований, у червні 1991 року йому посмертно присвоєне звання Героя Соціалістичної Праці. За рішенням Міжнародного астрономічного союзу (International Astronomical Union), ім'ям Г. Е. Лангемака названий кратер на звороті Місяця.

За створення «Катюші» в 1942 році РНДІ був нагороджений орденом Червоної Зірки. У честь цієї події на території підприємства на постаменті встановлена залпова пускова установка на шасі вантажної машини ЗІЛ. Вона стала пам'ятником її творцям, серед яких видатною постаттю є Г. Е. Лангемак.

Олександр Теодорович Смакула (1900 – 1983; с. Доброводи, Тернопільщина).

Широко відомий у світі видатний оптик, кристалограф, хімік. Народився в селянській родині. Під час навчання в Тернопільській гімназії вирізнявся здібностями та особливими патріотичними почуттями. Член підпільної «Студентської української громади», поширює твори українських письменників і поетів, організовує вистави п'єс українських драматургів. У 1918 році – вояк Української Галицької Армії. Після закінчення гімназії (1922 р.) за порадою свого вчителя відомого українського математика Мирона Зарицького вступає до університету Георга Августа в Геттінгені. У той час там працювали видатні вчені Вернер Гайзенберг, Макс Борн, Роберт Поль та ін. У 1927 році складає докторський іспит і захищає дисертацію. Пояснив забарвлення кристалів після радіаційного опромінення й вивів кількісну залежність, «формулу Смакули», що пов'язує концентрацію дефектів у кристалі, довжину хвилі йонізованого опромінення й забарвлення кристалів внаслідок опромінення. Праця вийшла у 1930 році («Zeitschrift für Physik»). Явище активно використовували у виробництві біжутерії. У 1928 році О. Смакула приймає пропозицію колишнього вчителя й земляка, відомого літературознавця А. Музички приїхати до Одеси працювати в університеті. Невдовзі вчений повертається до Німеччини. Працює в Інституті медичних досліджень кайзера Вільгельма, керує оптичною лабораторією. Досліджуючи стероїди, вітаміни, органічні кристали, стає фундатором квантової органічної хімії. З 1934 року – директор дослідної лабораторії всесвітньо відомої фірми Карла Цайса в Єні. Створює оптичні кристали – фтористий літій і натрій, оригінальні мастила, придатні для використання за високих і низьких температур. Винаходить унікальну сполуку – бромйодид талію, що уможливило створення приладів нічного бачення. Найбільший подарунок людству він зробив у 1935 році впровадженням «просвітлення оптики» – нанесенням на лінзу тонкого шару плівки (завтовшки 1/4 довжини хвилі світла, що падає). З того часу всю оптику – від окулярів до мікроскопів і телескопів – виробляють лише просвітленою. Під час війни працює в цій же фірмі разом з Ріхардом Куном, Нобелівським лауреатом, над проблемою противідбивчих шарів. Наприкінці війни, як і багато інших видатних вчених, був вивезений з Німеччини до США, де у військовому форті-лабораторії (штат Вірджінія) досліджував матеріали для інфрачервоної техніки на потреби військово-промислового комплексу. У 1951 році його запрошують на посаду професора Массачусетського інституту технологій, у 1964 році стає директором лабораторії монокристалів у даному інституті, де тоді працювали науковці світового рівня: Норберт Вінер, Клод

Шеннон, Джон Слейтер, Джеральд Віснер, Ноа Хомський. Багаторічна наукова праця О. Смакули з вивчення фізики монокристалів, оформлена як монографія «Монокристали: вирощування, виготовлення й застосування». За цей період учений опублікував понад 80 праць, в яких проаналізував традиційні й нові методи вирощування кристалів, розробив методи рекристалізації, очищення кремнію для застосувань у напівпровідникових транзисторах, інтегральних схемах, дослідив вплив йонізувального опромінення на кристали. Почесний голова Товариства українських інженерів Америки, член Нью-Йоркської АН. Був активним учасником міжнародних конференцій. І лише раз йому вдалося побувати в Україні завдяки участі у конференції (1971 р.), що відбувалася в СРСР, у Вірменії, і куди його запросив Президент АН СРСР М. Келдиш. Протягом 3-х днів конференції він побував і в с. Доброводи, і в м. Києві.

У Єлисаветграді (нині м. Кіровоград, Україна) Ігор Євгенович Тамм жив з 1898 р. до 1913 р. Здібний юнак цікавився літературою, менше його цікавили біологія й історія, і лише на останньому місці знаходилась фізика.

Проте після закінчення гімназії на вимогу батьків він поїхав учитися в Единбургський університет. У 1914 році Ігор повернувся до Росії й поступив на фізико-математичний факультет Московського державного університету.

Але незабаром почалася Перша світова війна. Навесні 1915 року він пішов добровольцем на фронт – під снарядами виносив поранених, доглядав за ними й писав у листах, що вчиться під бомбами «тримати себе в руках».

Диплом про завершення навчання в МДУ він одержав в 1918 році. Під час революції 1917 року І. Тамм активно включився в політичну діяльність, мав успіх і був обраний делегатом від Єлисаветграда на перший з'їзд Рад. Він входив у фракцію меншовиків-інтернаціоналістів.

У вересні 1917 року Ігор Тамм одружився з Наталією Шуйською, з якою познайомився ще в 1911 році й почав листуватися, коли був в Единбурзі. Н. Шуйська походила з дуже багатой родини херсонських поміщиків, що пізніше додало складностей родині Таммів.

Основні напрямки наукової творчості Тамма відносяться до квантової механіки, фізики твердого тіла, теорії випромінювання, ядерної фізики, фізики елементарних частинок, а також до розв'язування ряду прикладних завдань.

У 1930 році І. Є. Тамм створив квантову теорію розсіювання світла на кристалах і теорію розсіювання світла електронами. У 1931 році він (разом із С. П. Шубініним) розробив квантову теорію фотоефекта в металах. До цього напрямку відносяться й роботи, у яких була показана можливість особливих станів електронів на поверхні кристалічного тіла. Ці роботи згодом набули важливого значення у зв'язку з розвитком фізики поверхневих явищ і мікроелектроніки.

2-а група

Георгій Антонович Гамов (04.03.1904, Одеса, Україна – 20.08.1968, Боулдер, Колорадо, США). Астрофізик, фізик. Освіту одержав у Новоросійському (Одеському, перший курс в 1921 р.) та Петроградському (1926 р.) університетах. Біографія вченого повна різких поворотів, вражаючих злетів, несподіванок і таємниць.

Світове визнання вчений одержав як автор теорії Великого Вибуху – походження Всесвіту, розрахунку генетичного коду, відкриття способів передачі спадкової інформації. Як фізик, він вивів формулу, що започаткувала теоретичне обґрунтування альфа-розпаду атомного ядра. Г. Гамов – автор теорії утворення хімічних елементів, згідно з якою вся речовина первісно складалася з нейтронів.

Закінчивши за 3 роки університетський курс, Г. Гамов навчався в аспірантурі, захопився теорією відносності А. Ейнштейна і квантовою механікою. У 1928 році, одержавши стипендію Рокфеллера, був запрошений на стажування у Геттингентський університет (Німеччина). У цьому провідному центрі розвитку квантової механіки молодий фізик написав свою першу визначну працю про потенціальний бар'єр атомних ядер (тунельний ефект). Дослідник не погодився з висновками Е. Резерфорда щодо розсіювання альфа-частинок в урані. Виведена Г. Гамовим формула описувала можливість хвиле-механічного проникнення. Це відкриття стало початком теоретичного обґрунтування альфа-розпаду ядер і зробило автора світовою знаменитістю.

Повертаючись із закордонного відрядження, учений зустрівся у Копенгагені з Н. Бором, котрий добився надання Г. Гамову Карлсберзької стипендії Королівської академії наук Данії. Науковець побував у Великобританії, де у Кавендишській лабораторії Кембриджського університету познайомився з Е. Резерфордом. У Данії Г. Гамов підготував доповідь для виступу на I Міжнародному науковому конгресі з атомного ядра у Римі, куди його запросили, зокрема, М. Кюрі, Е. Фермі, В. Паулі. Але повернувшись у СРСР, учений не одержав дозволу на поїздку до Риму (його доповідь була зачитана на високому науковому зібранні й включена до збірника матеріалів конгресу).

Весною 1932 року Г. Гамов за пропозицією В. Вернадського був обраний членом-кореспондентом Академії Наук СРСР (став наймолодшим в історії академії членом-кореспондентом).

Молоді вчені Л. Ландау та Г. Гамов домагалися створення в Радянському Союзі нового інституту теоретичної фізики під їхнім керівництвом, але ці пропозиції залишалися без уваги радянських учених-академіків.

Л. Ландау переїхав до Харкова, де йому забезпечили сприятливі умови для дослідницької праці. А Г. Гамов вирішив разом з дружиною залишити батьківщину.

У 1934 році, перебуваючи разом з дружиною у відрядженні у Бельгії, Г. Гамов відмовився повертатися в СРСР. Реакція Академії Наук була рішучою – його викреслили зі списку членів-кореспондентів (відновлений посмертно у 1990 році).

До 1956 року вчений був професором Університету імені Вашингтона (Вашингтон). Пізніше працював в університеті штату Колорадо. Г. Гамов брав участь у реалізації Манхеттенського атомного проекту. Г. Гамов разом Е. Теллером вважається одним з «батьків» американської водневої бомби, він заклав основи американської астрофізики та космології. У 1937 – 1940 роках вибудував першу послідовну теорію еволюції зірок з термоядерним джерелом енергії. У 1946-1948 роках – розробив теорію утворення хімічних елементів

шляхом послідовного нейтронного захоплення та модель «гарячого Всесвіту» (теорію Великого Вибуху). Наукові передбачення Г. Гамова були підтверджені експериментами американських дослідників А. Пензіаса та Р. Вільсона – Нобелівських лауреатів 1978 року. Взагалі питання «наближення» Г. Гамова до премії Нобеля активно обговорювалось його друзями й опонентами. Адже й інші Нобелівські лауреати, зокрема Р. Холлі, Х. Корана та М. Ніренберг, одержали престижну нагороду в 1968 році з «підказки» Г. Гамова, котрий першим розшифрував генетичний код. Г. Гамов залишив по собі цікаві спогади «Моя світова лінія: неофіційна біографія» (1970 р.), зміст яких переконує, зокрема, у тому, що одеського інтелектуала земна слава мало цікавила. За досягнення в пропаганді науки (Г. Гамов – автор, зокрема, науково-популярних книг «Містер Томпкінс в Країні Чудес» (1939 р.), трилогії «Народження і смерть Сонця» (1940 р.), «Біографія Землі» (1941 р.), «Один, два, три...безкінечність» (1947 р.), «Створення Всесвіту» (1952 р.) учений у 1956 році удостоєний премії Калінги ЮНЕСКО.

3-а група

Микола Михайлович Амосов (06.12.1913, Вільхове Вологодської області, Росія – 13.12.2002, Київ, Україна). Учений у галузі медицини та біокібернетики. У 1961 році – удостоєний Ленінської премії. У 1967 та 1982 роках – Золотої, а 1978 році – Срібної медалі ВДНГ СРСР. У 1973 році йому присвоєно звання «Герой Соціалістичної Праці».

Навчався в Архангельському медичному (1939 р.) та Всесоюзному індустріальному інститутах (1940 р.). М. Амосов визнавав, що як медик сформувався в роки Другої Світової війни: служив провідним хірургом польового госпіталю, пройшов з ним війну з Німеччиною й Японією. Повернувшись до мирного життя, не знайшов себе ні в Москві, ні в Горькому (Нижній Новгород) – у 1953 році захистив докторську дисертацію і очолив кафедру у Київському медичному інституті.

1957 рік став переломним у житті М. Амосова – перебуваючи на конгресі хірургів в Мексиці, вперше побачив операцію на серці із застосуванням апарату штучного кровообігу. Розробив власний його проект. У 1959 році вдало прооперував хлопчика з вродженим пороком серця. Одним з перших в СРСР упровадив у практику метод штучного кровообігу, у 1963 році – провів протезування одного з клапанів, у 1965 році – створив і вперше у світі впровадив у практику антитромботичні протези серцевих клапанів.

У 1959 – 1990 рр. очолював відділ біологічної кібернетики Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України. 60-ті роки минулого століття стали для М. Амосова періодом визнання його пошуків й результатів: 1962 р. – обраний членом-кореспондентом АМН (Академії медичних наук), 1969 р. – академік НАН України, тричі одержав Державні премії України, у тому числі премії в галузі науки і техніки (1978р., 1988р., 1997р.).

М. Амосов – автор понад 400 наукових праць, частина з яких видані в США, Японії, Німеччині, Болгарії та інших країнах.

Учений був талановитим письменником: «Думки і серце» (1964 р.), «Записки з майбутнього» (1965 р.), «ППГ-2266» (Записки польового хірурга) (1975 р.), «Книга про щастя і нещастя» (1983 р.), «Голоси часу» (1998 р.),

«Енциклопедія Амосова» (2002 р.) – ці його книги видавалися масовими тиражами не лише в Україні, але й в багатьох країнах світу.

З 2006 року в Україні створено Національний інститут серцево-судинної хірургії імені Миколи Амосова.

У 2008 році Микола Амосов був визнаний другим після Ярослава Мудрого Великим українцем за результатами опитування громадської думки. 2013 рік, за рішенням ЮНЕСКО, було оголошено Роком Миколи Амосова.

Володимир Петрович Філатов (27.02.1875, Михайлівка на Пензенщині (Росія) – 30.10.1956, Одеса, Україна). У 1950 році номінований на Нобелівську премію з фізіології та медицини. Медик (офтальмолог). Навчався в Московському університеті (медичний факультет, 1897 р.). Одержавши фах лікаря, В. Філатов короткий період працював у Росії (допомагав батькові медику). З 1903 р. – в Одесі – місті, яке стало для майбутнього видатного вченого рідним. В. Філатов одержував постійні пропозиції переїхати до Москви або Києва, де йому обіцяли створити найкращі умови для життя та праці, але він залишився вірним улюбленому місту.

У 1903 – 1911 роках – працював у Одеській університетській очній клініці. У 1908 році – захистив докторську дисертацію. З 1921 року – професор Одеського медичного інституту. З 1936 року – директор, заснованого в Одесі інституту експериментальної офтальмології (нині Інститут очних хвороб і тканинної терапії ім. В.П. Філатова Національної академії медичних наук України). Наукові інтереси В. Філатова були зосереджені на вивченні хвороб очей та розробці методів їх лікування (він був відомим не лише як офтальмолог, але й як хірург, який розробив нові методи відновлювальної хірургії – зокрема, запропонував пересадку шкіри). Опублікував понад 450 наукових праць (у тому числі монографій). У 1961 році світ побачив чотиритомник вибраних праць В. Філатова. Учений заснував відому наукову офтальмологічну школу. Світову славу медик одержав як неперевершений хірург (операції з пересадки роговиці). В. Філатов винайшов багато оригінальних офтальмологічних інструментів, створив вчення про біогенні стимулятори та розробив інші методи терапії, що широко застосовуються в медицині.

Учений ініціював заснування «Офтальмологічного журналу» й сам редагував його. Очолював Українське товариство офтальмологів. В. Філатов удостоєний найвищих нагород СРСР, у тому числі звання Героя Соціалістичної Праці. У 1941 році вченому було присуджено Державну премію СРСР, а у 1951 році В. Філатов був удостоєний Золотої медалі І. Мечникова АН СРСР. У 1961 році Рада Міністрів СРСР заснувала «Премію імені В. Філатова» – «За краще дослідження з офтальмохірургії та пластичної хірургії». Премію імені В. Філатова заснувала й АМН СРСР.

На честь В. Філатова названо астероїд №5316, відкритий 21 жовтня 1982 року.

4-а група

Олег Костянтинівич Антонов (07.02.1906, Троїця, Московська губернія Росія – 04.04.1984, Київ, Україна). Авіаконструктор. У 1952 році удостоєний Сталінської (пізніше – Державної) премії СРСР. У 1954 році авіаконструктор

удостоєний відзнаки FAI – Диплома імені П. Тіссанд'є за розвиток планеризму. У 1962 році – лауреат Ленінської премії, у 1966 році отримав звання Героя Соціалістичної Праці.

Навчався в Ленінградському політехнічному інституті (1930 р.). Як і багато хто з причетних до авіабудування, О. Антонов прийшов у авіацію через захоплення планеризмом. У 1920-1930 роках майбутній авіаконструктор створив близько 30 типів планерів, частину з них було запущено у серійне виробництво. У ті роки в СРСР у Збройних Силах широко використовувались планери, зокрема для повітряно-десантних операцій. О. Антонов створив гібрид танка і крилатого планера, який отримав назву А-40. З 1938 року учений працював провідним інженером в конструкторському бюро О. Яковлева. У 1943-1946 роках – був першим заступником головного конструктора, зокрема працював над удосконаленням винищувачів «Як» – найпоширенішого радянського літака періоду Другої Світової війни.

З 1945 року О. Антонов став працювати самостійно – у Новосибірську очолив філію конструкторського бюро О. Яковлева. Згодом філія була перетворена у самостійне конструкторське бюро, яке як генеральний конструктор очолив О. Антонов. За два роки колектив створив знаменитий Ан-2 – літак, що знаходився у серійному виробництві понад півстоліття (світовий рекорд) – конструктор разом із колегами був відзначений Сталінською премією.

З 1952 року О. Антонов жив і працював в Україні. Тут було створено літаки Ан-10 та Ан-12, що тривалий час працювали у транспортній, цивільній авіації. У 1962 році О. Антонов захистив докторську дисертацію, став членом-кореспондентом АН УРСР і Генеральним конструктором.

У 50-ті роки постало питання про створення так званого літака короткого злету (сьогодні цей термін широкоживаний у світовому авіабудівництві). Були створені літаки «Бджілка», а потім добре відомий Ан-24, що може змагатися з Ан-2 у тривалості експлуатації на авіалініях всього СРСР. В останні роки життя авіаконструктор створив літаки, яким немає аналогів у світі – спочатку здивував всіх Ан-22 «Антей». Після 26-го Міжнародного авіасалону в Парижі преса стверджувала, що О. Антонов вивів СРСР у світові лідери в авіабудуванні. У 1982 році піднявся у небо Ан-124 «Руслан». Це був останній літак, створений безпосередньо під керівництвом О. Антонова.

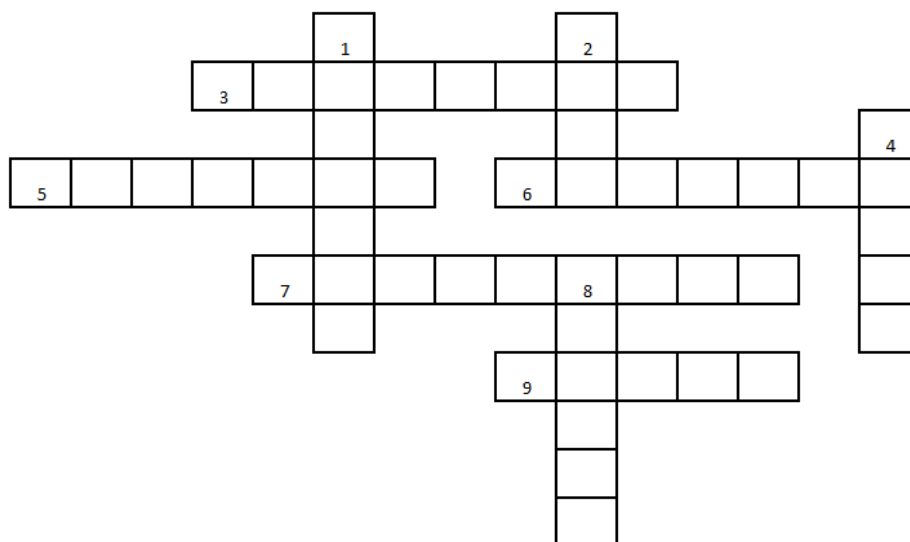
Гіганта Ан-225 «Мрія» у 1988 році піднімав у небо колектив антоновців вже без свого Вчителя й Натхненника. Як відомо, Ан-225 «Мрія» задумувався й будувався як літаючий космодром, з якого планувалося запускати космічні кораблі.

Сьогодні справу конструктора продовжує Авіаційний науково-технічний комплекс імені О. Антонова. Справа О. Антонова увічнена також у Премії НАН України його імені (заснована в 1997 році).

«Планер – літак – космічний корабель...» – це логіка розвитку думки видатного конструктора, який говорив, що морський флот існує з давніх-давен, були фрегати, крейсери, тепер атомні кораблі, але живуть і вітрильні яхти...

IV. Закріплення отриманих знань

Розгадати кросворд «Учені»

По вертикалі:

1. Радянський авіаконструктор, під керівництвом якого створено ряд літаків, зокрема турбогвинтові Ан-10, Ан-22 («Антей»), Ан-124 («Руслан»). (О. Антонов.)

2. Фізик-теоретик, один із авторів теорії випромінювання Черенкова-Вавілова, навчався у Єлисаветграді (м. Кіровоград). (І. Тамм.)

4. Астрофізик, фізик, уродженець Одеси, світове визнання вчений одержав як автор теорії Великого Вибуху – походження Всесвіту. (Г. Гамов.)

8. Учений у галузі медицини та біокібернетики, одним із перших в СРСР упровадив у практику метод штучного кровообігу. (М. Амосов.)

По горизонталі:

3. Учений, який отримав середню освіту в Єлисаветграді (м. Кіровоград, Україна), який працював над удосконаленням реактивних снарядів, був розстріляний у 1938 році. (Г. Лангемак.)

5. На честь цього вченого-офтальмолога названо астероїд №5316, відкритий 21 жовтня 1982 р. (В. Філатов.)

6. Уродженець Тернопільщини, найбільший подарунок людству він зробив у 1935 році впровадженням «просвітлення оптики» – нанесенням на лінзу тонкого шару плівки. (О. Смакула.)

7. «Зоряна траса», автор... (Ю. Кондратюк.)

9. Космонавт, уродженець Олександрії (Кіровоградська область). (Л. Попов.)

V. Домашнє завдання.

Дослідити життєвий і творчий шлях фізиків, біологів, винахідників свого міста чи селища.

Список використаних джерел

1. Абліцов В. Вчені України – лауреати міжнародних премій і нагород / Віталій Абліцов. – К. : Академперіодика Наука України у світовому

інформаційному просторі / НАН України ; редкол. : Я. С. Яцків (гол.) та ін. – К. : Академперіодика, 2011. – Вип. 4. – 192 с.

2. Бездробний Ю. Видатні українські вчені у світовій науці : [стислий довідник] / Ю. Бездробний, В. Козирський, В. Шендеровський. – К. : ТОВ Праймдрук, 2012. – 107 с.

3. Бузько В. Л. Видатні діячі в галузі фізики і техніки Кіровоградщини / за ред. проф. С. П. Величка. – Кіровоград: ФО-П Александрова М. В., 2010. – 116 с.

4. Бузько В. Л. До витоків ракетобудування / В. Л. Бузько, С. П. Величко // Фізико-технічна і фізична освіта у гуманістичній парадигмі: II Міжнар. наук.-практ. конф., 10-13 верес. 2009 р. : збірник матеріалів. – Керч: РВВ КДМТУ, 2009. – С. 13–21.

5. Збережемо пам'ять про подвиг: Розробки уроків, позакласних заходів та дитячі творчі роботи, присвячені 65-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні / упор. Ю. В. Міцай, Л. М. Кірішко. – Кіровоград : Видавництво обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, 2010. – 204 с.

О. С. Арутюнян,

*методист комунального позашкільного
навчального закладу «Кіровоградський обласний
центр дитячої та юнацької творчості»,
голова Ради євроклубів Кіровоградщини*

МИ – ЄВРОПЕЙЦІ: РЕАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (урок-спілкування для учнів 10-11 класів)

Мета та завдання: поглиблення знань учнів про Європейський Союз; формування в учнів європейських цінностей, розуміння основних принципів толерантності, міжкультурного діалогу, демократичних перетворень та поваги до верховенства права; виховання поваги до національних, культурних надбань та української ідентичності в родині європейських народів; розвиток громадянської позиції та причетності до європейських цінностей.

Обладнання: Державний Прапор України, Державний Герб України, Прапор Євросоюзу; карта Європи та України; музичні записи Державного Гімну України та Євросоюзу; аркуші паперу, маркери.

Хід уроку

Учитель. 27 червня 2014 року під час саміту Європейського Союзу в Брюсселі Україна та Євросоюз підписали Угоду про асоціацію та вільну торгівлю. Ця Угода не лише окреслила політичні та економічні перспективи нашої країни, а й стала символом втілення прагнень людей, які пожертвували

своїм життям та здоров'ям, виборюючи на Майдані європейське майбутнє України.

Угода про асоціацію – це інструмент підготовки до майбутнього приєднання. ЄС – це не лише частина країн, об'єднаних у союз. ЄС – це ідея, це відповідь вимогам сьогодення.

Учитель. Сучасний світ є полем розмаїття культур, міжнаціональних інтересів, співдружністю народів у багатоетнічному суспільстві. Важливо, щоб у сучасному світі відбувався міжкультурний діалог, рівноправним учасником якого є Україна. Одним із таких шляхів є знання традицій, культури, історії інших країн.

Діалог учителя з учнями:

- Усім знайомий вислів: «І чужому навчайтесь, і свого не цурайтесь».
- Хто є автором цих відомих рядків? (*Т.Г. Шевченко*).
- Як ви розумієте цей вислів?

(Серед низки учнівських відповідей необхідно зосередити увагу на таких: для успішного розвитку України, її процвітання необхідно сумлінно працювати, любити Батьківщину, знати та поважати історико-культурні особливості держав-сусідів; вивчати досвід розбудови громадянського суспільства; український народ з його культурною спадщиною, гуманістичною ментальністю достойний зайняти гідне місце в Європі).

Історична довідка. Євроінтеграція України – це інтеграція в європейські організаційні структури: Європейський Союз, Шенгенська угода, Рада Європи тощо. Україна вже є повноправним членом багатьох загальноєвропейських організацій. Наприклад, у Раді Європи – Парламентській асамблеї Ради Європи, Комітеті глав урядів Ради Європи. Є членом Організації з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) й низки інших європейських організацій.

Європейський Союз – економічний та політичний союз держав-членів Європейських Спільнот, створений згідно з Договором про Європейський Союз (Маастрихтський Трактат), який підписаний у лютому 1992 року і чинний із листопада 1993 року.

Метою ЄС є створення умов вільного пересування в його межах товарів, послуг, капіталів та робочої сили.

Серед інституцій ЄС є Європейська комісія, Рада Європейського Союзу, Європейська рада, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк, Європейський суд аудиторів та Європейський парламент. Парламент обирається на п'ять років громадянами Європейського Союзу. ЄС є повноправним членом Організації Об'єднаних Націй, Світової організації торгівлі.

Основою міжнародної інтеграції є насамперед відповідний рівень економічного розвитку. Членом Євросоюзу має право стати будь-яка європейська держава, що дотримується демократичних принципів суспільного устрою: «принципи свободи, демократії, пошани прав людини і основних свобод, а також принцип правової держави» (ст. 6, ст. 49 Договорів про Європейський Союз).

Для вступу в ЄС існують жорсткі «Копенгагенські критерії», відповідно до яких потенційна країна-член зобов'язана:

- забезпечити стабільність інститутів, що гарантують демократію;
- володіти ринковою економікою і здатністю справлятися з тиском конкуренції ринковими способами в рамках Союзу;
- прийняти загальні правила, стандарти і політику, складові основи законодавства ЄС;
- мати юридичні та адміністративні структури, що сприяють прийняттю і впровадженню європейського права.

Початком європейської інтеграції вважається 9 травня 1950 року – підписання Декларації Роберта Шумана, яка пропонувала створити організацію, що контролюватиме видобування вугілля та виробництво сталі у ФРН та Франції.

План Шумана та Моне був реалізований 18 квітня 1951 року підписанням Паризького Договору про створення Європейського Співтовариства Вугілля і Сталі. Членами нової організації стали Франція, ФРН, Італія, Голандія, Бельгія та Люксембург.

На початку 70-х років розпочався процес розширення Європейського Співтовариства: з 1 січня 1973 р. до його складу ввійшли Велика Британія, Данія, Ірландія, з 1 січня 1981 р. – Греція, з 1 січня 1986 р. – Іспанія та Португалія.

7 лютого 1992 року у м. Маастрихті (Нідерланди) було підписано Договір про Європейський Союз, який набув чинності 1 листопада 1993 року.

До складу Євросоюзу продовжували долучатись країни Європи: з 1 січня 1995 р. – Фінляндія, Австрія та Швеція; з 1 травня 2004 р. – Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія; з 1 січня 2007 р. – Болгарія і Румунія; з 1 липня 2013 р. – Хорватія.

Сьогодні до Європейського Союзу входить 28 європейських держав з населенням понад 505 млн. У ЄС запроваджується єдина валюта – євро. Столицею Європейського Союзу є Брюссель.

Робота з географічною картою Європи.

Завдання для учнів: скориставшись картою Європи, визначити географічне положення країн-членів Європейського Союзу та їх столиці.

Учень. Для вступу до складу Європейського Союзу необхідний досить високий рівень економічного розвитку і здійснення правової реформи. Потрібно привести внутрішнє законодавство держави-кандидата у відповідність з нормами права Європейського Союзу.

Учитель. Зважаючи на зазначені вище вимоги, держави, що претендують на членство у ЄС умовно поділяються на країни-кандидати, які подали заявки до вступу в ЄС: Ісландія, Македонія, Сербія, Туреччина, Чорногорія, Албанія. А також країни, які розцінюються ЄС як потенційні кандидати, але ще не подали заявку на членство: Боснія, Герцеговина, Косово.

Учень. Сьогодні країни усього світу дивляться на нас, сподіваючись, що наш незламний дух реалізується в конкретних справах, які підвищують авторитет і значення України у світі.

Учитель. Ми повинні діяти, як європейці: послідовно та наполегливо впроваджувати європейські стандарти життя, втілювати європейські цінності у нашій державі.

Адже географічно Україна є центром Європи.

Україна – єдина країна Європи, яка має спільний кордон із сімома країнами-сусідами.

Робота з географічною картою Європи та України.

Завдання для учнів:

- скориставшись географічною картою України та Європи, визначте географічний центр Європи (*с. Ділове Рахівського району Закарпатської області*).

- визначте країни, з якими межує Україна. Які з них є членами ЄС? (*Російська Федерація, Республіка Білорусь, Польська Республіка (ЄС), Словацька Республіка (ЄС), Угорщина (ЄС), Румунія (ЄС), Республіка Молдова*).

Учитель. - Окрім сусідніх держав вздовж кордону по суші, є ще сусіди морем. Південну частину омивають води Чорного і Азовського морів.

- Назвіть ці країни. (*Учні показують на карті Туреччину, Болгарію (ЄС), Грузію*).

Учитель. Молдова та Грузія – країни, що підписали Угоду про Асоціацію з ЄС, як і наша Україна.

Інформаційна довідка. Угода про асоціацію між Україною та ЄС є вагомим подієм в історії незалежної України. Угода про асоціацію між Євросоюзом і Україною пропонує нову перспективу співпраці в усіх аспектах: від торгівлі до сфери наукових досліджень, від захисту довкілля до освіти, від енергетики до мобільності людей.

Договір дозволить: реформувати соціальні інститути, що є гарантами демократії, верховенства права, свободи слова; здійснювати адміністративно-територіальну реформу з наданням більшої самостійності місцевим органам влади; розвивати ринкову економіку та конкурентоспроможність українських товаровиробників; забезпечити зону вільної торгівлі між Україною і державами Євросоюзу; впроваджувати безвізовий режим із країнами ЄС; розбудовувати громадянське суспільство, а саме активну роль громадян у розвитку свого міста, селища; розвивати заходи щодо збереження екологічного клімату нашої країни та її енергоносіїв; координувати боротьбу з організованою злочинністю, незаконною міграцією, наркобізнесом.

Угода про Асоціацією відкрила можливості для зближення України з ЄС.

Сьогодні вже існують основні напрямки співробітництва між Україною та ЄС:

1. У напрямку енергетики – це співробітництво у сфері відновлювальної енергетики та енергоефективності; розвиток інфраструктури транспортування енергоресурсів, особливо транзит газу, ядерна безпека.

2. У напрямку торгівлі та інвестицій – це впровадження міжнародних стандартів у виробництво товарів, залучення інвестицій у виробництво, захист прав інтелектуальної власності та захист прав споживачів.

3. У напрямку юстиції і внутрішніх справ – це посилення сучасного розвитку у діяльності кордонів, питання міграції, судова реформа, боротьба з організованою злочинністю у всіх її формах, розширення ЄС, включаючи питання віз.

4. У напрямку охорони навколишнього середовища – упровадження Кіотського протоколу та вирішення проблем, пов'язаних з погіршенням екологічної ситуації на Дунаї та на Чорному морі, у тому числі очищення стічних вод.

5. Співробітництво у транспортній сфері включатиме подальшу інтеграцію української транспортної інфраструктури, зокрема портів, з європейською транспортною мережею.

Учень. Угода про Асоціацією засвідчила наміри нашої країни формувати та розвивати європейські цінності – це мир і свобода, толерантність і повага людської гідності, рівність і демократія, справедливість і відсутність дискримінації, повага до верховенства права і дотримання прав людини.

Сьогодні великого значення набуває міжкультурний діалог – шлях, на якому шукаються способи спільних рішень, розвитку співпраці, обміну та партнерства. Це діалог культур та традицій, толерантна взаємодія між людьми різних соціальних, етнічних та вікових груп.

Толерантність – повага, сприйняття та розуміння різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості і, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання прав і свобод людини та сприяє культурі миру.

Толерантність – це єдність у різноманітті. Цей принцип став пріоритетним для всіх країн-членів ЄС.

Учитель. Євросоюз – союз незалежних демократичних країн має свій прапор та гімн (*звучить уривок «Ода до радості» з 9 симфонії Л.Бетховена – гімн ЄС*).

Прапор Євросоюзу та Ради Європи – синє полотнище з 12 жовтими зірками, які утворюють коло посередині. На тлі блакитного неба зірки символізують народи Європи в колі (знак єдності). Число зірок є незмінним, рівним дванадцяти. Це число символізує досконалість і повноту.

Вправа «Мовна розминка».

- Кожна країна-член ЄС має свою державну мову. Наразі, 24 мови рівноправно використовуються та визнані офіційними мовами Європейського Союзу.

Завдання для команд. Учні об'єднуються в команди. Кожна команда отримує картки, на яких написані іноземними мовами слова: «доброго дня», «так», «ні», «будь ласка», «дякую». Необхідно визначити, до якої мови вони належать.

а....ська	Hello	Yes	No	Please	Thank you
д....ка	Hej	Ja	Nej	Ma jegbedeom	Tak for det
ф.....ка	Hei	Kylla	Ei	Ole hyva	Kutos
ф.....ка	Salut	Oui	Non	Silvous plait	Merci
г....ка	Yasoo	Nai	Ochi	Parakalo	Eucharisto
і.....ка	Hola	Si	No	Por favor	Gracias
н.....ка	Hallo	Ja	Nee	Alsjeblieft	Dank je wel
н.....ка	Hallo	Ja	Nein	Bitte	Danke
п.....ська	Ola	Sim	Nao	Por favor	Obrigada
ш....ка	Hej	Ja	Nej	Tack	Tack
і.....ка	Ciao	Si	No	Per Favore	Grazie
п....ка	Czesc	Так	Nie	Proszie	Dziekuje

Вправа «Казка мого дитинства».

- В дитинстві кожен з вас любив слухати, а згодом читати казки. Казка – це народна мудрість, що має повчальний характер.

Завдання для команд. Кожна команда отримує картки, на яких подається фрагмент казки. Учням необхідно назвати твір, автора та країну, яку він представляє.

(Фрагменти казок із зазначенням їх авторів та країн, які вони представляють можна переглянути та завантажити на веб-сайті науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» (<http://koippro414.at.ua>)).

Вправа «Страви європейських країн».

- Кожна держава має свої особливості народної кухні та традиційні страви, які стали своєрідними візитками країн.

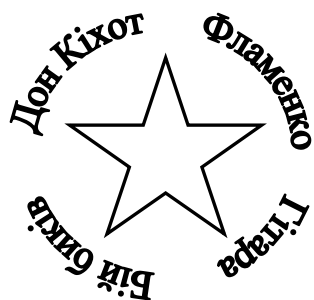
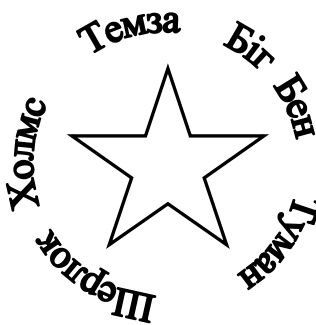
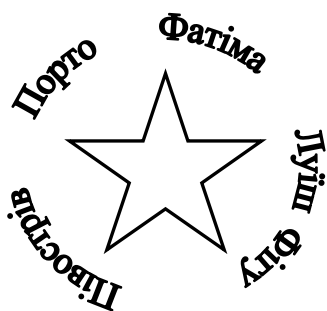
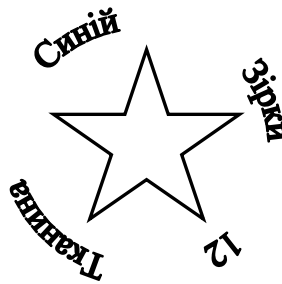
Завдання для команд. Кожна команда отримує картки, на яких вказані назви країн та їх традиційні страви. Необхідно скласти картки попарно з урахуванням відповідності країни та її страви.

УКРАЇНА	БОРЩ
УГОРЩИНА	ГУЛЯШ
ПОЛЬЩА	БІГОС
ІТАЛІЯ	ПІЦА
ЧЕХІЯ	КНЕДЛИКИ
ІСПАНІЯ	ПАЕЛЬЯ
ФРАНЦІЯ	СЛИМАКИ
БЕЛЬГІЯ	КАРТОПЛЯ ФРІ
НІМЕЧЧИНА	КАРТОПЛЯНИЙ САЛАТ
АНГЛІЯ	ЧАЙЗ МОЛОКОМ
НІДЕРЛАНДИ	СИР
ЛИТВА	ЦЕПЕЛІНИ
КІПР	ГОЛУБЦІ У ВИНОГРАДНОМУ ЛИСТІ

Вправа «Пізнаємо Європу»

Завдання для команд. Один представник команди зачитує слова, що розташовані на картках навколо зірки, а всі члени команди мають 1 хвилину, щоб назвати іменник, який пов'язаний з цими словами.

Усі слова пов'язані з назвами країн, міст та регіонів Європейського Союзу та його функціонуванням.

Учитель. Усього на території Європи розташовано 45 незалежних країн, економіка і культура яких тісно пов'язані. Україна, маючи великий природний, економічний, культурний, інтелектуальний потенціал, спроможна посісти належне місце серед народів Європи і світу в цілому.

Кожен повинен пам'ятати, що настав час, коли все залежить від спільної взаємодії та співпраці громадян держави Україна – дорослих і молоді.

Майбутнє залежить від кожного з нас!

Список використаних джерел

1. Сіденко В. Розширення Європейського союзу на схід: наслідки для України / В. Сіденко // Національна безпека та оборона. – 2009. – № 9. – С. 25-29.

2. Сльозко О. Європейський вибір України в контексті інтеграції в ЄС / О. Сльозко // Україна у світовому економічному просторі / Ін -т економіки упр. та госп. права. – К. : Таксон. – 2008. – 246 с. – С. 63-81.

3. Фіалко А. Проблеми і перспективи інтеграції України до ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vwww.ucers.org.ua/ua/> .

4. Хто є хто в Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europa.eu.int/comm/igc2000/dialogue/info/offdoc> .

В. Ф. Чебоненко,
завідувач обласного
навчально-методичного центру
психологічної служби системи освіти
КЗ «КОІППО
імені Василя Сухомлинського»

І. Ю. Снітко,
методист обласного
навчально-методичного центру
психологічної служби системи освіти
КЗ «КОІППО
імені Василя Сухомлинського»

ЛЮДИНА. ОСОБИСТІСТЬ. ГРОМАДЯНИН. **(урок-тренінг для учнів 10-11 класів)**

Мета і завдання: усвідомлення учнями унікальності сутності природи людини; розвиток навичок самопізнання; виховання поваги до себе, до інших людей; формування активної громадянської позиції.

Обладнання: фліп-чарт, аркуші А1, А4, маркери, фломастери, кольорові клейкі аркуші (стікери).

Хід тренінгу

I. Вступ

Людина... Хто вона така? На перший погляд, це питання зовсім просте. Хто ж не знає, хто така людина? Адже на рівні здорового глузду кожен із нас впевнено виділяє людину з оточуючого середовища, її відмінність від інших істот здається цілком очевидною. Але в тому й річ, що те, що здається нам найбільш знайомим, насправді є і найбільш складним, як тільки ми робимо спробу заглянути у глибину його сутності.

Людина – унікальне творіння Всесвіту. Вона важкодоступна для вивчення, незбагненна, загадкова. Ні сучасна наука, ні філософія, ні релігія не можуть сповна розкрити сутність людини. Називаючи ті чи інші якості людини, філософи шукають серед них визначальні, принципово важливі, зокрема: людина є політична істота (Аристотель); це мисляча істота (Р. Декарт); людина – це істота, яка виробляє знаряддя праці (Б. Франклін); людина розумна (Homo sapiens) (К. Лінней); це єдина істота, яка знає, що вона є (К. Ясперс); людина актор, тобто яка грає (Хейзінг).

Ці визначення, як і інші, тут не названі, склалися поступово, залежно від того, як розкривалися творчі можливості людини в процесі її еволюції. І доки існує людство, триватимуть пошуки людиною відповіді на питання – хто ж вона є. І будь-яке його вирішення залишатиметься таким же незавершеним, як і історія людства, проблемою, тому що кожна людина дає ці визначення сама собі. Отже, філософську програму осягнення людини можна афористично визначити словами Сократа: «пізнай самого себе».

Цим та іншим питанням буде присвячено наш тренінг.

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Вправа-знайомство «Мій герб».

Мета: познайомити учасників, розвивати в учасників навички самопредставлення, формувати позитивну самооцінку.

Хід вправи

Педагог-тренер з'ясовує з учасниками, що таке герб, що на ньому може бути зображено, якої він може бути форми, кольору і т.д.

Герб (пол., від нім. Erbe, спадщина) – знак держави, міста чи роду.

Далі педагог-тренер роздає кожному учаснику аркуш паперу формату А4, різнокольорові фломастери. Учасникам пропонується придумати і намалювати свій власний герб, в якому потрібно представити своє ім'я (його значення чи походження, чому так назвали), свій образ, життєве кредо, свою сім'ю, її традиції тощо).

На виконання завдання дається 10 хвилин. Далі педагог-тренер пропонує кожному презентувати свій герб. Після цього учасники прикріплюють свої роботи на плакат «Наша група».

Педагог-тренер також бере участь у вправі і створює свій герб.

2. Прийняття правил роботи групи. Вправа «Давайте дружити».

Мета: навчити учасників розробляти та приймати правила роботи групи, формувати відповідальне ставлення до власної поведінки.

Хід вправи

На початку вправи педагог-тренер пропонує обговорити:

- Чому правила є важливими у житті людини і суспільства?

Правила і закони допомагають регулювати взаємовідносини людей у будь-якій сфері людської діяльності. Для того щоб група працювала продуктивно, щоб кожен з вас почувався комфортно і міг діяти ефективно, нам потрібно прийняти правила групи – закони, згідно з якими буде жити і працювати група протягом тренінгу.

Перший етап. Педагог-тренер роздає кожному учаснику кілька маленьких клейких аркушів (стікерів) і просить написати одну чи декілька умов співпраці (кожну на окремому стікері), потрібних саме йому для ефективної роботи, дружньої атмосфери в групі.

Другий етап. Далі педагог-тренер об'єднує учасників у три підгрупи і пропонує скласти невеликий список побажань (не більше п'яти) до групи, які б відповідали на запитання:

- Якими мають бути учасники групи, як поводитися, що робити, а чого – ні для того, щоб можна було створити атмосферу дружби?

Після цього в загальному колі кожна підгрупа виносить на обговорення одну зі своїх пропозицій. І тільки після того, як вся група прийме правило, педагог-тренер записує його на плакат «Правила нашої групи». Далі по колу обговорюються всі інші пропозиції підгруп.

Під час обговорення пропозицій учасники інших підгруп можуть доповнювати їх і уточнювати. Бажано, щоб група прийняла 6-8 правил.

Орієнтовними правилами можуть бути такі:

- Висловлюватися лаконічно.
- Бути активними.
- Поважати думку іншого.
- Бути веселими, посміхатися.
- Бути чесними, об'єктивними, відкритими.
- Бути дружніми і толерантними.

До уваги педагога-тренера!

Під час запису правил на плакат «Наші правила» педагогу-тренеру можна розділити його на три частини – права, обов'язки, заборони (можливо, це буде умовний розділ).

Важливо звернути увагу учасників (і по можливості робити це під час записування на плакат) на те, що деякі заборони можна переформулювати у бажані норми поведінки. Наприклад, не називати один одного по прізвищах та прізвиськах, а звертатися один до одного по імені.

3. Очікування учасників.

Мета: навчити учасників визначати власні очікування і визначати мету заняття.

Хід вправи

Педагог-тренер звертається до учасників:

- Сьогодні на занятті мова піде про людину, що вона собою являє, у чому полягає феномен її природи. Спробуємо розібратися, чому існують поняття «людина», «індивід», «індивідуальність», «особистість», «особа», «громадянин». А також спробуємо пізнати самого себе; з'ясувати як особистісні риси впливають на наше життя, поведінку, ставлення до себе, до своєї сім'ї та до своєї Батьківщини.

Далі педагог-тренер пропонує визначити, що кожен з учасників очікує отримати від заняття, і записати це на маленьких кольорових клейких аркушах (стікерах). Після цього учасники по колу зачитують свої записи і прикріплюють їх на плакат «Наші очікування» із зображенням сонця, а саме в його центр.

4. Мозковий штурм «Що таке Людина?»

Мета: визначити поняття «людина», «індивід», «організм», «індивідуальність», «Я».

Хід вправи

Педагог-тренер запитує учасників:

- Як на вашу думку, що таке людина?
- Які поняття включає це слово?

Усі висловлені пропозиції записуються на фліп-чарті і педагог-тренер підсумовує відповіді учнів:

Людина – це «індивід», «організм», «індивідуальність», «Я». Усі ці поняття стосуються кожної людини. Спробуємо розібратися спочатку з поняттями «індивід», «організм», «індивідуальність» і «Я».

На наступному етапі педагог-тренер об'єднує учасників у чотири підгрупи, кожна з яких отримує ватман, де записано одне з понять: «індивід», «організм», «індивідуальність», «Я», а також конверт із картками, що містять написи (*голова, голос, вага, завоювання симпатій, зовнішність, зріст, ноги, почерк, приналежність до роду людського, руки, реальне уявлення про себе, самоповага, серце, система кровообігу, система травлення, хода, якою хоче бути, якою хоче здаватися оточуючим, homo sapiens*).

Далі педагог-тренер пропонує кожній групі вибрати і приклеїти на ватмані картки, які підходять до данного поняття, розкривають його суть. Після закінчення роботи представник із кожної групи (спікер) робить презентацію плаката, пояснюючи, чому обрали саме ці картки.

1 група. Індивід

Homo sapiens, приналежність до роду людського.

2 група. Організм

Голова, руки, ноги, серце, система кровообігу, система травлення.

3 група. Індивідуальність

Зріст, вага, голос, почерк, хода, зовнішність, темперамент, характер.

4 група. «Я»

Реальне уявлення про себе, самоповага, завоювання симпатій, якою хоче бути, якою хоче здаватися оточуючим, саморозвиток, самовдосконалення.

Запитання для обговорення:

- Чи легко було виконувати вам це завдання? Чому?

Під час обговорення запитання педагог-тренер переходить до інформаційного повідомлення.

5. Інформаційне повідомлення.

У нашому житті часто вживають терміни «людина», «особа», «індивід», «індивідуальність», «громадянин». Здавалося б, це схожі поняття, але тільки на перший погляд.

Людина є біосоціальною істотою. Як біологічна істота вона є продуктом біологічної еволюції живих організмів. Біологічні (природні) властивості людини, що характеризують внутрішній – нервово-психічний механізм її організації, є універсальними. У біологічній організації людини, в її природі закладено можливості майбутнього її психічного розвитку. Біологічне в людині виявляється у її статі, віці, складі психіки, психічних властивостях, організації вищої нервової діяльності (розум, пам'ять, мислення, емоції, почуття, характер, темперамент, мотивація, воля).

Особиста природа людини визначилася так, що людина живе в суспільстві і, отже, є соціальною істотою, пов'язана з громадським життям, усвідомлює свою роль у ньому. Суспільство слугує середовищем формування свідомості, мислення, інтелекту, почуттів людини, її мови. Соціальні властивості людини характеризують набутий нею соціальний досвід, ступінь залученості в різноманітні види суспільних відносин. Вимоги суспільства визначають моделі поведінки, критерії оцінки цієї поведінки та ін.

Поняття «людина» у Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначається як «суспільні істоти, що являють собою найвищий ступінь розвитку живих організмів, мають свідомість, володіють членороздільною мовою, виробляють і використовують знаряддя праці». Отже, це поняття включає два аспекти: природний та соціальний. Дійсно, людина сприймається, перш за все, як жива істота природи.

Людина – це біологічна категорія, що визначає належність живої істоти до людського роду за певними анатомічними особливостями та фізіологічними функціями.

Основними рисами людини є:

- розвинутість інстинктів, що забезпечує можливість реалізації різних інтересів;

- наявність мови як засобу спілкування та узгодження діяльності людини;

- необхідність спілкування із собі подібними з метою досягнення компромісу інтересів;

- чіткий розподіл праці у людському середовищі, що надає можливість досягти високого ступеня організованості відносин.

Термін «індивід» (від лат. – «неподільний», грец. – «атом») – це неподільна цілісна частка людства, окремий представник біологічного роду *homo sapiens*. Цей термін підкреслює, що людська істота, яка володіє тільки їй властивими природними психічними і фізичними якостями, відрізняється від іншої такої самої істоти. Індивід стає людиною тільки завдяки соціальній наступності в процесі діяльності – освоєння досвіду попередніх поколінь: системи суспільних відносин, матеріальної і духовної культури, знань, традицій. Звідси терміни «людина» й «індивід» є певною мірою взаємозамінними, коли словом «індивід» позначається представник людського світу. У людині, людському індивіді природне (біологічне) й соціальне є невіддільними, але все-таки соціальне відіграє ключову роль і саме воно відображується поняттям «особа».

Особа – це людина як суб'єкт відносин і свідомої діяльності (тобто особа в широкому розумінні слова), котра розвинулася в суспільстві, пройшла етапи соціалізації в усіх аспектах (економічному, політичному, ідеологічному, правовому) та набула здатності чинити свідому, вольову діяльність. Терміном «особа» визначається соціальна якість людського індивіда, залученого в громадські відносини, активність якого виявляється в його життєвій позиції, в усвідомленні свого положення і місця в суспільстві, що розвивається).

Особа – людина, яка має історично зумовлений ступінь розвитку, користується правами, що надаються суспільством, та виконує обов'язки, які ним покладаються.

Саме на соціальний характер категорії «особа» вказують такі риси:

1. Розумність, тобто здатність мислити та приймати осмислені, а не інстинктивні рішення. Ця ознака зумовлює можливість упорядкування процесу спілкування суб'єктів.

2. Свобода, тобто можливість вибору із встановлених суспільством варіантів поведінки саме того, який найповніше відповідає інтересам особи та не порушує прав інших суб'єктів, що і забезпечує можливість усвідомленого ставлення суб'єкта до власної поведінки.

3. Індивідуальність, що виявляється у наявності специфічних рис, які виокремлюють особу з маси собі подібних. Саме це надає можливість реально визначити соціальний стан, професію, вік, місце особи у суспільстві.

4. Відповідальність, що характеризується як можливість передбачати результати своїх дій, керувати ними та самостійно нести відповідальність у разі невиконання обов'язків чи порушення прав інших осіб. Ця риса забезпечує певне співвідношення власної поведінки з інтересами суспільства та її самооцінку відповідно до існуючих стандартів.

Особа формується під впливом двох факторів: 1) індивідуальних вроджених властивостей; 2) соціального середовища, що впливає на людину.

З виникненням держави та владної сфери відносин соціальна категорія «особа» набирає політичного змісту і перетворюється у категорію «громадянин».

Громадянин – це людина, яка має права. Слово «громадянин» уживається в різних значеннях. По-перше, це житель якоїсь країни. По-друге, починаючи з античних часів і до наших днів, це слово має глибший сенс, пов'язаний з правами людини, її свободою і відповідальністю. У Древній Греції бути громадянином міг не кожний, це було почесно. Громадянин мав важливі права як в особистому, так і в політичному житті. Але в нього були і серйозні обов'язки: перш за все дотримуватися законів і захищати Вітчизну.

Громадянин має певні особливості, що надають можливість бути суб'єктом не лише економічних та соціальних, а й політичних відносин.

1. Це особа, яка належить до постійного населення певної держави.

2. Це особа, що користується правами, наданими державою, та виконує обов'язки, покладені на неї.

3. Це особа, котра користується захистом з боку держави, як правовим, так і судовим.

4. Це особа, яка несе законодавчо закріплену відповідальність у разі порушення чи невиконання певних рішень, а також у випадку порушення суб'єктивних прав інших осіб або невиконання власних юридичних обов'язків.

Хто ж такий громадянин сьогодні в нашій країні?

Це людина, що має права і обов'язки, дотримується законів і відповідає за свої вчинки. Кожна людина суспільства повинна мати свою громадянську позицію. А громадянська позиція неможлива без політичної, моральної і правової культури.

Що ж таке особистість? У цьому понятті виражається найголовніше, що притаманне цій людині, – сукупність її внутрішніх якостей як суспільної істоти: що любить, цінує, як ставиться до інших, чи вміє тримати своє слово, самостійна чи піддається впливу чужої волі. Людина і особистість – це синоніми. Людина не обов'язково є особистістю (наприклад новонароджений), але особистість – це завжди людина, і особистістю не може бути ніхто, окрім людини. Особистість неповторна, як і людина. Особистість – це людина як носій свідомості. Особистість – це конкретний індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями.

Особистістю не народжуються, а стають у певних суспільних умовах. Людина має докласти певних зусиль, щоб стати цілісною, гармонійною особистістю. Чим більше людина вміє керувати своїми біологічними потребами, підпорядковувати їх високим прагненням або спрямовувати на досягнення суспільних цілей, тим більше в людині переважає соціальне і тим більш розвинутою вона є.

Якщо людська особа усвідомлює свої якості, свою унікальність, свої вади та переваги, вона стає особистістю – самодіяльною соціальною та інтелектуальною одиницею, набуває ознак індивідуальності.

6. Вправа «Хто я?».

Мета: розвивати здатність учнів до самопізнання та саморозкриття своєї особистості.

Хід вправи

На початку педагог-тренер зазначає:

- У кожній людині є власне уявлення про те, що робить її унікальною, що відрізняє її від інших людей. Спостерігаючи за собою, своїми вчинками, переживаннями, людина часто стикається з їх неоднозначністю, суперечливістю. Вона прагне зрозуміти, що в них істинне, а що ні. Цей пошук відбувається в процесі діалогу. Внутрішній діалог із самим собою або з іншою людиною дає можливість особистості стати на позицію дослідника стосовно самого себе. Це пов'язано з тим, що в процесі діалогу у людини розвивається рефлексія. Рефлексія – процес пізнання людиною самої себе, свого внутрішнього світу, аналіз власних думок та переживань, роздумів про саму себе, усвідомлення того, як сприймають і оцінюють її інші.

Після цього він роздає кожному учаснику аркуш А5 і пропонує намалювати на ньому променисте сонце (10-15 променів). Вздовж намальованих променів сонця кожному учаснику потрібно написати відповіді на запитання «Хто я?».

- Використовуйте для опису себе характеристики, риси, почуття та інтереси, починаючи кожне речення з займенника «Я – ...»

Далі педагог-тренер пропонує кожному коротко презентувати себе.

Запитання для обговорення:

- Чи легко вам було відповідати на це запитання? Чому?

- Що нового про себе ви дізналися?

7. Інформаційне повідомлення.

Пізнання людиною самої себе, таємниць свого життя – один із аспектів її духовного пошуку, що сягає углиб століть. За переказом Платона, сім мудреців Стародавньої Греції, зійшовшись у храмі Аполлона в Дельфах, написали на ньому: «Пізнай самого себе!»

Кожне нове покоління людей прагне не тільки досягнути загальнолюдський зміст проблем суті існування людини, а й творчо вирішити їх згідно з духом свого часу.

Юність – це вік, коли людина робить одне з найважливіших своїх відкриттів – відкриває саму себе. У цих пошуках глибокий зміст: кожен може розкрити свої реальні, досі неznані можливості. Щоб виявити й використати їх, треба знайти себе – тобто вивчити й оцінити. Одразу зауважу, що нікому не дано точно пізнати свої можливості й визначити своє майбутнє, та все ж кожному під силу накреслити власний шлях створення себе. Кожному слід

знати, що він спроможний посилити в собі, а що відкинути, чи хоча б пом'якшити.

8. Вправа «Мої цінності».

Мета: підвести учасників до усвідомлення особистих життєвих цінностей, формувати національну самосвідомість, відповідальне ставлення до власного життя.

Хід вправи

Педагог тренер запитує в учасників:

- Як ви розумієте поняття «життєві цінності»?
- Які «життєві цінності» ви знаєте?

Після усіх відповідей педагог-тренер підсумовує:

- Узагалі цінність – це дуже широке поняття. Цінністю можна назвати і дорогі предмети, і взаємини. Цінності, які важливі для молодих людей, ваших ровесників – це індивідуальні життєві цінності. Однак багато індивідуальних цінностей є і суспільними цінностями, тобто цінуються і в суспільстві, оскільки ми в цьому суспільстві живемо і є його частиною. Основною цінністю будь-якого суспільства є людина. У більшості політичних систем значна роль відводиться саме особистості, її участі в розбудові й розвитку як громадського суспільства, так і держави. Тому основні цінності, які мають панувати у нашому суспільстві, – це свобода, справедливість, солідарність, рівність, демократія.

Після цього педагог-тренер роздає кожному учаснику аркуш А4 та задає запитання:

- Як ви гадаєте, де або в чому зберігають цінності? (наприклад, сейф, скриня, шкатулка, серце, душа тощо). Педагог-тренер пропонує кожному намалювати це на аркуші. Далі треба записати або зобразити перелік власних важливих цінностей.

На наступному етапі учасники презентують свої напрацювання.

Запитання для обговорення:

- Про що ви думали, коли виконували це завдання?
- Подивіться на зображення своїх цінностей. Чи можете ви сказати, які для вас більш важливі, а які менш? Що це за цінності?

9. Інформаційне повідомлення.

Сьогодні ми зіткнулися зі складною темою, яка стосується кожного з нас, тому що в усіх нас є цінності. Ми живемо, і, значить, у нас вже є те, що ми не хочемо втратити. Це і є цінність.

У світі безліч цінностей – матеріальних (речі, гроші, власність...), художніх (твори мистецтва і літератури...), природних (моря, квіти, ландшафти...), власне людських (сміх, краса очей, мужній вчинок...).

Але цінність обов'язково виникає через оцінювання людиною інших людей, суспільства, ідей, предметів культури чи природи. Сама оцінка – це справа розуму людини, її смаку, переваг, симпатій, потреб, цілей, ідеалів тощо.

Необхідно відрізнити цінне, яке просто корисне, вигідне чи потрібне, яке є засобом до чогось іншого від цінності у своєму вищому, специфічно людському сенсі слова. У чому ця відмінність? Цінність-користь завжди можна виміряти і відповідно компенсувати іншою цінністю, але будь-яка вища цінність по-своєму абсолютна і втрата її непоправна; така цінність – те, що часто називають «безцінним». Не можна визначити її ціну або грошову вартість. Саме це мав на увазі англійський письменник і драматург Оскар Уайльд у своєму відомому афоризмі: «Цінік знає всьому ціну, але не знає цінностей».

Цінності відіграють визначальну роль у житті людей. Вони виконують функції орієнтирів, утворюють складний світ смислів і символів, становлять основу індивідуальних або колективних суджень і вчинків.

Як ми сьогодні зрозуміли, цінності бувають різними: моральні, наукові, естетичні, юридичні, філософські, релігійні, соціальні, політичні, економічні, фінансові, екологічні та інші. Загалом їх поділяють на матеріальні і духовні, особисті та колективні.

Цінності формуються протягом усього нашого життя – це своєрідний фундамент, на якому ми стоїмо і живемо. Саме тому сьогодні, як ніколи на перше місце стають духовні цінності.

З давніх часів наші пращури склали символічну систему духовних цінностей, яка передавалася від покоління до покоління. З часом вона змінювалася, доповнювалася, але головними завжди залишаються людська доброта, порядність, почуття гідності, любов до рідної землі та її народу, працелюбність, лагідне піклування про малих та старих, протистояння злу... Усе це ті якості, які людину роблять Людиною. Найголовніше завдання людини – мати щире й красиву душу, щоб бути корисним людям, а для цього потрібно бути вимогливим до себе і до своїх власних учинків.

10. Вправа «Духовність це...».

Мета: надати учасникам можливість замислитися над тим, що таке духовність; як вона впливає на формування національної свідомості.

Хід вправи

Педагог-тренер запитує в учасників:

- Як ви розумієте значення слова «духовність»?

Після короткого обговорення педагог-тренер дає визначення цього поняття.

- Щодо визначення поняття «духовність» у вчених немає одностайної думки. Кожен науковець розуміє поняття «духовність» по-різному. Поняття «духовність» завжди мало у філософії важливе значення, і відіграє визначну роль у ключових проблемах: людина, її місце й призначення у світі, зміст її буття, культура, суспільне життя. І тому такі філософи: Платон, Аристотель, Юркевич, Григорій Сковорода вважали, що поняття «духовність» є похідним від слова «дух» (лат. «spirit» та грец. «пнеума»), що означає рухливе повітря, повівання дихання.

На думку вчених, поняття «духовність» це категорія етики, яка визначає моральний вимір людської життєдіяльності, це живе джерело доброчесностей людини, її моральна спроможність та вища цінність.

Насамперед духовність виявляється у спрямуванні інтересів, нахилів людини на пізнання, засвоєння та створення духовних цінностей.

Далі педагог-тренер об'єднує учасників у чотири підгрупи і пропонує створити інформаційний плакат «Духовність – це...», в якому вони розкриють своє розуміння суті поняття «духовність».

На наступному етапі підгрупи презентують свої напрацювання.

Запитання для обговорення:

- Що таке духовність у вашому розумінні?
- Чи вірите ви у духовні сили українського народу? Чому?
- Чи можна бути особистістю, не будучи духовно багатою людиною?

11. Інформаційне повідомлення.

Формування національної самосвідомості починається з духовного відродження нації. Особистість повинна перебувати під постійним впливом духовної культури свого народу, своєї нації.

Отже, «духовність» – це стан внутрішнього психологічного життя людини, одна з найважливіших характеристик особистості, основу яких становлять домінуючі цінності й світосприйняття людини. Духовність відображає сформованість моральної свідомості з переважанням твердих оціночних суджень, ідеалів, національних і загальнолюдських цінностей, їхньої єдності.

Найспецифічнішими формами прояву духовності є духовні стани та почуття. Люди, які мають досвід духовних станів, стверджують, що після пережитого їх охоплювали почуття любові до всього живого, бажання творити добро. Таким чином, духовні стани стимулюють виникнення духовних почуттів (совість, провина, каяття, любов, віра, надія). Специфічною формою почуттєвого прояву духовності є емпатія, тобто здатність людини до співчуття іншій особі (істоті), бажання та вміння зрозуміти й відчувати її внутрішній світ, збагнути її цінність та неповторність, прагнення до безкорисливого задоволення її потреб та інтересів.

12. Вправа «Портрет свідомого громадянина».

Мета: формувати в учасників особистісні риси патріота України, розвивати морально-духовну культуру, прищеплювати бажання стати свідомим громадянином своєї держави, виховувати любов до свого рідного краю.

Хід вправи

Педагог-тренер зазначає:

- З точки зору видатного психолога Карла Густава Юнга, людина протягом життя постійно набуває нових знань і вмінь, досягає нових цілей і реалізовує себе більш повно, тобто прагне до «самості», яка є результатом інтеграції особистості. Кінцева мета життя (за Карлом Юнгом) – повна реалізація «Я», тобто становлення єдиного, неповторного і цілісного індивіда.

Таким чином, людина має змогу максимально реалізувати свої потенційні можливості, цей процес він назвав «самореалізацією».

- Як ви гадаєте, чи може людина самореалізуватись без любові до рідного краю? Чому?

- Як ви розумієте поняття «свідомий громадянин-патріот»?

- Що треба робити, яким бути, щоб відчути себе справжнім патріотом своєї Вітчизни?

- Як ви гадаєте, чи притаманні вам патріотичні почуття? У чому вони проявляються?

Після обговорення педагог-тренер підсумовує:

- Дійсно, складно осмислювати такі абстрактні поняття, як любов, чесність, відданість, патріотизм. Бо, незважаючи на те, що кожен з нас більш-менш розуміє їх значення, та все одно вкладає в них щось своє. Це не річ, яку можна побачити чи помацати. Це щось невидиме, проте реально існуюче, те, що наповнює наше життя смыслом, тим самим роблячи нас людьми.

Патріотизм у найзагальнішому розумінні – це любов до Батьківщини.

Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність і активність, готовність трудитись для розквіту Батьківщини, захищати її, підносити міжнародний авторитет.

Це – повага до Конституції, законів Української держави, прийнятих у ній правових норм, сформована потреба в їх дотриманні, висока правосвідомість.

Це досконале знання державної мови, постійна турбота про піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя й побуту.

Це – повага до батьків, свого родоводу, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як до представника, спадкоємця й наступника.

Це – дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію.

Це фізична досконалість, моральна чистота, висока художньо-естетична вихованість.

Це – гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв інших народностей, що населяють Україну, висока культура міжнаціонального спілкування.

Далі педагог-тренер об'єднує учасників у три підгрупи й пропонує створити плакат «Портрет свідомого громадянина». Потім кожна з підгруп презентує свою роботу.

Запитання для обговорення:

- Які думки виникали у вас під час виконання цього завдання?

- Що спільного було в портретах підгруп?

- Від кого чи від чого залежить любов до рідної Батьківщини?

13. Інформаційне повідомлення.

Ми живемо не просто кожен сам по собі, а в одній державі, вільній і незалежній Україні, у суспільстві, де є свої закони, традиції, своя історія, культура, мова. Для кожної людини її рідний край – найдорожчий та наймиліший серцю. Це та земля, де минули дитячі роки, де живуть найближчі люди. Такі почуття зрозумілі, вони природні та патріотичні.

Міра патріотизму сьогодні визначається не тим, скільки ти розмірковуєш про покращення життя, а тим скільки особисто для цього робиш. Така громадянська позиція і є істинним патріотизмом щирого вболівальника за долю любої серцю України.

III. Підбиття підсумків

Педагог-тренер пропонує кожному з учасників відповісти на запитання: що вам найбільше сподобалось сьогодні на занятті? І записати це на маленьких аркушах. Далі всі учасники по колу озвучують свої записи і прикріплюють їх на плакат «Наші очікування» із зображенням сонця, розміщуючи їх на «променях».

На завершення педагог-тренер пропонує учасникам поділитися чимось цінним – подарувати групі «частинку» однієї зі своїх цінностей. Для цього всі стають у коло, беруться за руки і закінчують фразу: «Я бажаю всім добра і готова (готовий) поділитися з вами...».

Список використаних джерел

1. Анн Л.Ф. Психологический тренинг с подростками / Л.Ф. Анн. – СПб.: Питер, 2007. – 271с.: ил. – (Серия «Эффективный тренинг»).
2. Асмолов А.Г. Психология личности: [учебник] / А.Г. Асмолов. – М.: Изд.МГУ, 1990. – 367с.
3. Культура життєвого самовизначення. Частина I. Початкова школа: [методичний посібник] / наукове керівництво та редакція І.Д. Зверєвої. – К., 2003. – 288 с.
4. Культура життєвого самовизначення. Частина II. Середня школа: [методичний посібник] / наукове керівництво та редакція І.Д. Зверєвої. – К., 2003. – 536 с.
5. Культура життєвого самовизначення. Частина III. Старша школа: [методичний посібник] / наукове керівництво та редакція І.Д. Зверєвої. – К., 2004. – 316 с.
6. Орбан –Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: [навчальний посібник] / Л.Е. Орбан –Лембрик. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с. (Альма-матер).
7. Селевко Г.К. Найди себя / Г.К. Селевко. – [изд.2-е.]. – М. : Народное образование, НИИ школьных технологий, 2006. – 96 с. (Серия «Самосовершенствование личности»).
8. Селевко Г.К. Познай себя / Г.К. Селевко. – [изд.2-е.]. – М. : Народное образование, НИИ школьных технологий, 2006. – 96 с. – (Серия «Самосовершенствование личности»).

9. Селевко Г.К. Реализуй себя / Г.К. Селевко. – [изд.2-е.]. – М. : Народное образование, НИИ школьных технологий, 2006. – 112 с. – (Серия «Самосовершенствование личности»).

10. Словарь современных понятий и терминов / авт.: Н.Т. Бунимович, Г.Г. Жаркова, Т.М. Корнилова и др.; сост., общ.ред. В.А. Макаренко. – [4-е изд., дораб. и доп.]. – М.: Республика, 2002. – 527 с.

П. І. Шевченко,
директор Павлівської
ЗШ I-III ступенів Світловодської
районної державної адміністрації

О. І. Панасенко,
учитель математики
Павлівської ЗШ I-III ступенів
Світловодської районної
державної адміністрації

УРОКИ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ: СТОРІНКАМИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ВИДАТНИХ ВИПУСКНИКІВ ШКОЛИ

(усний журнал для учнів 10-11 класів)

Мета і завдання: формування у школярів громадянських якостей, почуття гордості за Україну, її історію шляхом ознайомлення учнів із життям та діяльністю випускників школи; розвиток активної життєвої позиції школярів, їх громадянського самовизначення, прагнення до самореалізації в Україні; усвідомлення морально-правових норм та загальнолюдських цінностей.

Обладнання: проектор, комп'ютер, фотографії, презентації учнів.

Файли з фотографіями випускників Павлівської школи, представлених у змісті уроку, можна переглянути та завантажити на веб-сайті науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» (<http://koippro414.at.ua>).

Хід заходу

Учитель. Немає у світі кращої землі, ніж Україна. Наша Вітчизна – дивовижно багатий край! Ми любимо її родючу землю, води Чорного моря, зелені верховини Карпат, розлогі ниви, тихі озера, бистрі ріки, темні діброви. Та найбільшим надбанням нашої неньки України є її люди.

Сьогодні ми помандруємо сторінками усного журналу «Видатні випускники нашої школи» та познайомимося з людьми, які проживали в

нашому села, у різні роки закінчили Павлівську альма-матер. Імена цих людей стали відомими не лише в нашій області, а й у державі та світі.

Досвід свідчить, що найкраще виховувати молодь на прикладі життя та діяльності земляків. Адже, можливо, ці люди жили з кимось із вас на одній, а може на сусідній вулиці, сиділи за вашою партою, ходили рідними стежками і пагорбами, садили дерева і доглядали джерельця.

1 сторінка «І сниться йому зорі»

Директор школи. Перша сторінка усного журналу присвячена нашому земляку – космонавту Юрію Маленченку, який народився того особливого року (1961 р.), коли людина вперше піднялась у космос. То й зоряне ім'я батьки дали йому невипадково.

Як і багато хлопців, він з дитинства мріяв про космос. Мама розповідала, що ще й до школи не ходив, а знав імена і пізнавав на фотографіях у журналі відомих космонавтів.

Юра разом зі старшим братом приходив на імпровізований шкільний космодром, звідки ми запускали діючі моделі ракет, і, вдивляючись у голубу височінь, захоплено слідкував за їх польотом.

Пізніше на уроках фізики він заглиблювався в суть сили тяжіння, невагомості, космічних швидкостей. Постійно відвідував факультативні заняття з фізики, брав участь у олімпіадах, був хорошим спортсменом, грав на гітарі у вокально-інструментальному ансамблі. Визначальними рисами його характеру були зібраність і наполегливість. У 1978 році закінчив школу із золотою медаллю.

Збереглися анкети, міні-твори, в яких учні тих років писали про свої мрії. Юрій Маленченко зі школи мріяв про небо. «Я не хотіла, щоб син був льотчиком, – розповідає Ніна Іванівна, мама космонавта, тож він і ховався з цим від нас. У дев'ятому класі писав листи в льотне училище і дуже хотів там навчатися. Тому і бігав на пошту щодня, щоб одержати відповідь особисто». Проте в училище Юрка не прийняли, бо не вистачало одного року – пішов раніше у школу.

Щоб бути ближче до своєї мрії, він поступає на навчання до Харківського інституту радіоелектроніки. Після закінчення на «відмінно» першого курсу його без екзаменів зараховують на навчання до Харківського вищого військового авіаційного училища ім. Грицавця, яке закінчує з відзнакою і служить в Тирасполі, літає на МІГ-29, СУ-21, СУ-25. Однак доля вже знайшла його...

Командиру авіаполку дуже не хотілося відпускати здібного командира ланки винищувачів Юрія Маленченка, що припав до душі начальнику Центру підготовки космонавтів Шаталову, який відбирав новобранців у загін космонавтів.

Комусь може здатися, що Юрію в житті все давалось легко і просто. Але це далеко не так. Із тисячі чотирьохсот кандидатів у космонавти відібрали лише

шість. Скільки ще перевірок, тестів, комісій йому довелося пройти! Тільки медичний та психологічний відбір тривав більше трьох місяців.

З 1985 року Юрій Іванович навчається в Центрі підготовки космонавтів. Закінчивши космічну академію за фахом космонавт-випробувач, поступає на навчання в авіаційно-технічну академію ім. М. Є. Жуковського. Із чотирьох бажаючих пройти навчання зарахований лише він один.

Майже десять років постійних тренувань, наукова робота, освоєння навичок багатьох професій, суворі екзамени та випробування моральних і фізичних сил. Він усе це пройшов і витримав, бо знав, що попереду чекає його невідоме.

1 липня 1994 року Юрій Маленченко вивів на орбіту навколо Землі космічний корабель «Союз ТМ-19», успішно стикував його зі станцією «Мир» і працював там із казахом Талгатом Мусабасвим п'ять місяців. Уперше віч-на-віч зі Всесвітом зустрівся, коли вийшов зі станції «Мир» у відкритий космос для ремонтних робіт. Він надовго продовжив життя станції, підготував її для стикування з американським «Шатлом», уперше в історії освоєння космосу стикував ручним керуванням величезну й неповоротну станцію «Мир» з вантажним кораблем. За успішно виконані програми польоту удостоєний звань «Герой Росії» і «Герой Казахстану». Наймолодшому космонавтові світу було тоді тридцять три роки.

Як космонавт високого класу, він виступає з лекціями в наукових центрах Росії та США, проходить підготовку в центрі НАСА.

У вересні 2000 року Юрій Маленченко здійснив другий космічний політ у складі американо-російського екіпажу на кораблі «Шатл-2» і працював на міжнародній станції «Альфа». 6 годин 14 хвилин провів у відкритому космосі.

Трагічна загибель восени 2002 року американського корабля багаторазового використання з космонавтами на борту шокує світ. Важко переживає цю втрату і Юрій. Він добре знав космонавтів, з деякими здійснював свій другий політ. Більше того, на цьому космічному кораблі після техобслуговування повинен був летіти втретє.

Проте час іде вперед і слід змінювати космонавтів на МКС. Тоді Юрій Маленченко приймає узгоджене рішення Росавіакосмосу та НАСА і 26 квітня 2003 року виводить на орбіту космічний корабель «Союз ТМА-2», який стикував зі станцією «Альфа». Разом з американцем в'єтнамського походження Едвардом Лу він змінив екіпаж, що перепрацював уже більше місяця. 28 жовтня 2003 року Юрій успішно завершив свій шестимісячний політ.

10 жовтня 2007 року вчетверте стартував у космос з космодрому «Байконур» як командир корабля «Союз ТМА-11» та бортінженер МКС-16 з шестимісячним терміном роботи на ній. Під час польоту був виконаний величезний об'єм наукових досліджень. Нештатна ситуація відбулась під час спуску на Землю. Разом з Юрієм МКС залишали американка П. Уїтсон та кореянка (космонавт-турист). Протягом 20 хвилин капсула летіла з такою швидкістю, що космонавти зазнали 9-кратних перевантажень. У центрі

керування польотом, де знаходились і батьки космонавта, усі завмерли. І тоді командир корабля рішуче вимикає системи автоматики та переводить управління капсулою в ручний режим, викинувши для гальмування додатковий парашут. Оскільки капсула здійснювала обертальний рух, то йому слід було зробити все можливе для того, щоб не перекрутилися стропа, а потім викинути і основний парашут. У нього ще вистачило сил після удару об землю відкрити люк і вилізти з капсули. Жінкам допомогли казахи, які випадково проїжджали поряд. Приземлення відбулося за 450 км від запланованого, тому вертоліт зміг підібрати космонавтів лише через 45 хвилин.

– Він народився в сорочці! – вигукнув після побаченого керівник польотом, – адже врятував і своє життя, і життя екіпажу.

Такі слова Юрій чув ще під час свого першого польоту.

З 15 липня по 20 листопада 2012 року Ю.І. Маленченко впр'яте перебував у космосі як командир космічного корабля «Союз ТМА-05М» та бортінженер експедиції МКС-32/33.

Хоч і нечасто, а навідується космонавт у рідне село. Зустрічаючись зі своїм колишнім учнем, відмічаю ту ж зібраність, небагатослівність і скромність.

Сьогодні Юрій Маленченко готується до польоту, що відбудеться в 2016 році, багато працює над вдосконаленням своєї майстерності і, як в дитинстві, йому сняться зорі.

Два випуски учнів школи отримували атестати з рук Юрія Маленченка, який тисячі разів з космосу бачив Земну кулю, а на ній – Україну, Світловодськ, рідну Павлівку. А на згадку підростаючому юному поколінню написав такі слова: «Космос безмежний, але нічого кращого в нім, ніж наша Земля, немає. Тож бережіть її».

У нашому селі увічнена пам'ять про видатного земляка – його ім'ям названа вулиця в селі.

2 сторінка «Сяйво генеральських зірок»

Учитель. Майже 30 років життя присвятив службі в органах державної безпеки наш земляк, нині генерал-майор, Мусієнко Іван Іванович.

Дитинство майбутнього генерала промайнуло у степовій Павлівці, куди сім'я переїхала з села Калабарка в 1960 році. Тут, на окраїні села з мальовничими посадками та галявинами, проводили свій вільний час хлопчики у військових іграх та змаганнях, де Ваня завжди був у центрі подій.

На навчання та виховання хлопця позитивно впливала й сімейна атмосфера, де панував культ праці, а доброзичливість поєднувалася з вимогливістю. Його друзі знали, що до Мусієнків можна забігти погрітися, перевзути якогось «потерпілого» і навіть підобідати у завжди гостинної Марії Юхимівни, яку і зараз згадують з великою теплотою.

Навчання Вані давалося легко, тому він успішно закінчив у 1974 році Павлівську середню школу і вступив до Сумського вищого артилерійського командного училища. Думаю, що на вибір його життєвого шляху в значній мірі

вплинув бойовий офіцер, танкіст, його вчитель початкових класів Андрій Артемович Шаповал. Якось, переглядаючи відеозйомки святкування 50-річчя школи, мене вразив один епізод: полковник Мусієнко, який вже пройшов випробування Афганістаном, стоїть у коридорі біля стенду «Вони захищали Батьківщину» і говорить товаришу про свого вчителя: «Оце був справжній офіцер! Поглянь, на грудях два ордени Олександра Невського, орден Червоного прапора... Двічі горів у танку!»

У 1978 році І. Мусієнко, отримавши вищу освіту і звання лейтенанта, два роки служить на кордоні з Китаєм, потім – на командних і виховних посадах у Сумському військовому училищі. А в 1982 році за направленням потрапляє на дійсну службу в органи державної безпеки, а ще через рік закінчує вищі курси військової контррозвідки КДБ СРСР. Він працює на оперативних посадах у військовій контррозвідці Харківського гарнізону.

У 1986 році Івана Івановича посилають у відрядження до місту Ташкент, де він на спеціальних курсах КДБ СРСР досконало оволодів мовами фарсі та дарі. Як спеціаліст східних мов, направляється в Афганістан і виконує спецзавдання, бере участь у бойових діях. За мужність і героїзм Іван Мусієнко нагороджений орденом «Червона зірка», Грамотою Президії Верховної Ради СРСР та державними нагородами Демократичної Республіки Афганістан.

У 1988 році повертається до Харкова, де працює у військовій контррозвідці, а після проголошення незалежності України – на керівних посадах в СБУ, начальником СБУ Харкова.

У 1996 році СБУ створює навчальний заклад для підготовки юридичних кадрів, куди було направлено на науково-педагогічну роботу Івана Мусієнка. Там він проходить шлях від посади старшого викладача до Першого заступника директора Інституту, а у 2009 році його призначають на посаду начальника Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ, який сьогодні є найкращим підрозділом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Іван Іванович у 2000 році захистив дисертацію та отримав науковий ступінь кандидата військових наук, йому присвоєно вчене звання доцента. Він має більше 50 наукових праць, нагороджений понад 20-ма державними та відомчими нагородами.

Указами Президента України Івану Мусієнку в 2008 році присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України», а 16 січня 2010 року – вище офіцерське звання – генерал-майор.

Є одна особливість у Івана Івановича: він ніколи не втрачав зв'язків зі школою, своїми вчителями. Пише листи, надсилає вітальні листівки, телефонує, привозить подарунки (від книг до мультимедійного проектора), велику допомогу надав при здійсненні інвестиційного проекту по заміні вікон на металопластикові.

Улітку 2013 року під час проходження навчально-польових зборів поблизу Світловодська група кращих курсантів та офіцерів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відвідали нашу школу. З

Харкова прибув і генерал. Для учнів школи – майбутніх захисників Вітчизни – це була незабутня зустріч.

Пізніше, переглядаючи подаровані курсантами світлини та інші матеріали, я побачив, як генерал разом із ними саджає дерева, бере участь у спортивних змаганнях, очолює парадний підрозділ інституту у військовому марші на Площі Свободи (м. Харків) на честь Дня Перемоги.

У 2013 році І.І. Мусієнка обрано Почесним академіком Академії вищої школи України!

Відвідуючи село, Іван Іванович завжди знаходить час зустрітися з однокласниками, поговорити з сусідами і в чомусь допомогти, заїхати до школи, бібліотеки чи Будинку культури, а учням дозволяє розглядати нагороди та військові погони. І сяйво генеральських зірок викликає захоплення у сільських хлопчаків, які мріють бути такими ж зібраними, мужніми і сміливими, як їхній відомий земляк.

(Учень виконує пісню «Комбат»).

3 сторінка «З любов'ю до рідного краю»

Директор школи. Одним з відомих випускників школи є кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, відомий краєзнавець та архівіст, кращий науковець у галузі історичних наук (2012 р.) С.І. Шевченко.

У 1976 році він став студентом історичного факультету Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив у 1981 році. Працював архівістом, завідувачем Світловодського архіву, тривалий час був директором Державного архіву Кіровоградської області, а з 1992 року – викладач педінституту.

Коло його інтересів надзвичайно широке. Він був делегатом установчих зборів Товариства архівістів СРСР, Спільки архівістів України, республіканського товариства «Меморіал», Всеукраїнської спілки краєзнавців; очолював обласну топонімічну комісію, обласну організацію Спільки архівістів України.

У 1997 році Сергій Іванович закінчив аспірантуру Інституту української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України і захистив кандидатську дисертацію із всесвітньої історії на тему «Україна в міжнародних економічних відносинах (1950-1980-і рр.)». Він є автором більше 200 наукових публікацій в Україні, Сербії, Білорусі, Польщі, Росії (книг «Українська доля Нової Сербії (1752-2002)», «Кіровоградщина – козацький край», «Старі стіни: Єлисаветградська громадська жіноча гімназія (1860-1920)», «Лицарі українського степу», «На пограниччі культур: Кіровоградщина – Польща в літературних зв'язках (XIX – поч. XXI ст.)», «Шульгини: інгульська сторінка» та ін.).

У липні 2013 року в обласній універсальній науковій бібліотеці імені Д. Чижевського відбулася презентація книги С.І. Шевченка «Павлівка.

Село в історії Наддніпрянщини». Книга викликала чималий інтерес у науковців м. Києва та м. Кіровограда, громадськості, архівістів та краєзнавців області. Цікавими були виступи доктора історичних наук, професора Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка М. Г. Казьмирчука, краєзнавця Ю. Матівоса, голови Кіровоградської обласної Спілки письменників В. Бондаря, колишнього вчителя нашої школи, викладача КДПУ імені В. Винниченка В. Постолатія та ін.

Історія Павлівки з найдавніших часів до сьогодення написана на базі архівних матеріалів, побаченого та пережитого автором, досліджень. Село обживалося ще в археологічну добу, а відлік історії ведеться з часів Запорізької Січі та Гетьманщини. У кінці 50-х років минулого століття сюди переселилося багато мешканців із зони затоплення Кременчуцьким водосховищем. Поряд виникло нове місто Світловодськ. І це перетворило село на одне з найрозвинутіших і найбільших на сході Кіровоградщини.

Велику зацікавленість не лише у дітей, а й дорослих викликає розділ «Павлівське дитинство», у якому автор описав роки свого дитинства та юності. Він із задоволенням брав участь в олімпіадах з навчальних предметів, добре грав у шахи, футбол. Сільська команда «Колос», капітаном якої він був, стала тоді чемпіоном району.

У книзі представлені архівні джерела, що стосуються подій голодомору, реабілітованих земляків, досліджено списки мешканців села, що загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Також досліджено історію окремих сіл Світловодського і Онуфріївського районів нашої області та Кременчуцького району Полтавської області.

Реалізація дослідницького завдання

Презентація пошукових проектів

Напередодні літніх канікул учні отримали завдання, що стосується дослідження історії с. Павлівки та його мальовничих куточків: Тарабанівка, Яблунька, Сагайдак, Посьолок. Учні здійснюють самостійну пошукову роботу, результати якої оформлюють у вигляді міні-проектів.

4 сторінка «Фізика - його професія»

Учень. Віктор Федорович Коваленко народився в селі Павлівка Світловодського району Кіровоградської області. Після закінчення на «відмінно» семи класів Павлівської школи навчається в Кременчуцькому залізничному училищі, після якого працює помічником машиніста на паровозі, проходить службу в лавах Радянської Армії.

У 1964 році він вступає на навчання до Дніпропетровського державного університету. Цікавиться фізикою твердого тіла, а тому переводиться на навчання до Харківського державного університету, який закінчує у 1970 році.

В.Ф. Коваленко працював на Світловодському заводі чистих металів над проблемами створення напівпровідників, захистив кандидатську дисертацію.

У 1986 році стає доктором фізико-математичних наук.

За фізичні обґрунтування і промислове освоєння діагностики технології напівпровідникових матеріалів, їх твердих розчинів та розробку функціональних пристроїв на їх основі В.Ф. Коваленку присуджено Державну премію Української РСР в галузі науки і техніки 1988 року. З 1992 року – професор кафедри фізичної електроніки Херсонського державного технічного університету.

Коваленко Віктор Федорович має близько 200 публікацій, дві книги, 20 авторських свідоцтв на винаходи, 160 наукових статей у різних періодичних виданнях українською, російською та англійською мовами, близько 40 доповідей, представлених на різних наукових конференціях, симпозіумах.

5 сторінка «До таїн українського слова»

Учень. Славинський Микола Борисович – поет, прозаїк, публіцист, літературний критик, генеральний директор видавництва «Книга Роду».

Після закінчення у 1966 році із срібною медаллю Павлівської середньої школи вступив на навчання на факультет журналістики Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Дебютував на літературній ниві, навчаючись в одинадцятому класі, як учасник республіканського семінару молодих авторів. У той час познайомився з Павлом Тичиною.

Ще студентом працював у тижневику «Орбіта». Потім заявив про себе як співробітник газет «Молода гвардія», «Літературна Україна» та журналів «Київ», «Україна».

Микола Славинський автор проекту і видавець широкомасштабної серії «Шевченко – мовами світу», присвяченої 200-річчю з дня народження Кобзаря.

Сьогодні ми підготували кращі поезії нашого земляка.

(Учні читають поезії).

Учитель. Ми перегорнули останню сторінку нашого журналу, що познайомив нас з видатними випускниками школи, імена яких відомі не лише на Кіровоградщині та в Україні, а й за її межами. Їх життя і діяльність є справжнім Уроком Громадянськості, що спонукає доторкнутися серцем до вічного і величного, засвітити в душах промінці радості, добра та любові до рідного краю і країни, подарувати надію на гідне майбутнє України.

Список використаних джерел

1. // Вісті Світловодщини. – 2014. – 23 травня.
2. Шевченко С. Павлівка. Село в історії Наддніпрянщини / С. Шевченко. – Кіровоград, 2013.
3. Мусієнко І.І. Інноваційний розвиток освітньої системи як основа гарантування національної безпеки України: засади, механізми управління, напрями забезпечення : [монографія] / І.І. Мусієнко. – Харків : ТОВ «Оберіг», 2011.
4. // Українська літературна газета. – 2013. – № 8.
5. // Кіровоградська правда. – 2011. – 12 квітня.

І. А. Мельник,

*учитель української мови та літератури
Іванковецької ЗШ I-III ступенів
Знам'янської районної ради*

МИТЦІ ПРОМОВЛЯЮТЬ ДО НАЩАДКІВ
*(літературний журнал за сторінками творчості
поета-земляка А. Р. Загравенка, для учнів 11-го класу)*

Мета: ознайомити учнів з творчістю поета-земляка; мотивувати учнів до вивчення та дослідження поезії А.Р. Загравенка; формувати вміння відчувати і бачити за образним словом епоху; сприяти вихованню пошани та любові до рідного краю і людей, які своїм життям та творчістю прославляють наш край.

Обладнання: портрет поета, виставка збірок А.Р. Загравенка «Поет і Україна», ілюстрований журнал «Сходишки поетичної творчості А.Р. Загравенка», світлини із сімейного альбому письменника, малюнки учнів до поезій, мультимедійний проектор.

Хід заходу

*Не йду – лечу, й не відчуваю втоми,
а зорі мов би спалахи надій.
Цей любий світ від шелесту до грому
відлунням теплим у душі моїй.*

А. Загравенко.

I. Емоційна та психологічна підготовка учнів до сприйняття нового матеріалу.

Учитель. Кажуть, що поет сам собі пророкує долю. Якою вона буде: легкою та безтурботною, як весняний вітерець, чи, можливо, чекають невдачі, падіння, а потім знову злети... «як музика грози»?

Гадаю, що обрати поезію, собі за долю, як сенс життя – велика відповідальність. Поети прагнуть якнайдосконаліше досягнути глибини слова, відчути його значимість і передати нащадкам у спадок найдорогоцінніший скарб, який не тільки навчає життєвої мудрості, а й об'єднує цілі покоління людей, епохи, народи.

(На фоні ліричної мелодії вчитель читає поезію «Божє ремесло» зі збірки А. Загравенка «Сповідь»).

Поезія – то жила золота.
Важливо, щоб тобі ще й пощастило.
Інакше, марно витративши сили,
Ти створиш те, від чого відверта...

Поезія – господнє ремесло.
Не боже в ній не вразить, не пониже.
То що ж дадуть підробки, крім принижень?
Тож сам собі навіщо чиниш зло?

А. Загравенко «Боже ремесло», збірка «Сповідь»

II. Повідомлення теми, мети, завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності

Сьогодні наше слово про А.Р. Загравенка, поезія якого знайшла шлях до людських сердець. Він не тільки підкорив серця земляків-знам'янчан, а й усіх українців, які люблять свою Батьківщину, рідну мову.

Поезії автора вчать бути небайдужими до Вітчизни, до її волелюбного, багатостраждального народу, його прекрасної пісенної мови, такої своєрідної, неповторної духовності та культури, що здатні не лише здивувати, але й підкорити світ.

Та він і сам про це переконливо стверджує: «Моя творчість – це і є моя пряма участь у громадсько-політичній діяльності, спрямованій на те, щоб ми, українці, стали нормальною європейською нацією, любили свою державу, соборну Україну, по-синівськи берегли рідну мову, свою українську духовність. Адже з цим усім ще стільки негараздів, найболючіших проблем, що я просто не розумію тих людей, котрим це аж нітрохи не болить».

Хто ж він, А.Р. Загравенко (знам'янчанин Куйбіда)?

III. Сприйняття та засвоєння учнями нового матеріалу

Коротка біографічна довідка (виступи учнів).

Учень-біограф 1. Загравенко А.Р. (Куйбіда) народився 7 квітня 1938 року в Новоархангельську на Кіровоградщині у робітничій сім'ї. Навчався у середній школі, у Львівському технічному училищі № 8 за спеціальністю формувальник-ливарник. По його закінченні отримав направлення на Алтайський тракторний завод, де працював до призову в армію. Демобілізувався у 1963 році офіцером запасу. З 1964 року працював на журналістській ниві. Пройшов трудовий шлях від кореспондента районної газети до редактора міської – «Знам'янські вісті». У 1971 році закінчив відділ поезії (семінар Д. Ковальова) Літературного інституту імені О.М. Горького в Москві. А з 1973 по 1975 вивчав журналістську науку у Київській вищій партійній школі.

Учень-біограф 2. Друкуватися почав у 18-річному віці. Перший вірш «Любить гуцул очі сині» було надруковано у Львівській молодіжній газеті. А згодом вірш «Твої руки» з'явився в журналі «Жовтень». Неодноразово здобував перемоги в царині журналістики як учасник конкурсів, лауреат обласної премії імені Ю. Яновського. Був переможцем загальноукраїнського конкурсу «ЗМІ – громадянському суспільству».

З 2004 року – член Національної спілки письменників України.

Учень-екскурсовод. (Біля виставки поетичних збірок поета «Поет і Україна»). Перед нами сім поетичних книг А. Загравенка, як сім днів тижня, як сім кольорів веселки. Усі вони – одна сім'я:

«Іскрини дощу» (1990р., м. Дніпропетровськ);

«Спадок» (1997р., м. Кіровоград);
«Дике поле» (1998р., м. Знамянка);
«Меди полинові» (1999р., м. Знамянка);
«Доля» (2000р., м. Знамянка);
«Сповідь» (2001р., м. Знамянка);
«Часослов» (2002р., м. Знамянка).

Кожна збірка Анатолія Романовича – це його творчий здобуток. Без теми рідного краю, отчої землі, стану національної духовності не можна уявити творчості поета-земляка. Мало не в кожному творі поета присутні як не вражаюча образність, то крилата метафоричність, що назавжди врізаються у пам'ять.

Учитель. Тож зазирнемо до творчої лабораторії поета – земляка: сторінки усного журналу – етапи творчості А.Р. Загравенка.

Кожна сторінка усного журналу має музичний супровід відповідно до теми збірки.

**I сторінка «На своїй землі, як в океані,
острівець я крихітний знайшов»**

А. Загравенко

Виступ учня-літературного критика 1.

Ці рядки поезії увійшли до першої збірки поета під незвично милозвучною назвою «Іскрини дощу». Як краплинки дощу іскряться і діамантово переливаються на сонці, і ми з полегшенням вдихаємо свіжий подих природи, так творчою свіжістю повіяло від поетичних рядків. Приємно відзначити, що цим авторським шедеврам притаманна сповідальна тональність, глибока щирість і спостережливе, правдиве, а не ідеалізоване відтворення як сучасного народного життя, так і його трагічного героїчного минулого. У поезіях збірки – синівське почуття любові до України, великі сподівання на жадане світле майбутнє.

(Учні декламують поезії напам'ять: «Музика грози», «І сходить місяць над Вкраїною»).

II сторінка «Ми – народ»

Виступ учня-літературного критика 2.

Білі плями, пустки і руїни,
Мови пересохлі ручаї.
Отаку я маю Україну
І жалію, і люблю її.

Такі прості, але по-синівськи щирі слова через Інтернет у перші роки державної незалежності облетіли увесь світ.

Не квітучим садом дісталася поетові люба Батьківщина, а такою, що її доводилося сприймати з гіркотою та сердечним болем. Збулася заповітна, ще Кобзарева мрія: ми, його нащадки, нарешті маємо вільну і державну Україну. Та чи ж легко нам тепер, уже державним? Адже, як стверджує в одному із своїх творів А. Загравенко, нам належить:

... з руїн звести стіни
поблизу Дніпрових сизих вод,

повернути славу Україні
і довести тим, що ми – народ.

Саме такими патріотичними мотивами пронизана вся поезія автора. «Спадок» – це друга збірка А.Р. Загравенка, до якої ввійшли три книги: «Свята земля», «Причетність», «Чорнобривці».

Послухаймо, з якою ніжністю та невідкупною любов'ю звучать поетичні рядки! (*Учень декламує поезію «Клич» напам'ять*).

Виступ учня-літературного критика 3.

Із глибини століть, ніби живі, постають перед нами визначні історичні постаті – Тарас Шевченко, Іван Сірко, гетьмани – Іван Полуботок, Іван Мазепа, Симон Петлюра. Хвилюють автора не такі вже й далекі події Великої Вітчизняної війни, голодомору 1933 року. Поет переконує нас:

Ось одна могила, поруч друга,
що на них пом'ято ковилу.

Не зрівняти їх ніяким плугом,
пам'яті не стліти на золу.

Як батьківський заповіт молодому поколінню любити, берегти, леліяти свій рідний край, звучить поезія «Засторога» (книга «Свята земля»).

(*Учень декламує дану поезію напам'ять*).

III сторінка «Болить душа...»

Виступ учня-літературного критика 4. У 1998 році побачила світ третя збірка поезій А.Р. Загравенка «Дике поле» із посвятою: «Синові моєму Романові присвячую і заповідаю носити в серці нашу єдину у світі, багатостраждальну і вічно прекрасну Україну».

Поет – вірний прихильник національної незалежності й державності України. Саме цими мотивами та ідеями пронизана більшість віршів цієї книги.

Але болить душа за всі набіги,
за грабежі й невільницький полон.

Татари, турки, спритні печеніги,
монгольське іго, як жахливий сон.

Цю землю, що люблю її безмежно,
що у натхненні Бог її створив,

ношу в душі своїй беззастережно,
як пісні материнської мотив.

(*Звучить пісня «Ой летять журавлі» на слова А. Загравенка, музика О. Архангельського; після чого учень декламує напам'ять вірш «Держава»*).

IV сторінка «Весняний етюд»

Виступ учня-літературного критика 5. 1999 рік – це час виходу четвертої книги поета «Меди полинові» із посвятою: «Дорогій моїй донечці Оксані з побажанням щастя медового» Вона має три розділи: «Царівна», «Вітрило», «Казка». До збірки увійшли ліричні поезії різних років про кохання, балади, пісні, романси. Вони легкі, ніжні, мелодійні, мов рожево-білий цвіт, що тихесенько спускається із вишневих гілочок. Автор, обожнюючи найсвятіше людське почуття – кохання, стверджує, що воно пломеніє і у душі юних, і у серцях старших та літніх людей. Воно живе скрізь: і на війні, і у шкільний час

чи в студентській аудиторії, і в праці на заводі. Там, де кохання, там і «найавгустіша світлосте жіноча»; так гречно, лагідно і поважливо поет звертається до найвищого дива на землі – жінки.

(Учень декламує напам'ять вірш «Весняний етод»).

А які щирі, відверті, ніжні поетичні рядки Анатолій Романович присвячує дружині Олександрі Миколаївні Черкасовій у вірші «Незнищенне кохання».

А поетичний шедевр «Кохана» – це своєрідний гімн її Величності Любові. *(Учень декламує напам'ять вірш).*

**V сторінка «Планета вся, як є моя,
Де хочу, жити можу я...»**

А.Р. Загравенко

Виступ учня-літературного критика 6. «Найдорощій жінці на землі, дружині – Олександрі Миколаївні Черкасовій – присвячую з любов'ю і вдячністю» – такою присвятою відкривається п'ята збірка поезій А.Р. Загравенка «Доля». Вона складається з трьох розділів: «Набуток», «Отча орбіта», «Княгиня».

Утвердження духовних першоджерел рідного народу, його національної мови – провідні теми поезій цієї книги.

Виводжу назву – Україна,
бо є така графа в анкеті.
Нарешті, є й така країна
на нашій сонячній планеті.
Пишу і не лише за себе,
тамуючи душевний трепет,
бо дивляться на мене з неба
душа Шевченка і Мазепи.
За всіх замучених і вбитих,
Хто про соборність свято мріяв,
За українців іменитих
І за незнаних гречкосіїв.
Пишу в святу для нас годину.
І радість важко передати.
Я почуваюсь, як дитина,
Що в неї об'явилась мати.

Біль, тривога за подальшу долю України звучать чи не в усіх поезіях збірки «Доля». Доказом цього є однойменний вірш поета.

Оптимістично налаштований поет вірить у світле майбутнє народу. І цим синівським почуттям запалює й своїх читачів.

(Учень декламує напам'ять вірш «Зоря»).

VI сторінка «Україна і я».

Виступ учня-літературного критика 7.

«Сповідь» – шоста збірка поезій А. Загравенка. До неї ввійшли твори, написані протягом 1999-2000 рр. Автор залишається вірним своїм улюбленим темам. У поетичних збірках цієї книги, а їх три – «Супротив», «Ранок», «Сопілка з бузини» переважають вірші про Україну, її трагічне, хоч і славне

минуле, таке важке, але обнадійливе сьогодення. Це щирі, мелодійні, довершені, сповнені високого громадянського пафосу вірші.

(Учні декламують поезії «Національні почуття» та «Україна і я» напам'ять).

VII сторінка «Щасливим хочу бути я не десь»...

А.Р. Загравенко

Виступ учня-літературного критика 8. У 2002 році читачі – поціновувачі творчості А.Р. Загравенка мали змогу ознайомитися із новими поезіями автора, котрі ввійшли до збірки «Часослов». У ній поет так само, то з радістю, то з боєм говорить про свою неньку – Україну, її багатостраждальний народ, його духовність, мову.

Книга має три розділи: «Соборність», «Дзеркало», «Берег». Тільки-но знайомишся з першими поетичними рядками і відразу розумієш, що автор – вірний син свого народу:

Щасливим хочу бути я не десь
за сивими чужинськими морями,
а тільки тут, де з рідних перехресть
летять у світ вкраїнські звичні гами.
Поет – це «свідомий голос нації», він переконує, що :
Нелегке мені діалося щастя.
І найвища тільки в тому суть,
що не маю право я пропасти,
що не маю права я не бути.

Читаєш щирі рядки пейзажної та філософської лірики – і перед тобою постає в усій повноті та величі неповторна краса природи центральної України.

У книзі чимало присвят відомим особистостям України («Холодноярський заповіт», «Дійсність», «Пилип Орлик», «Українська казка»).

На мою думку, збірка адресована саме вам, молодому поколінню українців, адже ви – майбутнє України. «Принаймні я, як письменник, палко вірю у той час, коли імення «українець» звучатиме не нижче, а то й авторитетніше, ніж японець, німець, француз, британець, американець», – сказав А.Р. Загравенко в інтерв'ю, яке вела член Національної Спілки журналістів України Людмила Зінов'єва.

VIII сторінка «Під всепланетні хуги та відлиги...»

Учитель. Мінялися напрямки й течії, смаки та звичаї, але закарбувалася у пам'яті сучасників – пошановувачів поетичного таланту А.Р. Загравенка – природна риса його індивідуального творчого письма: «цілі та дії повинні бути співзвучними». Глибока щирість та спостережливість, правдиве, не ідеалізоване відтворення дійсності – це і є той природний синтез професійності та творчої досконалості митця.

Учень-екскурсовод. Огляд творчого доробку поета: «Щастя» (2003 р.); «Майдан» (2004 р.), «Пошук» (2006 р.), «Ностальгія» (2007 р.), «Поєми» (2010 р.), «Твори у двох томах» (2012 р.).

У даний час Анатолій Загравенко взявся й за написання прозових творів. Написано ним і два драматичні твори: «Карцер» і «Мор», а також поеми «Женька» та «Іванна». Герої цих творів – палкі борці за Україну, патріоти.

Виступ учня-літературного критика 9.

У 2012 році світ побачила книга «Твори у двох томах». Двотомник укладений та редагований відомим українським письменником Василем Бондарем, головою Кіровоградської обласної організації письменницької Спілки письменників. Він же написав і передмову до нього. В оформленні обкладинки використана робота Заслуженого художника України Бориса Вінтенка «Приінгулля».

Перший том відкривається двома драмами «Карцер» (про страдницький шлях Василя Стуса), «Мор» (про Голодомор 1932-1933 рр.). Це широка панорама не тільки тотального нищення українського села більшовицькою владою, а й найвідчайдушнішого супротиву українців своїм поневолювачам. Далі том складають віршовані оповідання, балади, притчі, новели. В окремому розділі вміщено сонети.

Другий том містить повість і сімнадцять оповідань про недавнє минуле та державне сьогодення нашого народу.

Твори як драматичні, так поетичні та прозові сповнені любові до України, її багатостраждального, але великого і мужнього народу, його мови, культури, звичаїв. Вони надихають на якнайактивнішу дію, безкомпромісну боротьбу за нашу державну незалежність, за належне нам почесне місце у світовій спільноті.

Під всепланетні хуги та відлиги
Немає в людства вищої мети,
Як тим народам, що в Червоній книзі,
Не дати вмерти, а допомогти.

Яким чином надати допомогу? Поет дає таку відповідь: «На даному етапі суспільного буття я вважаю, що народ разом зі своїми творчими силами повинен усе зробити для того, щоб себе належно захистити, уберегти. Потрібно зміцнити свою державу, піднести на належний рівень престиж України – великої держави в центрі Європи, украй важливої за своїм духовним, інтелектуальним значенням для всього людства і не просто як територію, а як духовну вотчину великого і значимого, надзвичайно значимого для планети своєрідного і неповторного українського етносу».

А тепер ведеться битва третя
На війною зраненій планеті,
бо стояти рабськи на колінах
надто вже зморилась Україна.

Україно, рідна Україно,
У душі синівській ти незмінна
В ореолі лицарської слави,
В статусі соборної держави.

Людяність та почуття синівства,
Нездоланна гідність українська
Нам допомагають і сьогодні
В непорозуміннях тих зигодніх.

А.Р. Загравенко «Іванна», збірка «Поєми»

IV. Підсумок уроку

Учитель. Ось і перегорнуто останню сторінку нашого усного журналу. Я повертаюся до епіграфа нашого уроку і надаю можливість, учням, пояснити зміст цих слів. (*Виступи учнів*).

Учитель. Щасливі ми, бо маємо змогу бачити цю неординарну людину, спілкуватися з нею, бути свідками того, як явища нашої повсякденної дійсності стають духовним надбанням, утілюючись у художні твори. А те, що коло шанувальників поетичного таланту нашого земляка збільшується, є вагомим підтвердженням істинності слів: творчість А.Р. Загравенка – явище не місцевого, а державного значення. Серед нас живе і творить дійсно професійний митець нової України.

Тож побажаймо Анатолію Романовичу подальших творчих успіхів, злетів та благополуччя!

V. Домашнє завдання. Проаналізувати одну із поезій А.Р. Загравенка; вивчити напам'ять вірш, який сподобався, або ж написати листа поетові.

Список використаних джерел

1. Загравенко А.Р. Дике поле: Поезії / А.Р. Загравенко – Знамянка: Ресурсний центр, 1998.
2. Загравенко А.Р. Доля: Поезії / А.Р. Загравенко – Знамянка: Ресурсний центр, 2000.
3. Загравенко А.Р. Іскрини дощу: Поезії / А.Р. Загравенко – Дніпропетровськ: Промінь, 1989.
4. Загравенко А.Р. Меди Полинові: Ліричні поезії про кохання, балади, пісні / А.Р. Загравенко – Знамянка: Ресурсний центр, 1999.
5. Загравенко А.Р. Спадок: Поезії / А.Р. Загравенко – Кіровоград: Центральньо-Українське вид-во, 1997.
6. Загравенко А.Р. Сповідь: Збірка поезій / А.Р. Загравенко – Знамянка: Ресурсний центр, 2001.
7. Загравенко А.Р. Щастя: Поезії. Тексти пісень / А.Р. Загравенко – Знамянка: Ресурсний центр, 2003.
8. Письменники сучасної Кіровоградщини. – Кіровоград : Видавництво «Антураж А», 2004. – С.188.

*С. М. Пляка,
методист науково-методичної
лабораторії виховної роботи і
формування культури здоров'я
КЗ «КОІППО
імені Василя Сухомлинського»*

ПІЗНАЙ РІДНИЙ КРАЙ ТА УКРАЇНУ (тематичні кросворди)

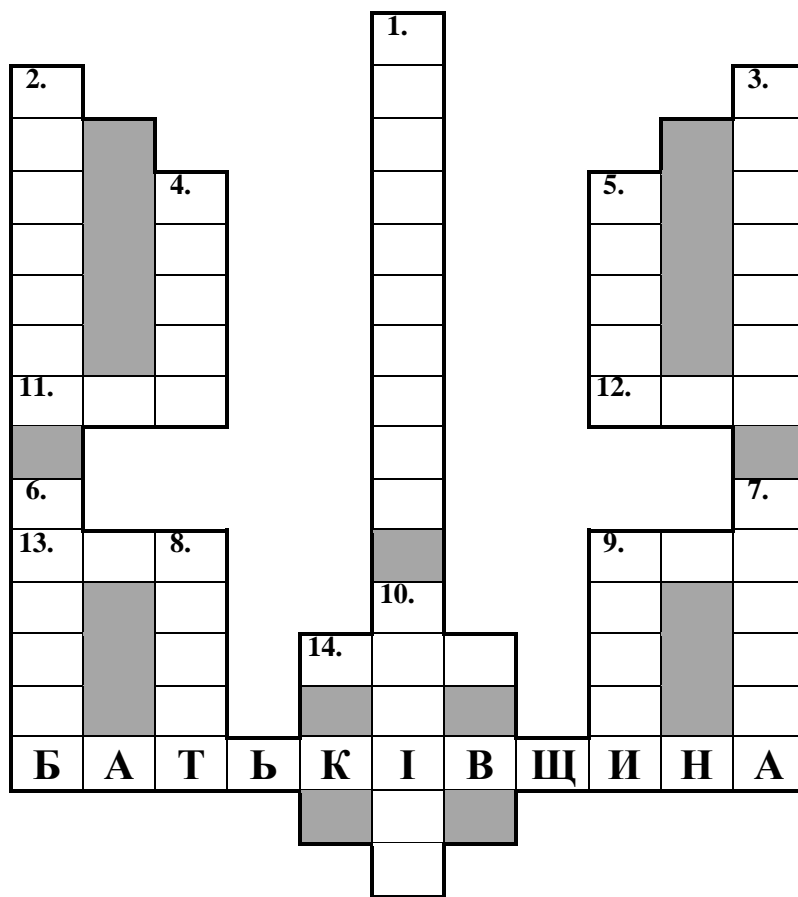
Кросворд «Україна»

По вертикалі:

1. Видатний український історик, громадський діяч, Президент Української Народної Республіки.
2. Назва збірки поетичних творів Тараса Шевченка.
3. Давньогрецька назва річки Дніпро.
4. «Вільне воїнство», об'єднання воїнів-селян, які жили в південних степах України і Росії біля річок Дніпра та Дону.
5. Столиця України.
6. Символ України.
7. Гора, найвища точка України.

Кросворд «Батьківщина»

По вертикалі:

1. Місто – обласний центр, що розташований у центрі України.
2. Легендарний льотчик-ас, тричі Герой Радянського Союзу, маршал авіації, який народився в Україні.
3. Місто у Сумській області, де відбулася відома битва 1659 року.
4. Український актор театру і кіно, народний артист України, лауреат Шевченківської премії 2008 року.
5. Місто в Івано-Франківській області, колишній центр Галицько-Волинського князівства.
6. Малий Герб України.
7. Територія, що становить єдність із погляду історії.
8. Інтелектуальне змагання, основою якого є послідовне виконання задалегідь підготовлених завдань.
9. Місто у Львівській області, в околицях якого до 1918 року проходив державний кордон між Австро-Угорщиною та Росією.
10. Сестра братів Кия, Щека і Хорива.

По горизонталі:

9. Сосновий або інший хвойний ліс.
11. Річка в Україні, притока Самари.
12. Найзахідніше місто України.
13. Сузір'я зодіаку, під яким «народилась» Конституція України.
14. Роман Г. Тютюнника.

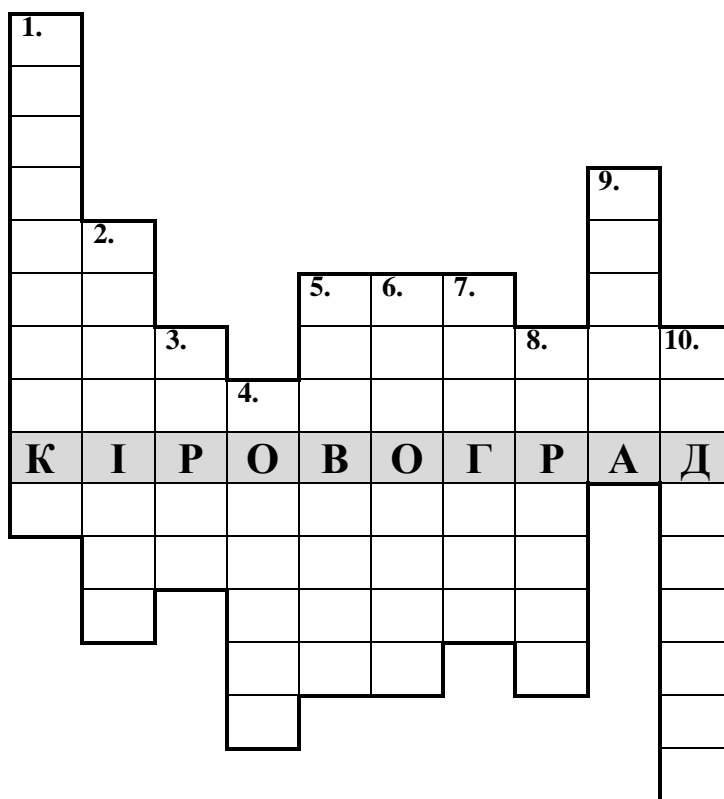
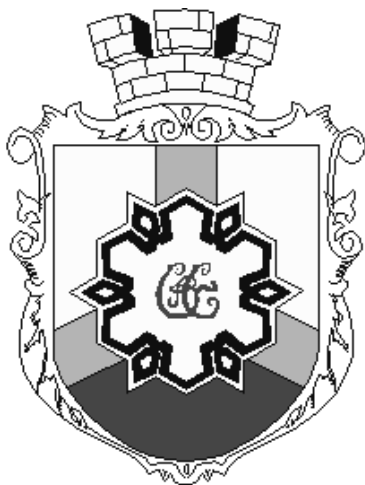
Кросворд «Кіровоградщина»

По вертикалі:

1. Український педагог-гуманіст, публіцист, письменник ХХ століття.
2. Село в Олександрівському районі, де знаходиться усипальниця генерала від кавалерії, Героя Вітчизняної війни 1812 року, Миколи Раєвського.
3. Птах, якого зображено на гербі області.
4. Поет і перекладач, який народився в Єлисаветграді; батько відомого кінорежисера.
5. Попередня назва міста Олександрія.
6. Сузір'я, що зображено на гербі Гайворонського району.
7. Річка в м. Кіровограді.
8. Назва обласного центру у 1934-1939 роках.
9. Районний центр області, відомий болгарськими традиціями.
10. Підприємство у Кіровограді, що спеціалізується на випуску обладнання для атомних електростанцій.
11. Назва міста Світловодськ у 1961-1962 роках.
12. Засновник дендрологічного парку «Веселі Боковеньки».
13. Притока Південного Бугу, на березі якої розташований районний центр, що згадується у запитанні 9.
14. Основна продукція, яку випускає завод «Червона Зірка».

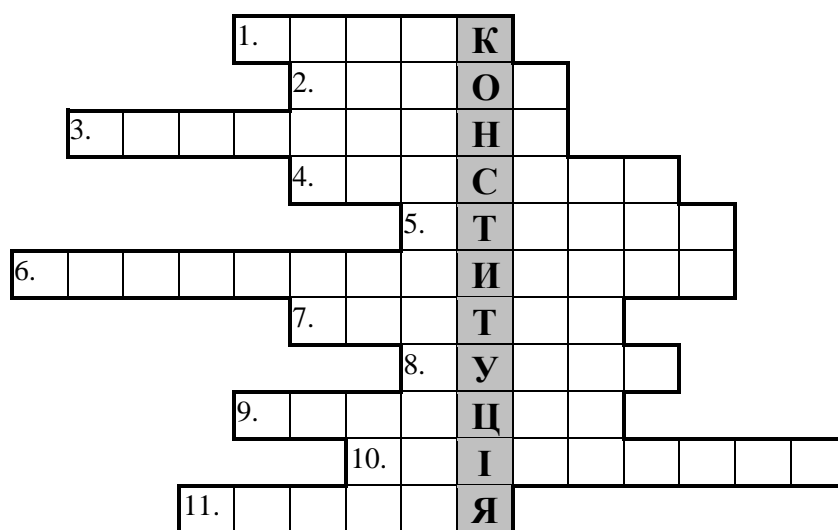
Кросворд «Кіровоград»

По вертикалі:

1. Український політичний та громадський діяч, революціонер, письменник, художник, який народився у Єлисаветграді.
2. Народний хореографічний ансамбль.
3. Міська футбольна команда.
4. Архітектурна споруда, яка передувала забудові міста.
5. Брати, які заснували одне з найбільших підприємств у галузі виробництва агрономічної техніки в усій Наддніпрянській Україні, що відоме зараз як «Червона зірка».
6. Річка, що протікає в місті, і є правою притокою Інгулу.
7. Прізвище династії піаністів, які мешкали у Єлисаветграді.
8. Відомий російський хірург і анатом, засновник військово-польової хірургії.
9. Птах, який є «щитотримачем» герба міста.
10. Завод, який спеціалізується на випуску гідроагрегатів для гідросистем комбайнів, тракторів, будівельно-дорожніх та інших машин.

Кросворд «Конституція України – Основний Закон держави»

По горизонталі:

1. Український політичний, державний і військовий діяч, Гетьман Війська Запорозького, один із упорядників «Договорів і постанов» – конституційного акту, який іноді називають «першою в світі Конституцією».

2. Встановлене найвищим органом державної влади загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу.

3. Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України згідно з Конституцією України.

4. Великий князь Київський, за часів якого укладено збірник законів «Руська Правда».

5. Зведення правил, що визначають завдання, структуру, функції та порядок діяльності установи чи організації.

6. Той, хто захищає чий-небудь громадянські права.

7. Назва деяких документів, декларацій суспільно-політичного значення.

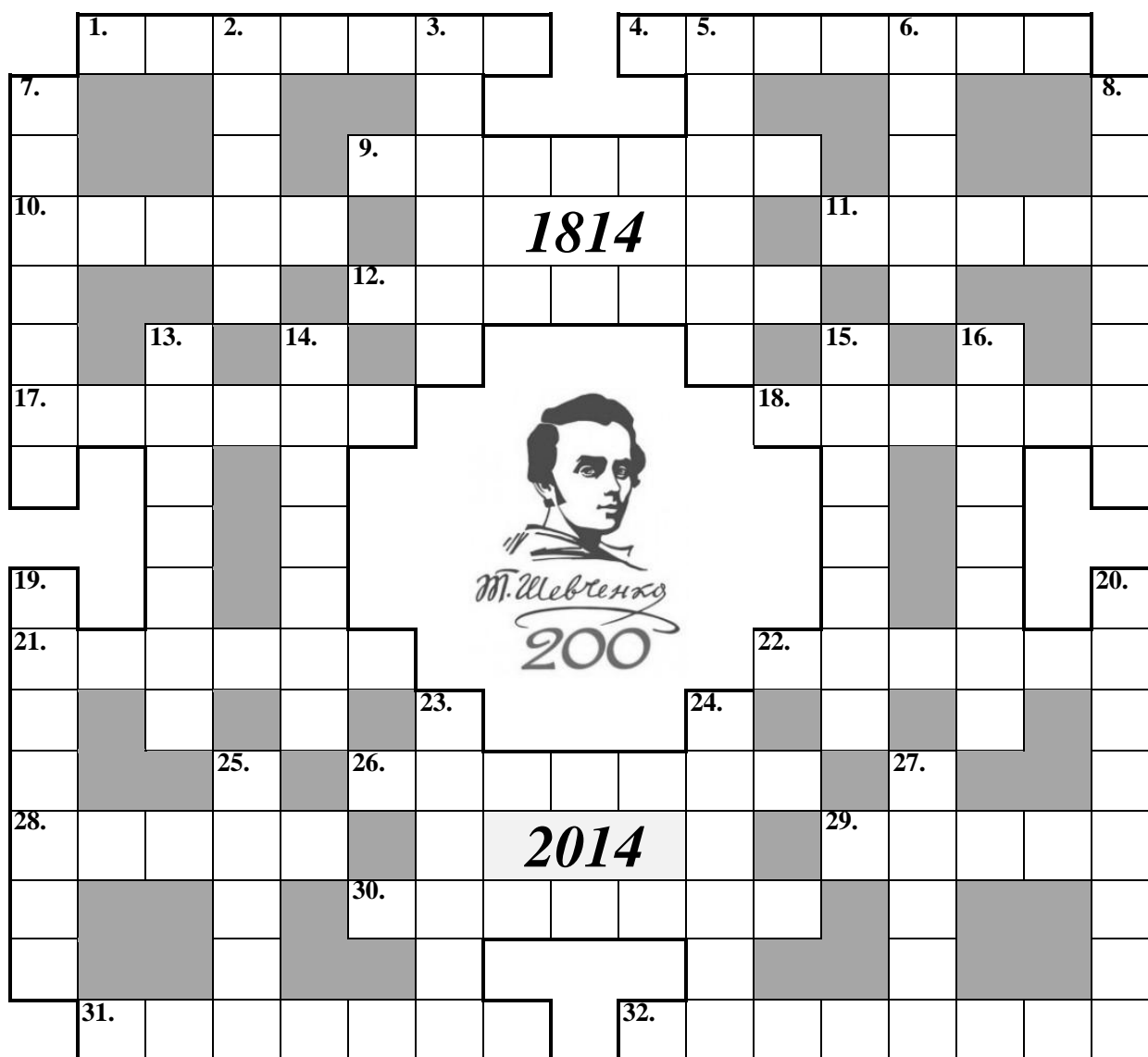
8. Президент України, при якому було прийнято Конституцію України.

9. Сукупність державних органів, що займаються судочинством.

10. Звернення декларативно-програмного характеру, опубліковані у 1917-1918 рр. Українською Центральною Радою.

11. Всього їх у Конституції України 161.

Кросворд «За творами Тараса Шевченка»
 (автор – М. П. Семенюк, надруковано у виданні
 «100 Шевченкових кросвордів. Частина 1»)

По горизонталі:

1. Поема Т. Шевченка, написана в листопаді 1842 року.
4. «І милосердний ... Звелів везти із Сіракузи у Рим в кайданах християн» (пропущене слово). Поема Т. Шевченка «Неофіти».
9. Вірш Т. Шевченка, написаний 1845 року в Переяславі.
10. «Може, викую я з його До старого плуга Новий ... і чересло» (пропущене слово). Вірш Т. Шевченка «Чигрине, Чигрине».
11. Український скульптор, лауреат Шевченківської премії (1999).
12. «Зате він ..., як козак Колись-то був» (пропущене слово). Поема Т. Шевченка «Відьма».
17. Повість Т. Шевченка, написана в Новопетровському укріпленні.

18. Поема Т. Шевченка, написана 1858 року на засланні.
21. Назва поеми І. Котляревського, яку згадує Шевченко в передмові до другого видання «Кобзаря».
22. «І мене в неволі лютий ... згадайте» (*пропущене слово*). Вірш Т. Шевченка «Згадайте, братія моя...» із циклу «В казематі».
26. Драма Т. Шевченка, написана 1841 року в Петербурзі.
28. Біблійний персонаж, святий, якого Т. Шевченко згадує в «Давидових Псалмах».
29. «Жили в дворі, гуляли, в ... грали, Свого весілля дожидали» (*пропущене слово*). Поема Т. Шевченка, написана на засланні 1848 року.
30. Місто в Молдові, яке згадує Шевченко у вірші «Іржавець».
31. Вірш Т. Шевченка, написаний в Орській фортеці 1847 року.
32. Балада Т. Шевченка, написана 1846 року в Києві.

По вертикалі:

2. Поема Т. Шевченка, написана 1859 року в Петербурзі.
3. Український поет, лауреат Шевченківської премії (2010).
5. Поема Т. Шевченка, написана 1845 року в с. Мар'їнське.
6. Вірш Т. Шевченка з циклу «В казематі», написаний 1847 року.
7. Вірш Т. Шевченка, представлений ліричним циклом, який складається з трьох частин.
8. Угорський письменник, який присвятив Шевченкові статті «Шевченкова слава» (1959), «Тарас Шевченко» (1964) та ін.
13. Видатний давньогрецький математик, якого Шевченко згадав в одному зі своїх віршів.
14. Персонаж поеми Т. Шевченка «Гайдамаки».
15. Повість Шевченка, написана 1853 року в Новопетровському укріпленні.
16. Обласний центр України, у якому 1999 року встановлено пам'ятник Т. Шевченку.
19. Поема Т. Шевченка, написана 1857 року в Нижньому Новгороді.
20. Вірш Т. Шевченка, написаний 1844 року в Москві.
23. «...Бо стерегли, Кругом в три лави оступили ... ліктори» (*пропущене слово*). Поема Т. Шевченка «Неофіти».
24. Сучасна назва обласного центру Казахстану, у якому Шевченко був у жовтні 1850 року.
25. Латиський літературознавець, автор статті «Шевченко й латиська література» (1956).
27. Український поет і літературознавець, який присвятив Шевченкові вірш «Читали ми твої слова» (1920) та низку статей.

Відповіді

Кросворд «Україна»

1. Грушевський. 2. Кобзар. 3. Борисфен. 4. Козацтво. 5. Київ. 6. Калина. 7. Говерла.

Кросворд «Батьківщина»

По вертикалі:

1. Кіровоград. 2. Кожедуб. 3. Конотоп. 4. Бенюк. 5. Галич. 6. Тризуб. 7. Країна. 8. Квест. 9. Броди. 10. Либідь.

По горизонталі:

9. Бір. 11. Бик. 12. Чоп. 13. Рак. 14. Вир.

Кросворд «Кіровоградщина»

По вертикалі:

1. Сухомлинський. 2. Розумівка. 3. Орел. 4. Тарковський. 5. Усівка. 6. Оріон. 7. Інгул. 8. Кірово. 9. Вільшанка. 10. Радій. 11. Хрущов. 12. Давидов. 13. Синюха. 14. Сівалка.

Кросворд «Кіровоград»

По вертикалі:

1. Винниченко. 2. Пролісок. 3. Зірка. 4. Фортеця. 5. Ельворті. 6. Сугоклея. 7. Нейгауз. 8. Пирогов. 9. Лелека. 10. Гідросила.

Кросворд «Конституція України – Основний Закон держави»

По горизонталі:

1. Орлик. 2. Закон. 3. Президент. 4. Ярослав. 5. Статут. 6. Правозахисник. 7. Хартія. 8. Кучма. 9. Юстиція. 10. Універсал. 11. Стаття.

Кросворд «За творами Тараса Шевченка»

По вертикалі:

2. «Марія». 3. Іванов. 5. «Сліпий». 6. «Косар». 7. «Молитва». 8. Барабаш. 13. Архімед. 14. Галайда. 15. «Княгиня». 16. Ужгород. 19. «Неофіти». 20. «Чигрине...». 23. «... Зевеса». 24. Атирау. 25. Сокол. 27. Загул.

По горизонталі:

1. «Гамалія». 4. «... істукан». 9. «Заповіт». 10. «Леміш». 11. Мазур. 12. «... вольний». 17. «Варнак». 18. «Княжна». 21. «Енеїда». 22. «... інколи». 26. «Невеста». 28. Іаков. 29. «... карти». 30. Бендери. 31. «Полякам». 32. «Русалка».

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

2. Кіровоградщина. Історія рідного краю: навч. посіб.: [для загальноосвіт. навч. закл. Кіровогр. обл.]; / за ред.: І.А.Козир. – Кіровоград: Імекс-ЛТД. – 304 с.

3. Семенюк М.П. 100 Шевченкових кросвордів. Частина 1 / М.П. Семенюк. – Х. : Вид. група «Основа», 2014. – 88 с.

УКРАЇНА – ЄДИНА КРАЇНА

**Розробки уроків і позакласних заходів
для проведення Першого уроку
у 2014/2015 навчальному році**

Комп'ютерна верстка С. Пляка

Підписано до друку 10.07.2014 р. Формат 60x84^{1/16}.
Умов.-друк. арк. 10,00. Папір офсетний. Друк різнограф.
Наклад 200 прим. Зам № 4833

Ф-ОП Александрова М.В.
Свідоцтво серія КГ №009 від 11 березня 2010 року.
м. Кіровоград, вул. Пашутінська, 12, оф. 4.
Тел.: (0522) 24-86-34, (0522) 27-02-24.

